

Bente Karen Buer Johansen

Faste bokpriser

En undersøkelse om faste bokpriser som kulturpolitisk virkemiddel for lærebøker og fagbøker for høyere utdanning

Sammendrag

Et av hovedmålene for den statlige kulturpolitikken er å legge til rette for *kvalitet* og et *bredt og variert tilbud, tilgjengelighet* både av fag- og skjønnlitteratur, og bevaring av det norske språket. For å nå disse målene tar man i bruk et sett av virkemidler. Fastpris er et av de mest sentrale og mest omdiskuterte virkemidlene. Bokmarkedet er delt inn i 9 bokgrupper. Gruppe 1 holdes utenfor fastprisordningen. Det blir derfor stilt spørsmål ved om gruppe 2 også bør holdes utenfor ordningen. En kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode ble først brukt for å undersøke om det er sider ved bokgruppe 2 som tilsier at den bør være innenfor ordningen, eller om den også bør holdes utenfor. Deretter for å undersøke om fastpris bidrar til å nå det statlige litteraturpolitiske målet om styrking av det norske fagspråket.

Konklusjonen ble at det er sider ved Bokgruppe 2 som gjør at den ikke bør holdes utenfor ordningen selv om gruppe 1 er det. Debatten rundt fastpris er preget av motsetninger og uenighet. Min konklusjon er likevel at fastpris er et godt virkemiddel, og bidrar til å nå det litteraturpolitiske målet om bevaring og styrking av det norske fagspråket.

Abstract

One of the main political cultural strategies for literature and languages in Norway is to use political instruments to achieve the goal for quality, diversity and accessibility. Fixed book prices is a central and much disputed policy element. The Norwegian book-market is divided into 9 bookgroups. Group 1 is no longer a member of the fixed book-system. There is thus an ongoing discussion whether group 2 also should be outside the fixed price-system.

A combination of a quantitative and qualitative method was used to examine if similarities between group 1 and 2 should suggest that group 2 also should stay outside the fixed price-system, or if the group should stay within the system. My conclusion is that bookgroup 2 should stay within the fixed book price-system, and that fixed book prices is a good policy element in a strategy on literature and language.

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har vært lærerikt og morsomt, men også krevende. Den markerer slutten på en lærerik og spennende periode. Takk til medstudenter gjennom studiet, for hyggelig samvær, og ikke minst for oppmuntrende ord og gjensidig støtte.

Takk til veileder Svanhild Aabø for gode og konstruktive tilbakemeldinger.

En spesiell takk går til Ingebjørg og Øystein for korrekturlesning og uvurderlige innspill.

Takk til min arbeidsgiver, Kunnskapsforlaget som har lagt forholdene til rette, slik at det har vært praktisk mulig for meg å holde på med masterstudier ved siden av jobb.

Og sist men ikke minst vil jeg takke familie, venner og kolleger som har støttet og oppmuntret meg i arbeidet.

Oslo, 13. desember 2015

Bente Buer Johansen

Innhold

1 Innledning og problemformulering	8
1.1 Bakgrunn for valg av tema	8
1.2 Problemformulering.....	12
1.3 Oppgavens struktur.....	14
2 Tidligere forskning/Litteraturgjennomgang.....	15
3 Teori	24
3.1 Økonomisk teori	24
3.1.1 Konkurranseteori.....	25
3.1.1.1 Konkurranserett	26
3.2 Samfunnsøkonomisk teori	31
3.3 Kulturøkonomisk teori.....	31
3.4 Læringsteori.....	34
4 Metode.....	35
4.1 Kvantitativ metode	35
4.2 Kvalitativ metode	36
4.2.1 Dokumentanalyse.....	37
4.2.2 Samtale /Intervju	37
4.2.3 Observasjon.....	37
4.3 Feilkilder ved kvantitativ og kvalitativ metode	37
4.4 Valg av metode	38
5 Innsamling av data	39
5.1 Innsamling av data til kvantitativ undersøkelse	39
5.2 Metodiske utfordringer ved den kvantitative undersøkelsen.....	40
5.2.1 Hvordan måle verdien av et prissystem	42
5.3 Innsamling av data til den kvalitative undersøkelsen	46
5.4 Metodiske utfordringer ved den kvalitative undersøkelsen.....	47

6	Kvantitativ undersøkelse	47
6.1	Tabell 2 – innsamlet statistikk	48
6.2	Analyse og drøfting av kvantitative data	51
6.2.1	Nye titler	51
6.2.1.1	Sammenligning av bokgruppe 1 og 2	51
6.2.1.2	Tolkning i forhold til måloppnåelse	52
6.2.2	Øvrige titler	52
6.2.2.1	Sammenligning av utviklingen for bokgruppe 1 og 2	52
6.2.2.2	Tolkning i forhold til måloppnåelse	52
6.2.3	Totalt antall titler	53
6.2.3.1	Sammenligning av utviklingen for bokgruppe 1 og 2	53
6.2.3.2	Tolkning i forhold til måloppnåelse	53
6.2.4	Solgte eksemplarer	53
6.2.4.1	Sammenligning av utviklingen for bokgruppe 1 og 2	53
6.2.4.2	Utviklingen for bokgruppe 2	53
6.2.4.3	Tolkning i forhold til måloppnåelse	55
6.2.5	Bokhandlerutsalg	55
6.2.5.1	Fysiske utsalg	55
6.2.5.2	Nettbutikker	55
6.2.5.3	Tolkning i forhold til måloppnåelse	56
6.2.6	Prisutvikling	57
6.2.6.1	Utvikling for bokgruppe 2	57
6.2.6.2	Tolkning i forhold til måloppnåelse	58
6.3	Oppsummering av den kvantitative undersøkelsen	58
6.3.1	Sammenligning av bokgruppe 1 og 2	58
6.3.2	Tolkning i forhold til måloppnåelse	59
7	Kvalitativ undersøkelse	59
7.1	Analyse og drøfting av forskningsspørsmål 1	60
7.1.1	Likheter mellom bokgruppe 1 og 2	60
7.1.2	Forskjeller mellom bokgruppe 1 og 2	61
7.1.3	Konklusjon på forskningsspørsmål 1	62
7.2	Analyse og drøfting av forskningsspørsmål 2	62
7.2.1	Avgrensning i drøftingen	62

7.2.1 Det norske fagspråket	62
7.2.2 Sentrale argumenter for og mot fastpris.....	63
7.2.2.1 Tabell 4 - Sentrale argumenter for og mot fastpris	64
7.2.3 Fastpris og de faglige forfatterne	67
7.2.4 Fastpris og produksjon av læremidler.....	69
7.2.5 Fastpris og bevaring av bokhandlernettet	70
7.2.6 Fastprisen og samfunnsmessige effekter	72
7.2.8 Fastprisen og bokprisene.....	75
7.2.9 Fastpris og konkurranse-loven	77
7.3 Sverige og Danmark i forhold til Norge.....	79
8 Oppsummering og konklusjon	82
8.1 Bransjens rammebetingelser.....	87
8.2 Forslag til videre forskning.....	87
9 Litteratur.....	88
Vedlegg 1	101

1 Innledning og problemformulering

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Flere år i forlagsbransjen har skapt min interesse for bokbransjens rammevilkår. Bokbransjen er en av de bransjene som er mest gjennomregulert, og også mest debattert de senere årene. Dette har ført til et ønske om å forstå hvilke mekanismer som påvirker bransjen og hvorfor det er så sterk uenighet rundt disse.

I St.meld. nr. 35 (2007-2008) – *Mål og mening. Ein heilskapelig norsk språkpolitikk*, slås det fast at: «Det overordna målet er å sikra det norske språkets status og bruk på alle samfunnsområde, slik at norsk kan bestå som eit fullverdig, samfunnsberande språk».

I St.meld. nr. 48 (2002.2003) – *Kulturpolitikk fram mot 2014*, sies det at det er viktig å skape et mangfold av kunst og kultur og gjøre dette tilgjengelig i hele samfunnet, og som et uttrykk for dette bl. a.: ”Det er viktig å opprettholde tenlege rammevilkår for bokbransjen.”

I St.prp. nr. 1 (2011) (Statsbudsjettet), uttrykkes statens prioriterte målsettinger. Å styrke det norske språk med en offensiv språkpolitikk er prioritert, og det sies at det er ønskelig at norsk språk blir det foretrukne språket i alle deler av norsk samfunnsliv. Det erkjennes også at Norge er et lite språkområde, og at språket er under konstant press. I proposisjonen vises det til overordnede mål for kulturpolitikken, bl.a. at det er viktig at det blir lagt til rette for at alle skal få tilgang til et bredt spekter av ulike kulturtilbud, og at det er en målsetting at flere skal kunne leve av sitt kunstneriske arbeid. Universiteter og høyskoler har også et lovpålagt ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk, jf. paragraf 1-7 i Lov om universiteter og høyskoler (Universitets- og høyskoleloven (2005)).

Målene for den statlige litteraturpolitikken er med andre ord å legge til rette for *kvalitet* og et *bredt og variert tilbud* med hensyn til innhold og sjanger, både av fag- og skjønnlitteratur på norsk, *tilgjengelighet*, bidra til *leselyst* i alle lag av folket, og *styrke det norske språk*, herunder fagspråket.

Virkemidler som blir brukt for å oppnå de litteratur- og språkpolitiske målene er:

- Innkjøpsordning for ny norsk skjønnlitteratur
- Innkjøpsordning for faglitteratur/sakprosa og oversatt litteratur
- Produksjonsstøtteordninger
- Stipendier
- Lovpålagt ansvar hos utdanningsinstitusjonene for vedlikehold og utvikling av norsk fagspråk
- Momsfritak for papirbøker
- Fastprisordning

(Oslo Economics, 2012, s. 16)

Virkemidlene skal stimulere ulike deler av verdikjeden fra produksjon til distribusjon og salg av litteratur, dvs. fra forfatter, via forlag og bokhandel til leser.

Innkjøpsordningene for litteratur, også kalt innkjøpsordningen, er en statlig støtteordning for norske bokutgivelser. Ordningen administreres av Norsk kulturråd. Det er for tiden fem innkjøpsordninger for litteratur: ny norsk skjønnlitteratur for barn og voksne, oversatt skjønnlitteratur for barn og voksne, ny norsk sakprosa for voksne, ny norsk sakprosa for barn og unge, samt for tegneserier, og i tillegg en prøveordning for oversatt sakprosa. De innkjøpte titlene blir formidlet til bibliotek over hele landet. Lærebøker og fagbøker til grunnskole og høyere utdanning er ikke inkludert i disse ordningene.

Kulturrådet melder for øvrig på sine nettsider at de for tiden har en stor gjennomgang av alle innkjøpsordningene, og at dette kan medføre endringer i denne ordningen i 2016.

Frem til 1962 ble de økonomiske forholdene mellom forlag og bokhandel regulert ved hjelp av det som ble kalt "samhandelsregler" (Ringstad og Løyland, 2002, s. 166). Disse reglene ble i 1962 avløst av den første Bransjeavtalen for omsetning av bøker. Avtalen ble inngått mellom Den norske Bokhandlerforening og Den norske Forleggerforening, og er blitt revidert flere ganger. Bransjeavtalen ble i 2005 erstattet av Bokavtalen.

Bokavtalen er en samarbeidsavtale mellom Forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen, som gir partene adgang til å inngå avtale om omsetning av bøker. Avtalen er et frivillig samarbeid, og målsettingene er å bevare og utvikle norsk språk og litteratur, og å legge forholdene til rette for å

styrke bøkernes posisjon i Norge. (Den norske Forleggerforening [Forleggerforeningen] og Den norske Bokhandlerforening [Bokhandlerforeningen], 2014)

Et av de mest sentrale og mest omdiskuterte elementene både i den tidligere Bransjeavtalen og den senere Bokavtalen er fastprisordningen. Fastpris innebærer at det er forlaget, ikke forhandleren, som bestemmer utsalgsprisen på nye bøker. Gjeldende fastprisperiode er bokens utgivelsesår og frem til 1. mai påfølgende år. Forhandleren har imidlertid likevel en generell mulighet til å gi 12,5 % kunderabatt. De nye titlene som det er fast pris på, utgjør i underkant av ti prosent av alle titler som er tilgjengelige i det norske markedet.

Fastprisen har historisk sett hatt både en kommersiell og en kultur- og språkpolitisk begrunnelse. Begrunnelsen er at i et lite språkområde som det norske, er ikke markedet i seg selv så stort at det vil fungere uten stimulering. Fastprisen er et av virkemidlene som skal bidra til en slik stimulering.

Fastprisordningen er kontroversiell, både fordi avtalen om fastpris innebærer en dispensasjon fra konkurranseloven, og fordi det også blir diskutert om fastpris er en fordel for forbrukerne eller om det er en avtale som egentlig mest er til nytte for bransjen selv. Ordningen har bl.a. vært kritisert fordi den fjerner mulighetene for priskonkurranse i detaljistleddet og spesielt gir de store forlagene en sterk stilling i prisdannelsen for bøker, ettersom det er forlaget som setter sluttprisen til forbruker.

En viktig forskjell mellom den tidligere Bransjeavtalen og Bokavtalen fra 2005 er at fastprisperioden ble nedkortet i Bokavtalen, og at fastprisavtalen for *fagbøker* (bokgruppe 2) ikke lenger er en varig ordning, men må fornyes ved jevne mellomrom.

Høsten 2012 satte regjeringen Stoltenberg ved kulturminister Hadia Tajik i gang arbeidet med boklov. En av begrunnelsene for å gå i gang med dette, var at mens Bokavtalen bare omfatter medlemmer av Forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen og må reforhandles med jevne mellomrom, ville en boklov være en varig ordning og omfatte alle utgivere og forhandlere.

I forbindelse med arbeidet med en boklov ble det avgitt to utredninger, en til Kulturdepartementet og en til Kunnskapsdepartementet: “Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler” (Oslo Economics, 2012) og “Til bokas pris” (Rønning, H., Slaatta, T., Torvund, O., Larsen H. og Colbjørnsen, T., 2012).

Med utgangspunkt i disse utredningene ble det gjennomført høringer til hhv.

Kulturdepartementet (Kulturdepartementet, 2013) og Kunnskapsdepartementet

(Kunnskapsdepartementet, 2012) Dette utløste en omfattende debatt i kulturmediene med sterke argumenter både for og mot boklov. Debatten dreide seg i hovedsak om fastprisordningen.

Regjeringen fremmet etter gjennomført høringsrunde et forslag om en boklov. Lov om omsetning av bøker ble vedtatt 21. juni 2013, men trådte aldri i kraft. Etter regjeringsskiftet høsten 2013 ble Bokloven opphevet (Lov om oppheving av bokloven, trådte i kraft 12. sept. 2014), og den nye regjeringen satte i stedet i gang arbeidet med en ny bokavtale. 20. mars 2014 sendte Forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen ut en pressemelding om at det var enighet om ny bokavtale, og at den nye avtalen bygget på dagens avtale og vil gjelde for to år, og avtalen ville være gjeldende fra 1.januar 2015 (Forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen, 2014). Siden den nye avtalen kun gjelder i to år, er det en pågående diskusjon om hvilke virkemidler som er mest effektive for å nå de litteraturpolitiske målene. Selv om avtalen også inneholder andre bestemmelser, slik som rabattordninger, skaffe- og leveringsplikt, samt abonnementsordningene for bokhandlerne, er det fastprissystemet det er størst uenighet om. Motstanderne og tilhengerne er grunnleggende uenige om verdien av fastprisen, og det har til tider vært ganske tøff ordutveksling med utsagn av typen:

«Konkurransetilsynet står fast i sitt gammelmodige, dogmatiske og lite oppdaterte teoriunivers» (Skarheim, 2012).

«... bokbransjen argumenterer som om den litterære virkelighet er den samme nå som for nesten 50 år siden» (Solberg, 2012).

«En utredning om bokbransjen (...) er tilnærmet verdiløs som saklig grunnlag for litteraturpolitikken..» « ... konklusjonene (...) ren synsing» (Ringstad og Løyland, 2002b).

«... rapportene fra Oslo Economics og Rønning & Slaatta er rein synsing uten empirisk belegg» (Arnestad, 2012).

«.. hevder det er til det beste for kulturen og det norske språket (...) det er sine egne næringsinteresser de forsvarer» (Tronsmo, 2012).

Bokmarkedet er inndelt i 9 bokgrupper:

Bokgruppe 1 – Skolebøker

Bokgruppe 2 – Lærebøker og fagbøker

Bokgruppe 3 – Sakprosa

Bokgruppe 4 – Skjønnlitteratur

Bokgruppe 5 – Billigbøker

Bokgruppe 6 – Verk

Bokgruppe 7 – Kommissjonsbøker o.a.

Bokgruppe 8.0 – Elektroniske publikasjoner for øvrig

Bokgruppe 8.1 – Fonogram (Plater, lydbøker m.v.)

Bokgruppe 9 – Annen skjønnlitteratur

Bøkene i de ulike gruppene selges til ulike markeder. I praksis kan en si at det er tre forskjellige markeder: skolemarkedet (skolebøker til grunn- og videregående skole) (bokgruppe 1), fagbokmarkedet (universitets-, -høgskole- og profesjonslitteratur) (bokgruppe 2) og allmenntil markedet (sakprosa og skjønnlitteratur, allmenne oppslagsverk) (bokgruppe 3-9). Forlag og bokhandel har forskjellige avtaler og rabattordninger for de forskjellige bokgruppene.

1.2 Problemformulering

Bokgruppe 3 og 4 (og til dels 5 og 6), som retter seg mot allmenntil markedet, danner hovedbegrunnelsen for å regulere bokbransjen ut fra en ønsket kulturpolitisk hensikt, dvs. et ønske om å nå de statlige litteraturpolitiske målene (jf. s. 2). Bokgruppe 1 og 2 inneholder en annen type bøker, og retter seg begge mot skole- og fagbokmarkedet. Ved innføringen av skolereformen Kunnskapsløftet i 2006 ble bokhandlernes enerett på salg av skolebøker til grunnskole og videregående skole (bokgruppe 1) avviklet. Fra 2006 ble innkjøp og distribusjon av disse bøkene endret i retning av sentrale innkjøp med bruk av anbud. Fastprisordningen for bøkene i bokgruppe 1 ble med dette i praksis avviklet.

I kjølvannet av at Bokgruppe 1 ble holdt utenfor ordningen med fastpris, har det blitt stilt spørsmål ved om ikke gruppe 2, lærebøker og fagbøker for høyere utdanning, også bør holdes utenfor ordningen.

Dette var også et eget spørsmål under høringsrunden i forbindelse med utredningsarbeidet for en eventuell boklov i 2012/13. Bokgruppen var også under sterkt press med hensyn til spørsmålet om deltagelse i fastprisordningen i forbindelse med arbeidet med den nye bokavtalen som trådte i kraft ved nyttår.

Dette er et interessant spørsmål av flere grunner. Før jeg begynte å studere fastprisordningen nærmere, var jeg ikke oppmerksom på at deltagelsen til bokgruppe 2 i ordningen var så

omdiskutert. Min første tanke var at jeg hellet mot at bokgruppen burde holdes utenfor ordningen. Begrunnelsen for dette var for det første at bokgruppe 2 tilsynelatende er nær beslektet med bokgruppe 1. For det andre var mitt inntrykk også at det var så pass grunnleggende forskjeller mellom bokgruppe 2 og de andre bokgruppene, at bøkene i bokgruppe 2, ville fungere best i et marked uten fastpris. De forskjellene jeg tenker på, er bl.a. at det er helt andre mekanismer som påvirker etterspørselen av bøker i denne bokgruppen enn for de andre bokgruppene. For det første er etterspørselen sterkt knyttet til og avhengig av å komme inn på studiesteders pensum. For det andre fører den generelle globaliseringen til at bøker til lære- og fagbokmarkedet utsatt for helt annen konkurranse fra engelskspråklig litteratur enn bøker til allmenntil markedet. Den digitale utviklingen med fremveksten av diverse Mooc- og andre Open Access-løsninger er også en utfordring for lærebøker og fagbøker. Mooc (Massive Online Open Courses) er åpne nettbaserte kurs som kan fungere som et supplement til ordinær undervisning. En utfordring med en slik tjeneste er gratis ressurser og rettighetsspørsmål.

Min hypotese var derfor at på grunn av alle disse forholdene, og for spesielt å kunne være konkurransedyktige på pris mot engelskspråklig litteratur, vil det være en fordel om man kunne operere i et marked med fri pris.

Jeg ønsker derfor å se nærmere på fastprisen for bokgruppe 2 for å undersøke om det synes fornuftig at også denne bokgruppen bør holdes utenfor fastprisordningen.

Jeg vil først se nærmere på bokgruppe 1 og 2 for å se om jeg finner det naturlig at de blir sammenlignet i spørsmålet om deltagelse i fastprisordningen, og om bøkene i bokgruppe 2 er så forskjellig fra *de andre* bokgruppene (3-9) på andre områder, at det er naturlig at den holdes utenfor fastprisordningen av den grunn.

Til sist, må hovedbegrunnelsen for bokgruppens deltagelse i fastprisordningen være at det bidrar til å nå de statlige litteraturpolitiske målene. For bøkene i denne bokgruppen må det overordnede målet være bevaring av norsk som fagspråk. Jeg vil derfor undersøke om fastpris for denne bokgruppen bidrar til å nå dette litteraturpolitiske målet.

Min problemstilling er:

Hvilke grunner tilsier at lærebøker og fagbøker for høyere utdanning fortsatt bør omfattes av fastprisordningen?

Mine forskningsspørsmål vil være:

Forskningsspørsmål 1.

Bokgruppe 1 og 2 har en del fellestrekk, men det er bare Bokgruppe 1 som holdes utenfor fastprisordningen. Er det sider ved Bokgruppe 2 tilsier at den bør være innenfor ordningen, eller bør den også holdes utenfor?

Forskningsspørsmål 2

I hvilken grad bidrar fastpris for lærebøker og fagbøker til å nå det statlige litteraturpolitiske målet om å styrke det norske språket, og legge til rette for et tilgjengelig, bredt og variert tilbud for faglitteratur på norsk?

Høsten 2012 skrev Ingebjørg Rype og jeg en semesteroppgave hvor vi kartla de forskjellige argumentene som ble ført for og imot faste bokpriser i forbindelse med diskusjonene om innføring av en boklov. Vi forøkte også å se i hvilken grad kultur- og litteraturøkonomisk teori lå under argumentasjonen. Min masteroppgave vil bygge på og utvikle videre noe av det vi kom frem til i vår semesteroppgave.

For ordens skyld gjøres det oppmerksom på at ordbøker, som jeg jobber med til daglig, i prinsippet stort sett er i fri pris på grunn av deres livssyklus. En ordbok har lang levetid, kommer gjerne i flere opplag, og selges derfor langt ut over fastprisperioden. Materialet for min drøfting omfatter derfor andre typer fagbøker enn dem jeg selv arbeider med.

1.3 Oppgavens struktur

I kapittel 2 vil jeg gi en presentasjon av aktuell forskning og litteratur knyttet til mitt tema. I den grad det er forskning knyttet direkte mot fastpris for lærebøker og fagbøker, har jeg presentert det. Min mening er imidlertid at i den grad det er forsket på fastpris generelt, kan dette i stor grad ha overføringsverdi til fastpris for lærebøker og fagbøker spesielt. Kapittel 3 gir en presentasjon av aktuell teori. I kapittel 4 gjør jeg rede for mitt metodevalg, og i kapittel 5 presenterer jeg datagrunnlaget, og diskuterer metodiske utfordringer og begrensninger i den forbindelse. I kapittel 6 presenterer jeg mine hovedfunn fra den kvantitative undersøkelsen, og drøfter disse, og i kapittel 7 presenterer jeg mine hovedfunn fra den kvalitative undersøkelsen, og drøfter disse. I den grad jeg finner relevant informasjon om andre europeiske land i forhold til fastpris for lærebøker og fagbøker, vil jeg her også komme inn på det. Kapittel 8 gir en oppsummering og en

konklusjon, og et blikk fremover med forslag til videre forskning. Til slutt følger en litteraturliste, og et vedlegg.

2 Tidligere forskning/Litteraturgjennomgang

Bransjen selv etterlyser mer forskning om bokbransjen generelt, og om fastpris spesielt. Den forskningen som har vært gjennomført, har også ofte sprikende konklusjoner, og det har vært uenighet blant aktørene om hvor verdifull forskningen har vært:

«..ingen forskning har klart å dokumentere fastprisens betydning for bredde og tilgjengelighet.» (Arnestad, 2012).

Vidar Ringstad og Knut Løyland, som selv har forsket mye på området og står bak flere utredninger om bokbransjen uttaler følgende i en artikkel i Aftenposten:

«En utredning om bokbransjen, bestilt av Kulturdepartementet, er tilnærmet verdiløs som saklig grunnlag for litteraturpolitikken ... Utrederne fra Oslo Economics har med ganske få unntak oversett alle tidligere analyser av norsk bokbransje og internasjonal litteratur på området» (Korsvold, 2012).

De uttaler også at bortsett fra en velskrevet og informativ juridisk betenkning i forbindelse med fastprisordninger og beslektede reguleringer, er konklusjonene i «Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler» ren synsing. «Det gjelder både valg av prissystem og utfordringene fremover, spesielt e-bøkenes inntog» (Korsvold, 2012).

Vidar Ringstad og Knut Løyland står selv bak utredningen *Norsk bokbransje ved tusenårsskiftet* (Ringstad og Løyland, 2002a) utført på oppdrag av Norsk kulturråd. Utredningen var del av et større arbeid med oppdrag å se på endringsprosesser i bokbransjen. Rapporten inneholder bl.a. en diskusjon av faste og frie bokpriser i litteraturpolitisk perspektiv. De fremholder tre kriterier en må vurdere prissystemer etter, og mener man må se om det aktuelle prissystemet vil føre til:

- Lavere priser, større omsetning og høyere konsumentoverskudd
- En bredde i utgivelsene som avspeiler behovsspekteret for bøker og også de kollektive nyttekomponentene knyttet til litteratur
- En tilgjengelighet av bøker som tar hensyn til betydningen av å dekke private behov for bøker og kollektive nyttekomponenter for flest mulig på den ene siden og alternativkostnadene ved å gjøre det på den andre (Ringstad og Løyland, 2002a, s. 24).

Ringstad og Løyland fremhever at det er spesielt fem særpreg ved bøker og bokproduksjon man bør ta hensyn til ved analyse av bokbransjen:

- Det knytter seg kollektive nyttekomponenter til bokbransjen
- Det er store faste kostnader i bokproduksjonen.
- Bøker er et differensiert produkt
- Det knytter seg i varierende grad usikkerhet, og dermed i varierende grad økonomisk risiko, til produksjon og salg av bøker.
- Konsum av bøker er tidkrevende

«Alle fem forhold har grunnleggende betydning for hvordan man generelt vil oppfatte bokbransjen og mer spesielt litteraturpolitikken, bransjeavtaler og fastprissystemer, konsentrasjonstendenser/maktforhold og andre mer spesielle bransjerelevante tema» (s. 12).

I utredningen sammenlignes Norge med land som har gått over fra fastpris til fripris, og det konkluderes med at det er vanskelig å finne holdepunkter for at det ene eller det andre systemet best oppfyller de litteraturpolitiske målsettingene. De mener det kan være vel så viktig med andre litteraturpolitiske virkemidler, av typen innkjøpsordninger, produksjons- og distribusjonsstøtte. De fremholder at disse andre virkemidlene vil kunne føre til både lavere priser på bøker og et bredere og mer allsidig tilbud.

De påpeker spesielt at det er uheldig dersom fastprissystemet er til hinder for at Konkurransetilsynet kan gripe inn mot høy konsentrasjonsgrad i detaljistledet.

Evaluering av Bokavtalen. (Løyland, Hjelmbrekke, Håkonsen, Lunder og Ringstad, 2009).

Hovedformålet med evalueringen var å vurdere hvilken effekt Bokavtalen (av 2005) hadde som litteraturpolitisk virkemiddel i forhold til den tidligere mer omfattende Bransjeavtalen. De forsøkte også å vurdere om fastprisordningen er et så godt virkemiddel for å oppnå de litteraturpolitiske målene, at dette oppveier ulempene med å gi dispensasjon fra Konkurranseloven.

For å ha bedre bakgrunn for å konkludere, så de på langsiktige virkninger av overgangen til frie priser i Storbritannia og i Sveits. De kom til at bokprisene jevnt over har steget i disse landene,

og at frie priser gjør det mulig for de store bokhandlene å bruke priser til å konkurrere om markedsandeler samtidig som de er mektige nok til å forhandle frem større rabatter fra forlagene. Vinnerne er de store bokhandlerkjedene, supermarketene og nettbokhandlerne. Taperne er spesialiserte bokhandlere og bokklubber, mens nisjebokhandlere som konkurrerer på annet enn pris, har klart seg bra.

Utredningene hevder også at overgangen til Bokavtalen i 2005 fører til større konsentrasjon rundt færre skjønnlitterære sjangre. Målt i antall titler mener de at bredden økte, men at denne bredden hovedsakelig fantes innen et begrenset antall sjangre (i praksis roman- og krimspenningssjangeren) (Løyland et al. 2009, s. 219). De påpeker også at fastpris i mange tilfeller ikke svarer til intensjonen fordi ordningen blir undergravd av bransjen selv i og med at innkjøpsprisene varierer gjennom ulike avtaler mellom forlag og ulike bokhandlere.

«Et resultat av denne er at innkjøpsprisene ser ut til å variere mellom ulike bokhandlere, (..) små aktører må betale en høyere innkjøpspris enn konkurrentene, og noen kjeder oppnår bedre betingelser enn andre» (s. 222).

I forbindelse med arbeidet med Bokloven ble det, som nevnt, også utført et par utredninger på oppdrag fra Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet:

Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler, (Oslo Economics, 2012) og *Til bokas pris - Utredning av litteraturpolitiske virkemidler i Europa* (Rønning, Slaatta, Torvund, Larsen og Colbjørnsen, 2012).

Den førstnevnte behandlet virkemiddelpolitikken i Norge sammenliknet med Danmark og Sverige, den sistnevnte bokbransjen i Europa. I og med at fastpris ville være en sentral del av en eventuell boklov, er det de kom frem til i disse utredningene, sentralt i forhold til min problemstilling om fastpris.

Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler inneholdt en vurdering av måloppnåelsen med daværende bruk av virkemidler sammenliknet med situasjonen i 2005 og sammenliknet med situasjonen i Sverige og Danmark. I Sverige og Danmark benyttes mange av de samme virkemidlene som Norge har, mens Sverige i tillegg har hatt fripris siden 1971, mens Danmark har hatt frivillig fastpris (i realiteten fripris) siden 2011. Utredningen konkluderer med at Norge samlet sett kommer styrket ut sammenliknet med 2005 og sammenliknet med Sverige og

Danmark. I Norge selges mer skjønnlitteratur enn i 2005, og lesingen har gått opp, men det kan være vanskelig å si om dette skyldes bedre råd blant folk eller virkemiddelbruken.

Utredningene foretok også en prinsipiell, eller teoretisk analyse, hvor de konkluderte med at

«Særtrekk ved bokbransjen gjør at fastpris satt av hvert forlag i mange tilfeller forbedrer effektiviteten i bransjen (det vertikale aspektet (...)), Det kan imidlertid være uheldig at forlagene samarbeider om at prisene skal fastsettes på en bestemt måte (det horisontale aspekt)» (Løyland et al, 2009, s.1).

Særtrekkene de viser til, er at de mener bøker må regnes som et informasjonsgode, og at salg av et slikt gode i det store og hele er lite forutsigbart. Det er store faste kostnader forbundet med å gi ut bøker, men når en bok først er gitt ut, koster det mindre å produsere flere eksemplarer. Jo flere eksemplarer som trykkes, jo mer vil salgsprisen nærme seg nettoppris for den vertikale kjeden (forlag- bokhandel). Med fripris vil konkurransen mellom bokhandlere i mange tilfeller gjøre at sluttprisene presses ned, noe som kan føre til økt salg for enkelte bokhandlere, mens andre bokhandlere kan få redusert sitt salgsvolum. Lavere priser vil også kunne føre til at bokhandlerne ikke får det overskuddet som gjør at de kan gjøre et like godt salgsarbeid. Oslo Economics ser ut fra dette at det kan være en fordel for hele bransjen med et virkemiddel som fastpris, altså sluttpris som er bestemt av det enkelte forlag. De er derimot kritiske til samarbeid om priser forlagene imellom (horisontalt).

Utredningene hevder at hvis den privatøkonomiske og samfunnsøkonomiske rangeringen er sammenfallende, er det ingen grunn til at myndighetene skal overprøve kommersielle aktørers valg (Løyland et al., 2009, kap.6.3.3). De konkluderer altså med at det kan være fordeler med fastpris, men de ser ingen grunn til at den skal være bestemt av myndighetene. En evt. fastpris bør være basert på frivillighet, og fungere så lenge den er nyttig for bokbransjen selv.

Til bokas pris - Utredning av litteraturpolitiske virkemidler i Europa undersøkte de litteraturpolitiske virkemidlene som benyttes i 15 andre europeiske land, hvorav 9 av disse har fastpris og seks har friprissystemer. Utredningene kom frem til følgende (Rønning et al., 2012, s. 3-5):

- Valg av prissystem har ingen innvirkning på hvor mange bøker som produseres eller selges.
- Valg av prissystem virker inn på hvilke bøker som selges. Valg av friprissystem fører til økt bestselgersalg og lavere priser på utvalgte bøker, mens fastpris fører til salg av et bredere utvalg bøker.

- Målt i gjennomsnitt er det ikke mulig å si at valg av friprissystem fører til lavere priser enn fastprissystemer.
- Valg av prissystem synes ikke å ha noen innvirkning på konsentrasjonstendenser eller integrasjonstendenser, verken horisontalt eller vertikalt.
- Land med faste priser har ikke priser som er gjennomsnittlig høyere enn land med frie priser.

Når det gjelder lærebøker og fagbøker spesielt, kom de frem til at de digitale og industrielle omveltningene var mest omfattende på kunnskapslitteraturens felt, og mente at erfaringer fra andre land i Europa tilsa at en norsk boklov burde omfatte alle boktyper. De kom også frem til at «læremiddelforleggeriet leverer viktige økonomiske bidrag til bokbransjen som helhet i Europa». Feltet som helhet er utsatt for press fra internasjonale engelskspråklige utgivere, og «det er viktig å styrke mulighetene for å utvikle og styrke de nasjonale fagspråklige utgivelseskanalene» (s. 4). De påpekte videre at i land med boklov regnet man feltet som helhet som utsatt og med behov for særlig oppmerksomhet, og konkluderer med at «På kunnskapsfeltet vil en boklov bidra til å sikre bredde og sterke faglige miljøer. I boklovland holdes kvaliteten og mangfoldet i utgivelsene oppe, og antall salgs- og distribusjonsheter er større enn i friprisland». I rapporten sier de generelt om skolebokmarkedet i Europa at det domineres i mange land av særlige undervisningsforlag, men også av store integrerte nasjonale forlagsgrupper. De påpeker også at distribusjonssystemene for dette markedet er svært uensartet i Europa. De fremholder at en viktig del av skolebokmarkedet i Europa er knyttet til universiteter og biblioteker, og at det av den grunn er et ekstra sårbart marked på grunn av budsjettkutt.

Når det gjelder hvilke reguleringer og virkemidler de forskjellige landene opererer med når det gjelder lærebøker og fagbøker for høyere utdanning, kom de frem til at det er stor variasjon landene imellom, både om de har boklov, og om denne gruppen bøker er omfattet av loven eller ikke. Rønning et al. var imidlertid klare i sin konklusjon om at en norsk boklov ville bidra til å sikre bredde og sterke faglige miljøer (s. 168).

I rapporten *Kven lyt setje pris på boka? Ei vurdering av den norske bokmarknaden*, (2004a), la Konkurransetilsynet frem sitt syn på reguleringene og konkurranseforholdene i bokbransjen. Her kan man bl.a. lese følgende:

«Bokbransejavn timer er ei kartellavtale. På same vis som dei fleste kartell verkar avtaler sterkt tevlingsagrensande. Ho hemjar dessutan salet, verdiskapinga og innovasjonen i bokbransjen» (Konkurransetilsynet, 2004a, s. 4).

Konkurransetilsynet hevder at de tror salget av norske bøker ville være ganske mye større dersom deler av avtalen ble avvirket. Prisene ville sannsynligvis gå kraftig ned, i hvert fall på de mest populære titlene, og ved det stimulere leserinteressen. Tilsynet hevder vidare at fastprisordningen er særlig problematisk i forhold til konkurranseloven og virker hemmende for utviklingen og verdiskapningen, og er dermed til skade for det bokelskende publikumet, forbrukerne og allmenne kulturpolitiske interesser.

Øystein Foros, Erling J. Hjelmeng og Hans Jarle Kind, skrev i 2013 SNF rapporten *Fastpris på bøker* (Foros, Hjelmeng og Kind, 2013).

Deres hovedbudskap er at de mener at økonomene i Konkurransetilsynet og Forbrukerrådet tar feil når de bruker økonomiske argumenter mot fastpris, og at det ikke er noen grunn til å gå inn for fripris på prinsipielt grunnlag. Rådende økonomisk forskning sier at man i hvert enkelt tilfelle skal vurdere om vertikale bindinger generelt, og fastpriser spesielt, totalt sett er bra for bransjen og forbrukerne (Foros et al., 2013).

De hevder at det ikke er noe forbud i konkurranseloven mot faste priser verken i bokmarkedet eller andre bransjer. Tvert imot, mener de, at dersom faste priser gir de samfunnsøkonomiske gevinstene som bokbransjen argumenterer for, er dette ikke brudd på konkurranseloven.

De anfører vidare at mens faste priser tidligere nærmest var ansett som forbudt per se innen konkurranseretten, dette med bakgrunn i en oppfatning av at faste priser nesten alltid hadde konkurranseskadelig virkning, så har denne tankegangen nå blitt utfordret ved at nyere økonomisk forskning har vist at faste priser i mange tilfeller vil være et virkemiddel for å oppnå betydelige effektivitetsgevinster.

Forfatterne hevder med dette at det går mot en utvikling innen konkurranseretten hvor faste priser behandles på lik linje som andre typer avtaler mellom leverandører og detaljister. De mener det derfor bør foretas en vurdering fra sak til sak, nettopp fordi det kan være både positive og negative virkninger.

I sin rapport refererer Foros et al., til en enkel økonomisk modell. Denne kommer jeg nærmere tilbake til i teoridelen, der jeg behandler konkurranseteori.

I og med at min problemstilling dreier seg om oppfyllelse av det litteraturpolitiske målet om bevaring av norsk fagspråk, finner jeg det også naturlig å peke på forskning gjort på anvendelse av norsk språk i høyere utdanning i Norge.

I en kronikk i Aftenposten, *Engelsk som fagspråk i Norge*, referer Synnøve Skjersli Brandt og Vera Schwach til sin pilotstudie gjennomført på oppdrag for NIFU: *Norsk, engelsk og tospråklighet i høyere utdanning* (Schwach og Brandt, 2005).

Forfatterne tok utgangspunkt i en forståelse av at nasjonalspråket ikke har noen selvfølgelig eller suverene stilling innenfor høyere utdanning. De stilte spørsmålet: Konkurrerer engelsk og norsk, eller finner det sted en funksjonsdeling? Er det forskjeller mellom ulike fagtilbud og mellom forskjellige læresteder? Hvilke motiver avgjør når språk velges, og hvilke tanker og hvilken bevissthet om språk og språkvalg finner vi hos dem som planlegger studieløp og utformer fagtilbudene?

Forfatterne kom frem til at engelsk normalt introduseres på bachelornivå, og at bruken økes på masternivå, hvor et nytt moment om internasjonal forskning og (forsker)felleskap kommer til. Forfatterne fant at engelsk blir brukt i undervisningen, først og fremst i en skriftlig sjanger, der engelsk supplerer og erstatter lærestoff på norsk. Engelsk velges ikke fordi det er engelsk, men der det ikke finnes god litteratur på norsk. Der det finnes god norsk litteratur tilgjengelig, velges denne, særlig på grunnivå.

Schwach og Brand stilte spørsmålet om det fra institusjonenes og fagenes så vel som fra den enkelte faglige og administrativt ansatte side finnes en reflektert holdning til- og strategier for språkvalg. De fant at strategier og planer omkring språk og språkvalg som del av studieplaner og fagtilbud kan synes fraværende. De mener derfor det er grunner til å bekymre seg for at engelsk vil overta områder av høyere utdanning uten at noen egentlig har villet eller ønsket det.

Forfatterne påpeker videre at spenninger mellom det engelske og det norske fagspråket kan skape utfordringer. På den ene siden har studentene behov for og krav på å lære et engelsk fagspråk. Siden forskning og det profesjonelle fagspråket i flere av de fagfeltene er engelsk, er det et behov for å beherske engelsk. På den andre siden skal studenter og senere yrkesutøvere arbeide med personer med andre typer kompetanse og må være i stand til å formidle sin fagkunnskap til personer uten samme typer fagkunnskap.

Schwach og Brand refererer til at flere faglige ansatte hevder at norsk fagspråk gir studentene en faglig trygghet. Å gjennomføre en utdanning på engelsk synes ikke uten videre uproblematisk verken for faglige ansatte eller studenter. På tross av at studentene har mange års

engelskopplæring bak seg i grunnskolen og videregående skole, er det liten tvil om at de behersker dette dårligere enn sitt morsmål. Forfatterne hevder at valg av språk ikke er nøytralt i forbindelse med læring, og de poengterer det åpenbare i at språkbeherskelse er viktig for læringsresultatet.

Schwach og Brand påpeker at sett i et nasjonalt perspektiv omfatter høyere utdanning et stort antall språkbrukere og er et viktig domene for norsk. Forfatterne hevder videre det er viktig å ta vare på nasjonalspråket gjennom en bevissthet om når og hvordan språk brukes. På sikt er morsmålets skjebne avhengig av at det blir brukt, slik at det opprettholdes som et tilstrekkelig presist språklig verktøy. Om man ønsker et levende norsk har alle språkbrukere, studenter, faglig- og administrativt ansatte iberegnet, en oppgave å utføre. Fraværet av norsk språk vil føre til at den norsk og nordiskspråklige sosiale og kulturelle virkelighet forsvinner.

På oppdrag av Språkrådet har NIFU nylig gjennomført en undersøkelse av språk i pensum i høyere utdanning: «*Det gikk på engelsk og norsk, engelsk og norsk: En undersøkelse av språk i pensum på grunnivå i høyere utdanning*» (Schwach, Brandt og Dalseng, 2012).

Undersøkelsen gjaldt pensum på lavere grad med vekt på det første året av høyere utdanning (grunnivå). Den omfattet fem fag: fysikk, historie, informatikk, sosiologi og sykepleie. Formålet med rapporten var å svare på tre spørsmål: Hva er årsakene til den nåværende fordelingen av pensum på norsk og på engelsk språk? Hva kan grunnene være til at det er til dels store variasjoner i språkbruk mellom fagene? Hvordan opplever studentene pensum på henholdsvis norsk og engelsk? Forfatterne kom frem til at egenproduserte læremidler styrker norsk så lenge forfatterens førstespråk er norsk, og at språk inngår som en faktor når underviserne vurderer relevant pensum, men at det ikke har første prioritet. Det viktigste er at pensumet må være godt tilpasset kursets omfang, dets formål og studentenes kunnskapsnivå. Pensumspråk bør ses i sammenheng med øvrig språkbruk i studiesituasjonen. Spesielt er undervisningsspråket viktig. Forfatterne kom frem til at økning i antall studenter særlig til de lavere gradene har ført til at det er større variasjon i faglige og språklige kvalifikasjoner. En høyere andel av studentene kan ha svakere faglig og språklige forutsetninger enn før. Kombinasjonen av fremmedspråk i pensum og innlæring av fagspråk kan gjøre studiene vanskelige. Dette taler i favør av mest mulig norsk på pensum.

Scwach et al. kom frem til at nedgang i andelen av pensum på norsk kan ha flere årsaker. Én årsak kan være fagenes internasjonale standarder for opplæring, hvor en følge er et stadig

bredere og kvalitativt godt engelskspråklig pensum å velge i. En annen årsak kan være at det er enkelte fagområder norske forlag ikke har satset på å utvikle pensum innenfor. Gjennom intervjuer med forlagsfolk kom det frem at en av grunnene til dette kan være at det er svært kostbart å produsere pensum for disse fagene.

Forfatterne hevder videre at forlagene har gjort en betydelig innsats for å gjøre pensum tilgjengelig på norsk, selv om ny teknologi siden årtusenskiftet i økende grad har åpnet for nye publiseringsformer og aktører. Forlagene besitter en ekspertise i språklig bearbeidelse og ferdigstilling, foruten distribusjon av pensum. De er imidlertid avhengige av å drive økonomisk lønnsomt og trekker et skille mellom fag og programmer med mange studenter og fag og programmer med færre studenter. Kvalitetsreformen og endringer av studiestruktur har også hatt betydning for forlagenes satsing. Den nye gradsstrukturen ble innført med denne reformen, og en mer modulbasert struktur overtok for ordningen med grunnfag og mellomfag. Innenfor flere av fagene ble konsekvensen at en tradisjonell innføringsbok i stort opplag måtte erstattes av flere innføringsbøker i mindre opplag.

Schwach og Brand påpeker at en alvorlig trussel mot pensum på norsk fremover også synes å være det at forskere ikke prioriterer å skrive pensumbøker, fordi dette arbeidet verken gir faglig eller økonomisk uttelling. Det de henviser til her, er det såkalte Tellekantsystemet, også kalt Tellekantordningen, som ble opprettet i 2006 for universitets- og høyskolesektoren. Denne innebærer at institusjonene tildeles forskningsmidler på bakgrunn av forskningsproduksjonen. Produksjonen måles etter antall forskningsartikler som er publisert i vitenskapelige tidsskrift. Systemet gir i liten grad uttelling for å skrive pensumbøker til høyere utdanning.

Per i dag eksisterer det få formelle støtteordninger for forlagene og for dem som skriver pensum på norsk.

Schwach og Brand mener det kan herske en målkonflikt i norsk høyere utdanning, mellom på den ene siden et politisk ønske om en internasjonalisering innenlands i Norge, noe som i praksis betyr økt (og ukritisk?) bruk av engelsk, og på den andre siden hensynet til studentenes kunnskapstilegnelse og hensynet til en språkpolitikk i favør av norsk som samfunnsbærende språk.

De fleste studier som er gjort i Norge om læring på andrespråk, er gjort med henblikk på norsk som andrespråk, men teoriene rundt det må kunne ha en viss overføringsverdi i forhold til å ha norsk som morsmål, og f.eks. engelsk som andrespråk. De samme utfordringene utlendinger i

Norge har når det gjelder opplæring på norsk, må også til en viss grad være til stede for norske elever når det gjelder opplæring på engelsk. Dette må kunne være et element i argumentasjonen om hvorfor de er viktig med norske lærebøker og fagbøker.

Monica Fjeld skrev i 2012 en masteroppgave om dette temaet: *Å skrive fagtekster på andrespråket: Andrespråkselevens arbeid med skriving i yrkesfag i videregående skole* (Fjeld, 2012).

Fjeld hevder at å skrive på andrespråk er en kompleks aktivitet. Å kunne uttrykke seg muntlig med et hverdagspråk vil ikke alltid si at man har tilegnet seg fagkunnskaper og kan uttrykke disse: «Å lære fag og skrive på et andrespråk krever mye av elevene. De skal tilegne seg lingvistisk kunnskap, de skal lære relevant ordforråd, de skal forstå sjangrene det skrives i og de skal tilegne seg fagkunnskaper» (s. 6).

Fjeld hevder videre at å lære et andrespråk kan være en livslang prosess for mange. Trass i iherdige anstrengelser vil de fleste ikke få en språkbeherskelse som innfødte, selv om man kan lære å snakke ganske flytende. De vil heller aldri få en kontroll over språket på nivå med de som har det som førstespråk (s. 6).

3 Teori

Fastprisordningen har tradisjonelt vært både kulturpolitisk og samfunnsøkonomisk begrunnet. Teorien jeg vil legge til grunn for analysen og drøftingen, vil derfor være markedsteori, herunder spesielt konkurranseteori, samfunnsøkonomisk teori, kulturøkonomisk teori og i tillegg teori rundt læring ved hjelp av morsmålet, i motsetning på et andrespråk.

3.1 Økonomisk teori

Økonomisk teori kan operere med to forskjellige modeller, *sentralplanøkonomi* og *markedsøkonomi* (Aabø, 2002).

Sentralplanøkonomi eller planøkonomi er en betegnelse for økonomiske systemer hvor det offentlige utøver en kontrollerende eller dirigerende innflytelse på all produksjon og omsetning (Planøkonomi, 2014).

Markedsøkonomi brukes fortrinnsvis som betegnelse for en økonomi hvor prisdannelsen i markedene er fri, altså uten regulering og liknende inngrep (Markedsøkonomi, 2014).

Hovedtesen i tradisjonell markedsteori er at lavere pris vil føre til høyere etterspørsel, og at markedet vil regulere seg selv.

De to systemene i sin ekstreme form er vanskelige å finne i praksis, og i Norge opererer vi med et system vi kaller blandingsøkonomi. Dette er et økonomisk system der privat eiendomsrett til produksjonsmidlene er det vanlige, men der stat og kommuner også driver økonomisk virksomhet (Blandingsøkonomi, 2014).

3.1.1 Konkurranseteori

Sentralt innenfor økonomisk teori er konkurranseteori.

Ifølge *Store norske leksikon* kan konkurranse defineres som en situasjon hvor flere økonomiske aktører søker å nå samme mål. Konkurranse brukes særlig om forhold mellom produsenter (selgere, tilbydere), men det forekommer også konkurranse på kjøpersiden (Konkurranse: økonomi, 2014).

I økonomisk teori skjelner man mellom forskjellige rene konkurransetyper. Tidligere var særlig er det man kaller «fullkommen eller fri konkurranse» mye diskutert.

Andresen og Idsø (2014) sier at ifølge klassiske økonomiske modeller vil man oppnå «fullkommen konkurranse» dersom følgende betingelser er oppfylt:

- Alle goder er normale og uten eksterne virkninger. Eksterne virkninger, eller eksternaliteter, kan defineres som positive eller negative virkninger en eller flere aktørers virksomhet har på andre aktører eller på samfunnet.
- Det er et stort antall produsenter og konsumenter, og ingen av dem har markedsrett, dvs. at ingen av aktørene er så store at deres beslutninger påvirker prisen.
- Produsentene produserer helt identiske produkter, og for konsumentene betyr det ikke noe hvem som har produsert godet.
- En forutsetter økonomisk «rasjonell atferd» hos alle markedsdeltakerne. Det betyr at produsentene har som mål å maksimere fortjenesten, mens konsumentene har som mål å maksimere sin egen nytte.
- Prisen i markedet blir bestemt i et samspill mellom kjøpere og selgere uten inn gripen av noen ytre instanser som for eksempel myndighetene. Ulike prisregulerende tiltak fra myndighetenes side vil føre til at man ikke har fullkommen konkurranse (Andresen & Idsø, 2014).

Innen samfunnsøkonomien sies det at dersom en har fullkommen konkurranse i *alle markeder*, vil tilpasningen være Pareto-optimal, dvs. at ingen aktører kan få det bedre uten at andre får det verre (Idsø, 2014).

Modeller som baserer seg på fullkommen konkurranse har vært dominerende innenfor samfunnsøkonomien, og brukes ofte fortsatt som utgangspunkt for samfunnsøkonomisk analyse. I nyere økonomisk teori har man imidlertid i større grad studert en rekke former for «ufullkommen konkurranse».

Ved ufullkommen konkurranse, eller ufullstendig konkurranse, er konkurranse fortsatt viktig for forklaring av markedsprisdannelsen, men konkurransen er her ikke begrenset til prisen. Andre konkurranseparametere har fått stadig større betydning, som reklame, produktutforming og kvalitet. Karakteristisk for ufullstendig konkurranse er at produsentene kan føre en bevisst prispolitikk og ikke som ved frikonkurranse må tilpasse seg en pris dannet i markedet (Ufullkommen Konkurranse, 2014). Innen bokbransjen vil det typiske være en form for «ufullkommen konkurranse».

3.1.1.1 Konkurranserett

Konkurranserett er «rettsregler som angår konkurransen mellom næringsdrivende (Gisle, 2010). Viktige rettskilder for konkurranseretten er Konkurranseloven (Konkurranseloven, 2004). Loven forbyr samarbeid som begrenser konkurransen og misbruk av dominerende stilling. EØS-konkurranseloven (EØS-konkurranseloven, 2004) og EØS-avtalen art. 53 (EØS-avtalen art 53, 2004). I tillegg finnes en sentral forskrift: Forskrift om gjennomføring av konkurransereglene i EØS-avtalen mv. (Forskrift om gjennomføring av konkurransereglene i EØS-avtalen mv., 2012). I mange land har lovgivningen grepet inn i konkurransen med konkurransereguleringer, i første rekke for å hindre eller kontrollere private konkurranseinnskrenkninger, men også med forbud mot utilbørlig konkurranse. Myndighetene kan derfor gripe inn overfor priskonkurranse med urimelig lave priser eller overfor andre former for mislig konkurranse. I Norge er det Konkurransetilsynet som har dette som sitt ansvarsområde. Konkurransetilsynet ble etablert i 2004, og erstattet det tidligere Prisdirektoratet og Statens pristilsyn. Konkurransetilsynet er et forvaltningsorgan som har som hovedoppgave å håndheve

konkurranseloven. Tilsynet fatter vedtak og avgjørelser og gir uttalelser etter konkurranseloven (Gisle, 2010).

En av bestemmelsene som håndheves av Konkurransetilsynet, er begrepet «urimelig pris»: Lov om pristiltak av 11. juni 1993 nr. 66 fastslår i § 2 at det er forbudt å ta, kreve eller avtale priser som er urimelige. Pris defineres her som vederlag av en enhver art, uten hensyn til om det ellers brukes andre betegnelser (Gisle, 2010).

For spørsmålet om faste bokpriser er særlig teori rundt det vi kaller ”Bindende videresalgpriser” interessant.

Bindende videresalgpriser blir behandlet i Konkurranselovens § 10. Hovedinnholdet er følgende:

- Med bindende videresalgpris menes avtale eller samordnet opptreden som har til formål (direkte eller indirekte) å fastsette den pris/prisnivå (fastpris eller minstepris) forhandleren kan ta ved videresalg av leverandørens produkt.
- Bruk av bindende videresalgpris er i henhold til rettspraksis fra EU-domstolen ansett for å ha som formål å begrense konkurransen. (...) Bindende videresalgpris er således forbudt etter konkurranseloven.
- Bindende videresalgpris kan være et virkemiddel for å øke etableringshindringene og muliggjøre en hel eller delvis utestengelse av faktiske eller potensielle konkurrenter. Dette fordi den økte marginen som bindende videresalgpris gir forhandlerne, kan lede til at de heller vil søke å selge mer av merkevaren med bundet pris enn konkurrerende alternativer.
- Bindende videresalgpris kan legge til rette for eller bidra til å opprettholde koordinert atferd mellom leverandørene og/eller mellom kjøperne blant annet som følge av økt prisgjennomsiktighet i markedet.
- Bruk av bindende videresalgpris fremstår som særlig problematisk der dette er initiert av flere kjøpere/distributører for å oppnå eller opprettholde et høyt prisnivå til skade for forbrukerne.

- Bindende videresalgspris kan være egnet til å begrense den dynamiske utviklingen, herunder graden av innovasjon i forhandlerleddet.
- Det følger av økonomisk teori at den negative virkningen av bindende videresalgspris er størst hvis enten leverandøren eller kjøperen – eller begge – har markedsrett (Konkurransetilsynet, 2013).

Konkurransetilsynet uttaler videre:

«På nærmere bestemte vilkår vil et konkurransebegrensende samarbeid likevel kunne være tillatt, enten etter en konkret vurdering eller ved at samarbeidet er unntatt ved forskrift (gruppefritak). Dette forutsetter at samarbeidet leder til samfunnsøkonomiske gevinster som kommer forbrukerne til gode, samtidig som konkurransen ikke utelukkes for en vesentlig del av de varer det gjelder. I tillegg må konkurransebegrensningen være absolutt nødvendig» (Konkurransetilsynet, 2013, pkt. 3.3 (26)).

Kjernen i konkurranseteori er hva som fører til at et marked fungerer mest mulig effektivt. Forhold mellom ulike ledd i kjeden fra produsent til forbruker er naturlig nok et sentralt tema. Et naturlig spørsmål er derfor ifølge professor i økonomi Lars Sørgard:

”... har den vertikale organiseringen av en spesifikk industri betydning for ressursbruken i den aktuelle industrien og konkurranseforholdene i sluttmarkedet? Hvis svaret er ja, hvordan bør konkurransemyndighetene forholde seg?” (Sørgard, 1999, s. 1).

Sørgard mener at teorien gir et tvetydig bilde, og at enhver form for vertikal binding kan ha både positive og negative effekter sett fra et samfunnsøkonomisk perspektiv. Han hevder at hvis det er slik at vi kan fastslå at det er hard konkurranse i produsentleddet, vil det ikke være noe grunnlag for å gripe inn mot eventuelle vertikale bindinger iverksatt av produsentene. Tilsvarende er det heller ikke grunnlag for å gripe inn mot vertikale bindinger iverksatt av detaljistleddet, så lenge det er hard konkurranse i dette leddet. Argumentet i begge tilfellene er at bedriftene i slike situasjoner gjennom den konkurransen som eksisterer, tvinges til å tilpasse seg i henhold til forbrukernes krav og behov. Dette innebærer at man i en rekke tilfeller kun ved å betrakte markedsstrukturelle forhold, som graden av konsentrasjon, kan fastslå om det er grunn til å gripe inn mot vertikale bindinger.

Sørgard hevder således at det i en næring hvor produsentene ikke har noen interesse av at det tilbys ekstra service i detaljistleddet, ikke vil være noen grunn til å frykte at en detaljist blir gratispassasjer på en annen detaljists service. Engstelse for gratispassasjerprinsippet vil derfor i

et slikt tilfelle ikke være et gyldig argument for å innføre bindende videresalgpris. I slike tilfeller vil man kunne stille spørsmål ved motivet for innføringene av slike avtaler. Dersom motivet er å dempe konkurransen, er dette uheldig sett fra et samfunnsmessig perspektiv.

Ifølge Sjørgard er det uheldig med bindende videresalgpriser dersom det kan brukes som et middel for å unngå konkurranse mellom produsenter. Hvis markedssituasjonen derimot, på produsent- så vel som detaljistleddet, best kan karakteriseres som monopollignende situasjoner hvor horisontal koordinering av prissetting ikke er en aktuell problemstilling, er det liten grunn til å frykte at bindende videresalgpriser kan ha en uheldig samfunnsmessig effekt.

Sjørgard mener videre at bindende videresalgpriser i enkelte situasjoner kan ha en prisdempende effekt. Grunnen er at en næring ofte vil kunne stå overfor det som er karakterisert som problemet med dobbelt prispåslag. Produsenten har prispåslag på varen, og det samme har alle etterfølgende ledd i distribusjonskjeden helt frem til forbruker. Summen av alle disse prispåslagene kan være at prisen blir for høy sett fra produsentens synspunkt. Produsenten mener å kunne ha oppnådd større omsetning og dermed større samlet fortjeneste dersom prisen hadde vært lavere. Dersom produsenten kan sette en bindende videresalgpris, nærmere bestemt sette pris til forbruker, kan han sette en lavere pris enn den som ville blitt realisert uten noen form for bindende videresalgpris. Dermed ser vi at industrien og forbrukerne kan ha felles interesse av at det innføres en bindende videresalgpris. Sjørgard hevder videre at det ut fra den eksisterende teoretiske litteratur er vanskelig å begrunne dagens konkurransepolitiske regelverk i Norge, så vel som i de fleste andre land. Eksisterende teoretisk litteratur peker på at bindende videresalgpriser kan ha uheldige effekter i markedssituasjoner hvor det er potensiale for fredelig sameksistens, mens den viser på den annen side at bindende videresalgpriser også kan ha gunstige samfunnsmessige virkninger i andre situasjoner. Sjørgard mener dette antyder at myndighetene bør være ytterst varsomme med å gripe inn i prissettingen internt i en vertikal kjede. Hvis en frykter at prissettingen i den vertikale kjeden kan påvirke prisene i sluttbrukermarkedet, bør en heller gripe direkte inn mot de underliggende problemene. Det vil si at en bør direkte gripe inn mot for eksempel forhold som gir potensiale for fredelig sameksistens i en næring, slik at bindende videresalgpriser er nytteløst som instrument for å opprettholde høye priser.

I sin artikkel «Fastpris på bøker» hevder Foros, Kind og Hjelmeng at "et system med faste priser ikke eliminerer konkurransen, men i stor grad flytter den fra detaljist- til produsentnivå. Det er derfor "usikkert om det fører til høyere eller lavere priser" (Foros, Kind og Hjelmeng, 2014).

I artikkelen analyserer de en mikroøkonomisk modell som fanger opp sentrale egenskaper ved bokmarkedet. De mener modellen ikke kan utelukke at de bindende videresalgsprisene (fastprisene) kan bli lavere enn under fri pris på bokhandlernivå. Fordeler og ulemper ved fastpris versus fripris kan derfor bare kan avgjøres gjennom empiriske undersøkelser i hvert enkelt tilfelle. De viser blant annet til en engelsk studie fra 2008 av Fishwick, som fant at bokprisene faktisk økte etter at fastprissystemet der ble forlatt (Fishwick gjengitt etter Foros et al., 2014). De britiske bokprisene steg også mer enn prisene i Tyskland og Frankrike, som begge har faste bokpriser.

En forklaring som gis for dette, er at da det ble innført fripris i Storbritannia, økte forlagene innkjøpsprisene til bokhandlerne for å hindre at de ville sette for lave utsalgspriser. Det er nettopp denne mekanismen som står sentralt i den mikroøkonomiske modellen i artikkelen. De viser flere eksempler og kommer frem til at frie priser ofte øker sluttbrukerprisene unntatt i det tilfellet hvor det er perfekt konkurranse blant detaljistene; da vil prisen være lik enten det er fastpris eller fripris.

Forfatterne understreker at formålet med den enkle mikroøkonomiske modellen ikke er å vise at faste priser alltid fører til lavere priser; hverken generelt eller i bokbransjen spesielt. De ønsker å vise at prisvirkningene avhenger av konkurransegraden både på forlags- og detaljistnivå og av hvem som er den sterke part i forhandlingene rundt innkjøpsbetingelser.

Forfatterne mener at de endrede anbefalingene fra økonomisk teori er bakgrunnen for at vi i det siste har sett en endring innen konkurranseretten på dette området, selv om faste priser fortsatt ofte bli møtt med skepsis. De viser blant annet til Leegin-dommen fra 2007, som satte punktum for en nær 100-årig historie med et absolutt forbud mot faste priser i vertikale avtaler i USA. I dommen sa amerikansk høyesterett at: «Respected economic analysts (...) conclude that vertical price restraints can have procompetitive effects. We now hold that ... vertical price restraints are to be judged by the rule of reason» (Leegin Creative Leather Products, 2007). Amerikansk høyesterett fastslår altså at faste priser skal behandles på samme måte som andre vertikale avtaler, dvs. at de vurderes fra sak til sak uten at man utelukker at de kan være lovlige.

Forfatterne konkluderer med andre ord med at faste priser vil kunne ha både konkurranseskadelige effekter og effektivitetsgevinster. De hevder at økonomisk teori heller ikke gir entydige anbefalinger som kan danne grunnlag for en *generell* regel om faste priser. De mener fordeler og ulemper må veies mot hverandre, og vurdering av totaleffekten må gjøres fra sak til sak. En slutning om at faste priser *normalt* er konkurranseskadelig, er derfor ikke holdbar.

3.2 Samfunnsøkonomisk teori

Samfunnsøkonomi kan defineres som vitenskapen om den økonomiske virksomhet i samfunnet, eller «læren om bruk av knappe ressurser for å dekke menneskenes ulike behov» (Ringstad, 2005a, s. 18).

3.3 Kulturøkonomisk teori

Brukt på kultur blir problemstillingen: Hvordan er den faktiske ressursanvendelsen for å dekke kulturbehov? Og hvordan kan ressursanvendelsen forbedres slik at behovene dekkes? (Ringstad, 2005a, s. 19). Samfunnsøkonomiske begrunnelser for kulturpolitikk er et viktig tema innen kulturøkonomiforskningen (Ringstad, 2005a, s. 30), og har vært sentrale i debatten om den statlige virkemiddelbruken.

Kulturøkonomiske argumenter for kulturpolitikk:

- Produksjon av mange kulturgoder innebærer store faste kostnader.
- Kulturgoder har i tillegg til privat nytte også betydelige elementer av kollektiv nytte.
- Kulturgoder har karakter av å være formyndergoder.
- Kulturgoder har positive eksterne virkninger.
- Markedskreftene har en tendens til å føre til et smalere tilbud enn preferanseforskjellene blant brukerne skulle tilsi. Tilsvarende vil markedskreftene føre til geografisk ulik tilgjengelighet til kulturgoder.
- Strukturelle kjennetegn ved produksjonen av enkelte kulturgoder gjør at de blir fortrent over tid.
- Nye kulturgoder fortrenger tradisjonelle kulturgoder.
- Fordelingspolitiske hensyn.

(Ringstad, 2005a, s. 31)

Når det gjelder bøker, vil særlig de fem øverste punktene være relevante.

Kulturøkonomiske argumenter tar utgangspunkt i at et viktig kjennetegn ved bøker er at de må regnes som et *informasjonsgode*, som ut fra sine spesielle egenskaper kan oppleve markedssvikt (Kingma, 2001, s. 7). I økonomisk teori brukes termen «gode» som en fellesbetegnelse på varer og tjenester (Aabø, 2002).

En egenskap ved et informasjonsgode, er at man som regel ikke kjenner verdien av en bok før etter at den er lest. Etterspørselen er dermed særlig følsom for hvordan salget foregår, f.eks. i hvilken grad informasjon, anbefalinger og anmeldelser er en del av det. Markedet må med andre ord i mange tilfeller *skapes*. Informasjon og veiledning vil være helt sentralt for at markedet skal fungere. Det er derfor en stor uforutsigbarhet forbundet med salg av bøker.

En annen egenskap ved bokproduksjon, er at de har store faste kostnader før utgivelse. Uavhengig av opplagsstørrelse, vil faste kostnader innenfor en spesifisert periode være uendret. Eksempel på *faste kostnader* ved bokproduksjon kan være kostnader knyttet til lokale, forfattersalær, programvare-utvikling, forlagsansattes lønn, design og utforming. *Variable kostnader*, er kostnader som varierer med produksjonsvolum. Ved en bokproduksjon vil dette kunne være utgifter til papir, trykking og transport. Hva som blir definert som faste og variable kostnader kan også variere med hva slags tidsperspektiv man operer med. Jo kortere tidshorison, jo mer kostnader blir definert som faste, og omvendt. *Marginalkostnad*, eller *grensekostnad*, er summen av de variable kostnadene som må til for å øke produksjonen med én enhet. For at et firma skal få profitt, må marginalkostnaden være mindre enn markedsprisen (Kingma, 2001, Kap. 2). For produksjoner som krever store investeringer, blir de faste kostnadene store i forhold til de variable. For en slik produksjon blir de totale gjennomsnittskostnadene mindre etter hvert som produksjonen øker. Vi sier at produksjonen over tid får fallende gjennomsnittskostnader. Inntil gjennomsnittskostnadene er lik eller lavere enn markedsprisen, vil den aktuelle produksjonen gå med tap. I det en produksjon går over til å gå med gevinst, sier man at man har nådd «break even».

Disse egenskapene ved boken kan føre til markedssvikt, dvs. at markedet ikke er tilstrekkelig som mekanisme for at produksjonen vil være lønnsom. Kingma hevder at markedssvikt forekommer når markedet er forhindret fra å nå konkurransedyktig markedslikevekt, og at informasjonsgoder kan over- eller underproduseres som et resultat av markedssvikt (Kap. 4.). Kingma påpeker at en bok kan ses på både som et privat gode og et fellesgode. For en privat person som kjøper en bok har boken en verdi som et personlig gode. Men, boken kan leses av flere, og informasjonen den gir blir dermed et fellesgode. Kingma skiller videre mellom to modeller, hvorav privatgode-modellen sier at informasjon skal ses på som en vare som kan selges og kjøpes på lik linje som andre handelsvarer. I denne modellen tar man utgangspunkt i at godet finansieres av det individet som drar nytte av godet.

I fellesgode-modellen undersøkes den kollektive nytten, og hvordan godet skal finansieres blir bestemt av hvordan man definerer den samlede nytten for flere individer (Kap. 9). Den samlede

nytt Kingma her nevner, er det vi kaller *eksterne virkninger*. Eksterne virkninger kan defineres som fordeler eller ulemper som påføres andre enn de som produserer eller forbruker et gode. Det er med andre ord virkninger påført en tredjepart. Negative eksterne virkninger kan f.eks. være forurensning. Positive eksterne virkninger kan defineres som fordeler andre enn enkeltforbruker og produsent nyter godt av. Disse fordelene kommer i tillegg til de direkte økonomiske gevinstene som produktet gir. Dvs. at markedsprisen ikke er inkludert i de positive eksterne virkningene som kommer samfunnet til gode (Kap. 4).

Betegnelsen *kollektive goder*, eller *fellesgoder*, brukes i økonomisk teori om goder der den enkeltes tilgang og bruk ikke kan individualiseres. Rene kollektive goder er ikke-ekskluderende og ikke-rivaliserende, dvs. at godet kan brukes av alle samtidig (Aabø, 2002, s. 9).

Kultuøkonomisk teori legger vekt på at kollektive goder antas å ha positive eksterne virkninger, dvs. at de har en verdi utover seg selv. Teorien legger videre vekt på at litteratur, i og med at det har preg av å være et kollektivt gode, kan ha store positive eksterne virkninger, i den forstand at det fremmer kunnskap og kommunikasjon, og ved det bidrar til å opprettholde og utvikle språket, noe som igjen må antas å ha samfunnsverdi.

For kollektive goder vil det ofte oppstå et ”gratispassasjerproblem”. Grunnen er at alle vil være mest interessert i at andre sørger for produksjonen av den aktuelle tjenesten. Problemet er derved at få enkeltpersoner vil finansiere kollektive goder. Konklusjonen er at markedsmekanismene ikke er egnet til å regulere produksjonen av kollektive goder. Dersom man da ifølge Kingma, definerer den samlede nytten for flere individer som positiv, kan det være samfunnsøkonomisk lønnsomt at samfunnet går inn med særskilte støtteordninger eller reguleringstiltak for å opprettholde produksjonen (Ringstad, 2005a, kap. 6). Det klassiske svaret på finansiering av kollektive goder er derfor statlig styring, delvis gjennom politiske prioriteringer og for eksempel offentlig finansiering, og delvis gjennom bruk av offentlige reguleringer og avgifter/subsidier for å regulere bruk av slike goder (NOU 2003: 34 Mellom stat og marked).

Fastprisordningen på bøker er et eksempel på en slik regulering. Ringstad henviser til Alfred Marshalls *Principles of Economics* (Marshall, gjengitt etter Ringstad, 2005a, s. 155). Marshall argumenterer med at man ved å fjerne priskonkurransen på detaljistleddet vil oppnå at fortjenesteforholdene for detaljistene blir bedre, bl.a. fordi den økonomiske risiko som konkurranse fra andre detaljister innebærer, blir eliminert. Dette vil kunne sikre eksistensen til flere utsalgssteder/bokhandlere, og samtidig gjøre at forlagene når flere kjøpere. I forbindelse med min problemstilling kan dette vil kunne føre til at forlagene får bedre vilkår for å produsere

norskspråklig faglitteratur, noe som i sin tur fører til høyere kvalitet i utdanningen. Dette gir positive ringvirkninger til samfunnet. Vi ser her et eksempel på eksterne positive virkninger. Med andre ord, selv om dette isolert sett kan føre til høyere priser på enkelte bøker, mener Marshall at man med fastpriser, likevel vil oppnå en samfunnsøkonomisk gevinst.

3.4 Læringsteori

Utdanningsdirektoratet gir i sin publikasjon *Begrepsdefinisjoner*, følgende definisjoner:

Morsmål:

Morsmål er språket som snakkes i barnets hjem, enten av begge foreldrene eller av den ene av foreldrene, i kommunikasjon med barnet. Et barn kan derfor ha to morsmål.

Førstespråk:

En persons muntlige, eventuelt også skriftlige, hovedspråk. Førstespråk er som oftest synonymt med morsmål.

Andrespråk:

Språk som en person ikke har som førstespråk, men som vedkommende lærer eller har lært i et miljø der det er i allmenn bruk som dagligspråk. Andrespråk kan også betegne ethvert språk som ikke er en persons førstespråk, dvs. både andrespråk og fremmedspråk.

Fremmedspråk:

Fremmedspråk er et språk som ikke er en persons førstespråk og som vedkommende lærer eller har lært utenfor miljøer hvor det er i allmenn bruk som dagligspråk (Utdanningsdirektoratet, 2014).

Teorier rundt læring på morsmålet fremfor læring på et andrespråk, eller fremmedspråk, har sin forankring i et sosiokulturelt syn på læring der ulike perspektiver på lesing, teorier om voksnes læring og betingelser for tilpasset opplæring står sentralt. Her kan Jim Cummins og Virginia Collier Gudschinskys forskning om sammenhengen mellom tospråklighet og læring fremheves. Deres forskning bygget igjen på Lev Vygotskys teorier om hvordan mennesker lærer og skaper mening via språk og interaksjon (Torvatn, udatert).

På et kurs ved Høgskolen i Bergen ble følgende sosiokulturelle teorier om språk presentert (Torvatn, udatert):

- Intellektuell utvikling har utspring i språk som sosialt fenomen

- Språket benyttes for å forstå verden
- Språket forutsetningen for intellektuell utvikling
- Å utvikle språket er å stimulere tankens byggestener
- Avgjørende for kommunikasjonsevnen
- Språk vesentlig for tankeevnen: hvordan man tolker og oppfatter verden
- Det tar 5-7år å lære et språk så godt at det er egnet til opplæringspråk

Unni Skadberg Isaksen viser i sin masteroppgave *Litterasitetsutvikling i en tospråklig kontekst* til Lise Iversen Kulbrandstad og Ivar Bråten, som hevder at å lære å lese innebærer krevende individuelle prosesser. Kognitive leseteorier skiller mellom to delprosesser i leseinnlæringen, kalt avkoding (tekniske leseferdigheter) og forståelse, som foregår samtidig og er gjensidig avhengige av hverandre. Begge prosessene må innebære forståelse, dersom lesingen skal gi mening. Å lese og forstå krever interaktiv samhandling mellom leser og tekst. Graden av leseforståelse beror på faktorer som språkforståelse, oppmerksomhet, bakgrunnskunnskaper, ulike lese- og forståelsesstrategier.

Ordforrådet er en av de viktigste forutsetningene for å forstå det man leser. Det handler om kvantitet og kvalitet, og forskere på området mener man må kunne 96-98 % av ordene i en tekst og ha kjennskap til tema for å forstå en tekst (Kulbrandstad og Bråten gjengitt etter Isaksen, U. S., 2013).

4 Metode

De vanligste metodene å bruke i forskningsarbeider er *kvantitative* og *kvalitative* metoder.

4.1 Kvantitativ metode

I et *kvantitativt* forskningsopplegg samler man inn informasjon som lar seg tallfeste eller uttrykke i form av tall. Ved bruk av kvantitativ metode kan informasjon formes til målbare enheter, som igjen muliggjør statistiske beregninger.

Et kvantitativt forskningsopplegg er oftest forskning i bredden. En fremgangsmåte kan være å samle inn informasjon ved hjelp av et spørreskjema. Her brukes ofte mange informanter, som hver får relativt få spørsmål og begrensede svaralternativer. Informasjonen blir så analysert ved hjelp av statistiske analyseteknikker. Andre kvantitative undersøkelser kan være analyser av eksisterende statistikk, som f.eks. fra Statistisk sentralbyrå. Grunnlaget for statistisk metodelære er matematisk statistikk. Som basis for metodene ligger sannsynlighetsteoretiske modeller. Det er utarbeidet hensiktsmessige standardmetoder for statistisk analyse. Eksempler på dette kan være variansanalyse, som er en fellesbetegnelse for flere statistiske metoder for å teste likhet mellom to eller flere utvalg, der en eller flere faktorer gjør seg gjeldende. Et eksempel er regresjonsanalyse, som er en kvantitativ analyse av sammenhenger mellom en avhengig variabel og en eller flere uavhengige variabler, eller korrelasjonsanalyse som viser hvorvidt det er korrelasjon (samvariasjon) mellom to eller flere variabler (Bjørnstad, 2009).

Prosessen med å analysere og tolke innsamlede data kalles *statistisk inferens*. Et sentralt hjelpemiddel ved statistisk inferens er konfidensintervall. Et konfidensintervall er en måte å angi feilmarginen av en måling eller en beregning på. Derfor er det viktig at man ikke bare angir verdien som er målt (eller beregnet), men også hvor mye tillit man har til målingen.

Hypotesetesting er en metode for testing av hypoteser (teorier) om ukjente størrelser på bakgrunn av innsamlet datamateriale (Bjørnstad, 2009).

Statistiske metoder ble inntil slutten av 1800-tallet hovedsakelig anvendt innenfor aktuarvitenskapen (forsikringsmatematikk) og ved bearbeidelse av fysiske målinger. Etter hvert utviklet statistikk seg til en vitenskap for å trekke generelle konklusjoner basert på data beheftet med usikkerhet og variasjon. Statistiske metoder anvendes på stadig flere områder og benyttes nå innenfor de fleste naturvitenskaper, innen samfunnsvitenskapene, medisinsk og teknisk forskning og industri (Døving, 2014).

4.2 Kvalitativ metode

I et *kvalitativt* forskningsopplegg samler man inn informasjon som ikke lar seg tallfeste slik man gjør i et kvantitativt forskningsopplegg. Datamaterialet blir gjerne samlet inn ved hjelp av intervjuer, observasjon, eller det består av dokumenter som man analyserer.

Ved kvalitative undersøkelser kan man gå i dybden på et smalere felt, og få frem en annen type kunnskap enn ved kvantitative undersøkelser.

Kvalitativ metode er en metode for generering av kunnskap hvor man undersøker hvilken mening hendelser og erfaringer har for de som opplever dem, og hvordan de kan tolkes eller forstås også av andre. Utvalget som undersøkelsen gjøres på, er ofte strategisk, typisk eller spesielt, men ikke nødvendigvis representativt som ved kvantitativ forskning. Kvalitativ metode brukes ofte til å undersøke sosiale prosesser og sosialt samspill.

Et kvalitativt forskningsprosjekt kan f.eks. bestå av en dokumentanalyse, intervju eller observasjon med innhenting av informasjon fra kvalitative informanter. Ofte vil det også være en kombinasjon av to eller flere av disse elementene.

4.2.1 Dokumentanalyse

I et forskningsprosjekt kan ulike typer dokumenter være aktuelle å bruke som materiale, og kan brukes enten i kombinasjon med annet materiale, eller som eneste kilder. En slik kvalitativ analyse handler om at man tolker meningsinnholdet i det som blir skrevet.

4.2.2 Samtale /Intervju

Den vanligste formen for kvalitativt intervju kalles gjerne et semistrukturert intervju. Dette kan beskrives som en samtale mellom intervjuer og et intervjuobjekt/informant, hvor samtalen er styrt av intervjueren. På forhånd har intervjueren ofte laget en intervjuguide, dvs. en plan for hvilke tema man ønsker å snakke om.

4.2.3 Observasjon

Observasjon, eventuelt deltagende observasjon brukes ofte i kombinasjon med dokumentanalyse og intervjuer.

4.3 Feilkilder ved kvantitativ og kvalitativ metode

Siden de kvalitative- og kvantitative metodene er grunnleggende forskjellige, vil også feilkildene være forskjellige.

Når det gjelder kvantitative undersøkelser, er det viktig at det er sannsynlig at alle enheter i den populasjonen vi undersøker, er med i utvalget. Vi må samtidig være oppmerksom på at ikke alt nødvendigvis blir innmeldt og rapportert korrekt. Det er også viktig å identifisere og eventuelt ta høyde for ytre påvirkninger/hendelser som kan ha hatt betydning for de innrapporterte data. Kvalitative undersøkelser prøver ikke å generalisere resultatene. Det er derfor ikke nødvendig å sjekke om informasjonen er statistisk korrekt i forhold til populasjonen, men vi ønsker representative utvalg i forhold til den kategorien de representerer. Det er også viktig å være klar over om det i den populasjonene vi undersøker, finnes noen toneangivende røster som kan «påvirke» informantenes utsagn. Likeledes er det viktig at spørsmålene og problemstillingen blir oppfattet av informantene.

Ved dokumentanalyse er det viktig at vi har et bevisst forhold til hvem som har skrevet eller produsert dokumentet, hvem mottageren er ment å være og hva som er formålet med dokumentet. Disse forholdene vil ha betydning for hvordan materialet bør leses og hvordan det kan brukes for å belyse problemstillingen.

4.4 Valg av metode

Innen samfunnsvitenskapelig forskning vil man ofte bruke en kombinasjon av kvalitativ og kvantitativ metode. Den kvalitative forskningen kan ofte utdype kvantitative funn og gi en bedre forståelse av årsakene bak dem.

Hvilken metode som blir valgt, er avhengig av hvilke problemstilling som velges. Ulike fremgangsmåter gir oss ulike typer empiri (data, informasjon).

Jeg ønsker først å undersøke om bokgruppe 1 og 2 har såpass mange likheter at de bør behandles likt i forhold til deltagelse i fastprisordningen. Er bokgruppe 2 så annerledes enn bokgruppene 3–9, at den også bør holdes utenfor ordningen? Til slutt vil jeg undersøke i hvilken grad fastpris for lærebøker og fagbøker bidrar til å nå de litteraturpolitiske målene. En kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode vil være et godt metodevalg for å undersøke dette. Dette fordi det å bruke disse to metodene i kombinasjon, kan gi forskjellig innfallsvinkler til mine forskningsspørsmål. Den kvantitative delen vil være en empirisk undersøkelse og bestå av en analyse av statistiske data fra bokbransjen og en drøfting av disse. Ved å kombinere disse resultatene med informasjon innhentet gjennom den kvalitative undersøkelsen, vil jeg få belyst mine forskningsspørsmål ytterligere.

5 Innsamling av data

5.1 Innsamling av data til kvantitativ undersøkelse

Datagrunnlaget for den empiriske undersøkelsen er tallmateriale innhentet fra bokbransjen; primært tilgjengelig bransjestatistikk om bokpriser, bokinnkjøp, salgsvolum osv.; Norsk bokbransjestatistikk (Bransjestatistikken) (Forleggerforeningen, 2006-2015) tilbake til 2005 og Nordisk statistikk tilbake til 2009 (Nordic Book Statistic Report, 2010-2015). Informasjon som kan finnes i Bransjestatistikken er:

- Antall titler pr. bokgruppe
- Bruttoomsetning
- Antall solgte eksemplarer
- Beregnet pris
- Omsetning for hver bokgruppe
- Salgskanaler
- Markedsandeler

Jeg vil også referere til rapporten *Litteratur i tall 2013*, utarbeidet av Håkon Kavli, Øystein Lorvik Nilsen og Jon Martin Sjøvold på oppdrag av Norsk kulturråd (Kavli, Lorvik, Sjøvold, 2015a).

Rapporten beskriver den samlede omsetningen og inntektskildene for bokbransjen. Statistikken refererer til salg av publikasjoner med ISBN, enten gjennom fysiske eller digitale utsalgssteder, samt digitale tjenester som springer ut av forlagsbransjen, f.eks. lisensierte digitale læremidler. Statistikken inkluderer både norskspråklige og fremmedspråklige bøker.

I tillegg vil jeg bruke *Metodenotat. Musikk og litteratur i tall*, som gir en beskrivelse av analyserammen og sentrale begrepene som er brukt i rapporten *Litteratur i tall 2013*. Notatet inneholder også betraktninger om sammenlignbarheten med statistikk fra Danmark og Sverige (Kavli, Lorvik, Sjøvold, 2015b).

5.2 Metodiske utfordringer ved den kvantitative undersøkelsen

Statistikken for den norske forlagsbransjen blir utarbeidet av Forleggerforeningens servicekontor. Tallene bygger på opplysninger innhentet fra medlemsforlag, bokklubber og andre aktører i bransjen. Omsetningen til aktører som ikke er medlemmer av foreningene, bygger dels på innrapporterte tall og dels på skjønn. Det er også benyttet tilnærmet samme metode hvert år for å anslå totalmarkedet vurdert til utsalgspriser, men det blir understreket i innledningene at denne delen av tallgrunnlaget er grove anslag. Det blir også presisert at endringer i antall medlemsforlag, endringer i forlagenes utgivelsesprofil og gjennomføringen av større publiseringsoppdrag for enkeltkunder vil kunne påvirke statistikkgrunnlaget med hensyn til volum og beregnede gjennomsnittspriser. Det tas derfor forbehold om at statistikken ikke uten videre er egnet til å beskrive utviklingstrekk, verken for bokmarkedet som helhet eller for den enkelte bokgruppe.

Bransjestatistikken skiller heller ikke på om bøkene er solgt gjennom fysiske bokutsalg eller nettfornhandlere.

Tallene til denne statistikken er innhentet fra et system hvor det eksisterende systemet er *fastpris*. Ideelt sett skulle jeg ha sammenlignet med statistikk innhentet fra et tilsvarende system basert på *fripris*.

Til tross for disse begrensningene, synes jeg det er interessant å bruke denne statistikken som datagrunnlag i min kvantitative undersøkelse.

Nordic Book Statistics Report er utarbeidet på grunnlag av innrapporterte data fra forleggerforeningene i Danmark, Finland, Island, Sverige og Norge. Det blir presisert i forordet at bokbransjen og bokmarkedet er vanskelig å måle og analysere. Grunner til dette er bl.a. det store antallet av forleggere og distributører og forskjellige salgs- og distributørkanaler, med forskjellig grad av rapporteringsrutiner. Det har generelt vært en mangel på enhetlig, systematisk og fullstendig offentlig statistikk fra bokbransjen. På grunn av nevnte forskjeller i rapporteringsrutinene og ikke minst hva det rapporteres på, kan det være problematisk å foreta sammenligninger på tvers av landegrensene. Det viser seg også at det spesielt for lærebøker og fagbøker er en mangel på relevante sammenlignbare data. Sammenligningen av utviklingen for denne bokgruppen i Norge med utviklingen i Sverige og Danmark viser seg derfor vanskelig å gjennomføre.

Kjell Bohlund, tidligere administrerende direktør i Norstedts forlag, og tidligere styreleder i Svenska förliggareförening sier (e-post av 16.juni.2015) at

”...det saknas statistik över kursboksförsäljningen i Sverige. Det är lite konstigt men det beror på att vi har flera förläggareföreningar, och kursböckerna faller mellan stolarna.”

Han sier dessuten:

”När jag skriver om den svenska bokbranschen behandlar jag kurslitteratur (för högskolan) och företagslitteratur som en kategori, det har inte varit möjligt att få de två kategorierna åtskilda när jag pratar med förlag och läser årsredovisningar.”

Tallmateriale fra den nordiske statistikken vil derfor ikke bli brukt direkte i den kvantitative analysen, men i kun være en kilde for å kunne studere hovedtall og tendenser i de forskjellige landene.

Litteratur i tall 2013 tar sikte på å beregne den samlede omsetningen i norsk litteraturbransje. Forfatterne presiserer i sitt metodenotat at selv om hensikten var å skape et så fullstendig bilde som mulig, så var det nødvendig å gjøre noen avgrensninger. Dette gjelder særlig elementer hvor det ikke eksisterer noe tallmateriale, hvor tall vanskelig lar seg gjenskape over tid, eller hvor datamaterialet fra de ulike leverandørene er for uensartet.

Tallmaterialet kan til tross for dette gi grunnlag for å se noen overordnede trekk ved bransjen og gi kunnskap om nyere utviklingstrekk.

Spesielt interessant er det at statistikken presenterer tall for privat direkteimport, noe som ikke tidligere har foreligget. Direkteimport omfatter salg av fysiske bøker gjennom nettbokhandler og salg av digitale bøker. Det presiseres imidlertid at disse tallet bygger på utvalgsundersøkelser som er beheftet med feilmarginer og usikkerhet rundt dataenes reliabilitet og validitet.

I motsetning til Forleggerforeningens bransjestatistikk, som kun presenterer omsetningen fra *salgsinntekter*, presenterer *Litteratur 2013* en *totalomsetning* for litteraturbransjen. Den totale omsetningen inkluderer opphavsrettsinntekter, salgsinntekter og fremføringsinntekter. Det er derfor ikke mulig med noen direkte sammenligning mellom salgstill og omsetningstill i de to statistikkene.

Siden *Litteratur i tall 2013* er den første rapporten i av denne typen, er det naturlig nok ikke mulig å sammenligne data fra tidligere år. Statistikken presenterer like fullt et meget interessant tallmateriale og vil derfor være interessant for å se noen trekk og tendenser i bransjen.

Foruten tallmateriale fra tilgjengelig statistikk har jeg supplert med tall innhentet direkte fra enkelte aktører i bransjen, bl.a. Bokhandlerforeningen. Fra sistnevnte var jeg særlig interessert i statistikk over utviklingen av bokhandlerutsalg, både fysiske og elektroniske, herunder spesielt for spesialbokhandlere for fag- og lærebøker for høyere utdanning, såkalte Campusbokhandlere. En utfordring, er at denne statistikken kun omfatter tall fra bokhandlere som er medlemmer av Bokhandlerforeningen.

En annen utfordring er også at enkelte aktører er lite villig til å gi fra seg informasjon om salg og omsetning. Særlig har dette vært tilfelle for salgstall fra nettbokhandlere. Jeg har imidlertid fått tilgang til noen tall fra et par sentrale aktører, men med den begrensning at tallene ikke skal offentliggjøres, men kun brukes som bakgrunnsmateriale.

5.2.1 Hvordan måle verdien av et prissystem

Slik jeg ser det, vil verdien av prissystemet være avhengig av hvorvidt systemet bidrar til å nå de litteratur- og språkpolitiske målene. I vårt tilfelle er det det litteraturpolitiske målet om bevaring og styrking av norsk fagspråk som er hovedmålet.

En slik måloppnåelse kan i svært liten grad leses direkte ut av statistikk. For å vurdere måloppnåelse vil jeg derfor identifisere ulike kriterier og indikatorer som jeg mener kan bidra til å belyse om målene blir oppfylt. Kriteriene jeg vil vurdere prissystemet etter, er i hvilken grad systemet bidrar til kvalitet, bredde og variasjon og tilgjengelighet. Jeg vil videre definere noen indikatorer, og tolkninger av disse (delvis etter Oslo Economics, 2012, s. 29).

I utgangspunktet vil jeg tolke en konklusjon om måloppnåelse som en indikasjon for at et virkemiddel fungerer. Likeledes vil en svekkelse i måloppnåelsen være en indikasjon på at et virkemiddel ikke fungerer.

Vi må imidlertid ta høyde for at effektiviteten av et virkemiddel kan påvirkes av andre forhold innen bransjen og samfunnet for øvrig. Med andre ord må vi ta med i betraktningen at det ikke nødvendigvis er en entydig sammenheng mellom et virkemiddel og måloppnåelse. At man ut av statistikken ser en måloppnåelse, kan ha flere forklaringer. Det kan f.eks. være andre endringer i bransjen som kan ha innvirkning på resultatet, eller det kan være endringer i folks handlemønster og økonomi. Det kan også være generelle samfunnsendringer som kan spille inn, f.eks. den økende globaliseringen i samfunnet, som igjen kan føre til mer engelskspråklige titler på

markedet. En oppgang eller nedgang f.eks. i antall utgivelser kan derfor ha helt andre forklaringer enn det konkrete virkemiddelet.

Det kan derfor være vanskelig å fastslå hva som er fastprisens bidrag, og hva som eventuelt er *andre* virkemidlers innvirkning. Men, fordi analysen er foretatt av data innenfor et fastprissystem, så kan vi fastslå at det virkemiddelet uansett har betydning. En begrensning med undersøkelsen er også at jeg i dette tilfellet bare får belyst måloppnåelse i forhold til de litteraturpolitiske målene *innenfor* et fastprissystem. Jeg har ikke relevante sammenlignbare data fra et friprissystem. Jeg kan derfor ikke ut fra denne undersøkelsen konkludere med hvilket system som *best* bidrar til å nå de litteraturpolitiske målene. Jeg ser det likevel som verdifullt å få undersøkt om vi ut fra statistikken kan tolke om de litteraturpolitiske målene *isolert* sett blir oppfylt i gjeldende fastprissystem.

Oslo Economics, valgte i sin rapport å la være å belyse måloppnåelse av kvalitet for lærebøker og fagbøker (s. 30).

Norsk Standard definerer *kvalitet* som i hvilken grad en samling av iboende egenskaper oppfyller behov eller forventning som er angitt, vanligvis underforstått eller obligatorisk (Norsk Standard, 2015).

Ut fra en slik definisjon synes det problematisk å belyse måloppnåelse av kvalitet ved hjelp av statistikk. Jeg mener imidlertid det kan synes som om det som omtales som «kvalitetslitteratur», på mange måter er overlappende med det som blir definert «smal» litteratur. Med uttrykket bredde og variasjon i tilbudet synes det på mange måter at tilhengerne med dette mener et tilbud om utgivelse av litteratur utover såkalte bestselgere, dvs. en utgivelse av ”smal” litteratur. Når det gjelder lærebøker og fagbøker, vil jeg her tenke at bestselgere vil tilsvare fagbøker i store opplag til store fag, og smal litteratur vil tilsvare fagbøker i små opplag til små fag. Mitt inntrykk er derfor at aktørene i debatten bruker «bredde og mangfold» delvis synonymt med «kvalitet». Jeg vil derfor i denne undersøkelsen si at en måloppnåelse i bredde og omfang, også til en viss grad indikerer en måloppnåelse av kvalitet.

Variabel, indikator, tolkning

Tabell 1

Variabler, Indikatorer og tolkninger for å belyse måloppnåelse av det Litteraturpolitiske målet om bevaring av norsk fagspråk.

Variabel	Indikator	Tolkning
Utgivelse av <i>nye</i> norske lærebøker og fagbøker	Antall <i>nye</i> utgivelser/titler fra norske forlag	<p>Økning i <i>nye</i> titler fra norske forlag tilsier økning i kvalitet, bredde og variasjon og ved det en måloppnåelse i forhold til bevaring av norsk som fagspråk</p> <p>Nedgang i antall nye titler fra norske forlag, tilsier nedgang i kvalitet, variasjon og bredde og en dårligere måloppnåelse i forhold til bevaring av norsk fagspråk</p>
Utgivelse av <i>øvrige</i> norske lærebøker og fagbøker	Antall <i>øvrige</i> utgivelser/titler fra norske forlag	<p>Økning i <i>øvrige</i> utgivelser/titler fra norske forlag tilsier økning i kvalitet, variasjon og bredde, og ved det en måloppnåelse i forhold til norsk som fagspråk</p> <p>Nedgang i <i>øvrige</i> utgivelser/titler fra norske forlag tilsier nedgang i kvalitet, variasjon og bredde, en dårligere måloppnåelse i forhold til bevaring av norsk fagspråk</p>

<p>Salg av norske lærebøker og fagbøker</p>	<p>Antall solgte eksemplarer</p>	<p>Økning i antall solgte eksemplarer tilsier til en økning i tilgjengelighet og bruk av norsk som fagspråk og en måloppnåelse i forhold til bevaring av norsk fagspråk</p> <p>Nedgang i antall solgte eksemplarer tilsier til en nedgang i tilgjengelighet og en dårligere måloppnåelse i forhold til bevaring av norsk fagspråk</p>
<p>Fysiske bokhandlerutsalg (Campusbokhandlere og andre bokhandlere som hovedsakelig fører lærebøker og fagbøker)</p>	<p>Antall fysiske bokhandlerutsalg</p>	<p>Økning i antall bokhandlerutsalg tilsier økt tilgjengelighet og en måloppnåelse i forhold til bevaring av norsk fagspråk</p> <p>Nedgang i antall bokhandlerutsalg tilsier nedgang i forhold til tilgjengelighet og en dårligere måloppnåelse i forhold til bevaring av norsk fagspråk</p>
<p>Nettbokhandlere</p>	<p>Antall nettbokhandlere</p>	<p>Økning i antall nettbokhandlere tilsier økt tilgjengelighet og en måloppnåelse i forhold til bevaring av norsk fagspråk</p> <p>Nedgang i antall nettbokhandlere tilsier begrenset tilgjengelighet og en dårligere måloppnåelse i forhold til bevaring av norsk fagspråk</p>
<p>Pris</p>	<p>Pris</p>	<p>Lavere pris kan tilsa økt tilgjengelighet og en måloppnåelse i forhold til bevaring av norsk fagspråk</p>

		Høyere pris kan begrense tilgjengelighet og gi en dårligere måloppnåelse i forhold til bevaring av norsk fagspråk
--	--	---

Resultatet fra den kvantitative undersøkelsen vil jeg så supplere og utdype med kvalitativ informasjon innhentet gjennom kvalitativ dokumentanalyse, seminardeltagelse og samtaler med sentrale aktører i bransjen.

5.3 Innsamling av data til den kvalitative undersøkelsen

Dokumentene som inngår i den kvalitative dokumentanalysen, omfatter bøker, rapporter, nettsider, internettdokumenter, avisartikler, debattinnlegg, offentlige dokumenter og høringsuttalelser. Sentralt er hørings svarene fra Forleggerforeningen (Forleggerforeningen, 2012), Bokhandlerforeningen (Bokhandlerforeningen, 2012), Norsk studentorganisasjon (Norsk studentorganisasjon, 2012), Den norske Forfatterforening (Den norske Forfatterforening [DnF], 2012), Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening [NFF], 2012) Unio (Unio, 2012), Kopinor, (Kopinor, 2012), Kulturrådet (Kulturrådet, 2012), Landsorganisasjonen (Landsorganisasjonen [LO], 2012)

Konkurransetilsynet (Konkurransetilsynet, 2012) og Forbrukerrådet (Forbrukerrådet, 2012).

I tillegg til data innhentet fra dokumentene som inngår i dokumentanalysen, har jeg også innhentet kvalitativ informasjon gjennom deltagelse på et seminar i regi av Forleggerforeningen 5. og 6. mars i Oslo. Tittelen på seminaret var: “Fixed book prices as a policy element in a strategy on literature and language.”

På seminaret deltok over 60 deltagere fra 14 forskjellige land. Deltagere var alt fra forskere og studenter, representanter fra offentlige myndigheter, forleggere, bokhandlere og forfattere.

Landene som var representert varierte fra land med boklover og faste bokpriser til land med frie priser. Flg. land var presentert: Slovenia, Storbritannia, Sverige, Danmark, Nederland, Frankrike Tyskland, Hellas, Portugal, Litauen, Russland, Belgia, Sveits, Norge.

Hensikten med seminaret var å forsøke å identifisere hvilke litteraturpolitiske virkemidler som blir benyttet i de forskjellige landene, og deres bidrag til å nå de litteraturpolitiske målene. I tillegg var det et mål å diskutere aktuell forskning på området, mulige nye forskningsområder og metoder for å dele informasjon på dette området.

” In the light of digitalization and globalization, new challenges and possibilities concerning cultural policies emerge. Fair competition, as well as the availability, diversity and development of literature are important issues. The aim of the seminar was to identify what we know about the effects of different policy instruments in different countries, but also examine existing research on the subject and discuss possible new initiatives for research and information sharing” (*Fixed book prices as a policy element in a strategy on literature and language: Seminar summary*, 2015, s. 1).

Som grunnlag for analysen og drøftingen vil jeg bruke informasjon innhentet i løpet av seminaret: fra foredragene, fra samtaler med andre deltagere og rapporten utgitt i etterkant av seminaret, se ovenfor.

I tillegg vil jeg bruke data innhentet ved direkte kontakt med andre aktører i bransjen.

5.4 Metodiske utfordringer ved den kvalitative undersøkelsen

Enkelte aktører kan oppfattes som sterkere og mer taleføre enn andre, og kan derfor gi inntrykk av at de taler for hele bransjen. Enkelte oppfatninger kan bli oppfattet som «sanne», og derfor bli formidlet ukritisk videre. Det er videre viktig å være klar over hvilken bakgrunn og eventuelt hvilken agenda de forskjellige aktørene har.

Den kvalitative informasjonen som er innhentet i form av observasjon og samtaler stammer i hovedsak fra aktører som er positive til fastprisen. Jeg mener likevel jeg har fått innhentet tilstrekkelig data gjennom den kvalitative dokumentanalysen, slik at jeg får belyst motstandernes argumenter på en tilfredsstillende måte.

6 Kvantitativ undersøkelse

For hver av indikatorene, der det er relevant, vil jeg først sammenligne utviklingen for bokgruppe 1 og 2 og belyse eventuelle fellestrekk og ulikheter for disse. Deretter vil jeg, ved

hjelp av tolkningene presentert i metodekapittelet, drøfte om utviklingen for bokgruppe 2 isolert sett indikerer en måloppnåelse i forhold til det litteraturpolitiske målet om bevaring av norsk fagspråk.

Jeg har valgt statistikk fra perioden 2005 til 2014, fordi det er særlig interessant å få med statistikk fra året før innføringen av reformen «Kunnskapsløftet» i skolen. Dette både fordi det var dette som førte til at bokgruppe 1 ble holdt utenfor fastprisordningen, og fordi det er interessant å se hvilken effekt reformen fikk for både gruppe 1 og 2.

I bransjestatistikken er tallene for de to bokgruppene splittet opp i deres respektive undergrupper, så jeg gjør tilsvarende her:

Bokgruppe 1.1: Bøker til grunnskolen (1.-10. klasse)

Bokgruppe 1.2: Bøker til videregående skole

Bokgruppe 2.1: Lærebøker for høyere utdanning

Bokgruppe 2.2: Fagbøker for profesjonsmarkedet

Tabell over tall innsamlet fra bransjestatistikken utarbeidet av Den norske Forleggerforening, direkte fra Bokhandlerforeningen, og noe via direkte kontakt med enkelt aktører.

6.1 Tabell 2 – innsamlet statistikk

Antall *nye* titler utgitt:

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bokgruppe 1.1	194	673	427	452	183	217	360	316	376	258
Bokgruppe 1.2	112	420	362	282	232	84	71	128	120	121
Bokgruppe 2.1	265	295	250	280	259	228	248	324	311	324
Bokgruppe 2.2	139	92	98	152	100	121	102	110	128	133

Antall *øvrige* titler utgitt

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bokgruppe 1.1	3195	3207	2415	3048	4133	4094	3163	3778	3664	3752
Bokgruppe 1.2	2777	2884	2316	1964	2784	2292	1590	1748	1703	1749
Bokgruppe 2.1	2370	2502	2749	1601	2630	2687	2837	3016	3135	3187
Bokgruppe 2.2	1040	1034	969	632	951	1068	1208	1135	1180	1388

Totalt antall titler utgitt

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bokgruppe 1.1	3389	3880	2842	3500	4316	4311	3523	4094	4040	4010
Bokgruppe 1.2	2889	3304	2678	2246	3016	2376	1661	1876	1823	1870
Bokgruppe 2.1	2635	2797	2999	1881	2889	2915	3085	3340	3446	3511
Bokgruppe 2.2	1179	1126	1067	784	1051	1189	1310	1245	1308	1521

Antall eksemplarer *solgt*

	2005	2006	2007	2008	2009
Bokgruppe 1.1	1782846	2197213	3530109	3543467	2789412
Bokgruppe 1.2	1005152	1404211	1500084	1139452	1049838
Bokgruppe 2.1	692867	721157	1073447	708850	785503
Bokgruppe 2.2	401076	353034	350975	291676	325261

Antall eksemplarer *solgt*

	2010	2011	2012	2013	2014
Bokgruppe 1.1	2702057	2517331	2310503	2228198	2323462
Bokgruppe 1.2	685543	648824	638389	635845	686954

Bokgruppe 2.1	699395	754978	755004	774533	741013
Bokgruppe 2.2	328639	255254	249753	256449	297633

Gjennomsnittlig *utsalgspris* per eksemplar

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bokgruppe 1.1	110	158	182	193	180	182	182	177	177	185
Bokgruppe 1.2	284	314	305	345	371	373	395	404	429	480
Bokgruppe 2.1	352	363	262	381	377	407	424	427	454	478
Bokgruppe 2.2	279	309	285	344	345	310	371	323	347	283

Antall *utsalgssteder*.

Tall innhentet fra Sidsel Henriksen, Bokhandlerforeningen. Gjelder hovedbutikker, filialer og nettbokhandlere som er medlemmer av Bokhandlerforeningen (e-post 30. juni 2015).

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Fysiske bokhandlere	610	618	629	628	629	628	604	587	582	581
Nettbaserte bokhandlere	2	5	7	10	10	12	13	15	15	13
Akademiske bokhandlere	56	55	55	53	27	47	46	49	47	46

6.2 Analyse og drøfting av kvantitative data

6.2.1 Nye titler

6.2.1.1 Sammenligning av bokgruppe 1 og 2

Med unntak av en svak nedgang i 2009 for bokgruppe 2.1 (Lærebøker), ser det ut til å være mindre variasjoner, med en nesten lineær økning av antall nye titler utgitt fra 2006-2014.

Bokgruppe 2.2 (Fagbøker), derimot, har en markant nedgang i utgivelser både i 2006 og 2009.

Det er interessant å se at nedgangen for gruppe 2.2 i 2006 faller sammen med at det samme år kom en betydelig *økning* i antall utgivelser i gruppe 1. Økningen i gruppe 1 henger nok sammen med utskiftningen av læremidler i forbindelse med reformen Kunnskapsløftet i grunnskolen.

Denne økningen i utgivelsene i gruppe 1 var en ventet økning, og den fikk utvilsomt størst effekt nettopp i 2006. Det er sannsynlig at denne økningen i titler for gruppe 1 kan ha hatt en innvirkning på kapasiteten både hos forlagene og forfatterne, både praktisk og økonomisk, slik at titler for gruppe 2 kan ha blitt nedprioritert i denne perioden. For gruppe 1 kan det synes som effekten av gjennomføringen av Kunnskapsløftet var sterkest i 2006, med en nedadgående kurve t.o.m. 2008, og med en kraftig reduksjon i 2009. Dette har nok sammenheng med at de største innkjøpene i forbindelse med Kunnskapsløftet da var gjennomført. Det ser ut til at gruppe 2.2 også i 2007 var påvirket av Kunnskapsløftet og dermed ble offer for kapasitetsmangel også dette året. I 2008, derimot ser vi en kraftig økning i antall nyutgivelser for både gruppe 2.1 og 2.2. Interessant nok er det samtidig en nedgang for gruppe 1.2, bøker til videregående skole. Dette kan indikere at bøkene til gruppe 1.2 og 2.1 er så pass like, at de konkurrerer om de samme ressursene.

Når det gjelder 2009, var det igjen en kraftig reduksjon i antall nye titler for gruppe 2.2. Denne reduksjonen har nok ikke hadde sin årsak i Kunnskapsløftet. Opplysninger innhentet fra Forleggerforeningen viser at det nettopp i 2009 var en sterk økning i direkte import av denne typen faglitteratur for profesjonsmarkedet. Grunnen til at økningen kom dette året, er ikke helt åpenbar, men en forklaring kan være den generelle utviklingen i samfunnet med større internasjonal konkurranse og fremvekst av digitale løsninger og tjenester som en aktuell kanal for anskaffelse av varer og tjenester. Utgivelser av titler for gruppe 2.2. har ennå ikke (per 2014) kommet seg opp på samme nivå som før 2009. Dette tyder på at bøker i gruppe 2.2 (norske fagbøker for profesjonsmarkedet) har stadig større konkurranse fra utenlandske fagbøker.

Med unntak av de kraftige svingningene som er beskrevet her, kan vi si at det for perioden som helhet har vært en mer eller mindre jevn utvikling i forhold til antallet nyutgivelser for gruppe 2.

6.2.1.2 Tolkning i forhold til måloppnåelse

Ut fra mine indikatorer, som sier at økning i nye titler fra norske forlag tilsier økning i *kvalitet, bredde og variasjon*, vil jeg konkludere med at dette tyder på en måloppnåelse i forhold til det litteraturpolitiske målet om *bevaring av norsk som fagspråk*.

6.2.2 Øvrige titler

6.2.2.1 Sammenligning av utviklingen for bokgruppe 1 og 2

Når det gjelder utgivelse av øvrige titler, viser statistikken ingen særskilt nedgang for gruppe 2.1 eller 2.2. i 2006, slik det var for nye titler. For gruppe 2.1 var det faktisk en økning t.o.m. 2007. Dette gir mening i forhold til at det er langt mindre kapasitetskrevenne å utgi eksisterende titler enn nye titler. Det var derimot en betydelig nedgang for både 2.1 og også til en viss grad for 2.2 i 2008, mens det tok seg opp for begge gruppene fra 2009 og fremover. Den store nedgangen i 2008 henger nok sammen med at det samme år skjedde en økning av utgivelse av nye titler for begge underbokgruppene, og at dette da påvirket kapasiteten for utgivelser av øvrige titler. Nedgangen i produksjon av øvrige titler for gruppe 2.1, lærebøker, er likevel betydelig større enn økningen av nye titler, så en mulig årsak er nok også her at særlig gruppe 2.1. (lærebøker for høyere utdanning) konkurrerer om de samme ressursene som gruppe 1, og ble påvirket av aktiviteten i forbindelse med Kunnskapsløftet. Det er også bøker i gruppe 2.1. som er mest lik bøkene i gruppe 1, og nettopp gruppe 1 hadde en høy produksjon av nye titler i 2008.

6.2.2.2 Tolkning i forhold til måloppnåelse

Ut fra mine indikatorer som sier at en økning i utgivelsen av øvrige titler tilsier en økning i *kvalitet, bredde og variasjon*, vil jeg konkludere med at hvis vi ser bort fra 2008, viser utviklingen en måloppnåelse i forhold til det litteraturpolitiske målet om *bevaring av norsk som fagspråk*.

6.2.3 Totalt antall titler

6.2.3.1 Sammenligning av utviklingen for bokgruppe 1 og 2

Totalt antall titler for både gruppe 2.1 og 2.2 viser en kraftig nedgang i 2008. Grunnen er spesielt den kraftige nedgangen for *øvrige* titler blant lærebøker for høyere utdanning (gruppe 2.1). Som sagt ser jeg denne kraftige nedgangen i sammenheng med produksjon av bøker i forbindelse med innføringen av Kunnskapsløftet i grunnskolen. Samme periode var det en kraftig økning i nye titler i for gruppe 1 (hvis titler inngikk i Kunnskapsløftet).

6.2.3.2 Tolkning i forhold til måloppnåelse

Med unntak av 2008 er hovedinntrykket en jevn utvikling, så min konklusjon er også her at det har skjedd en økning i bredde og variasjon, dvs. en måloppnåelse i forhold til det litteraturpolitiske målet om *bevaring av norsk som fagspråk*.

6.2.4 Solgte eksemplarer

6.2.4.1 Sammenligning av utviklingen for bokgruppe 1 og 2

Fordi bøkene i bokgruppe 1 omsettes ved hjelp av offentlige innkjøp, er det ikke like relevant å sammenligne utviklingen mellom gruppe 1 og 2 når det gjelder antall solgte eksemplarer.

Det som imidlertid er interessant å merke seg, er den store forskjellen i antall solgte eksemplarer mellom de to bokgruppene. Tallene viser at ved utgivelse av bortimot samme antall titler, selger hver tittel i bokgruppe 1 i gjennomsnitt tre ganger så mye som titlene i bokgruppe 2. Dette indikerer at det er lettere å få lønnsomhet for bøkene i bokgruppe 1 enn i gruppe 2.

6.2.4.2 Utviklingen for bokgruppe 2

Etter et godt år i 2007 viser statistikken en nedgang i antall solgte eksemplarer for bøker i denne gruppen i 2008. Dette gjelder særlig for gruppe 2.1, og i motsetning til antallet *titler* som etterpå økte igjen, har antall *eksemplarer* holdt seg på et lavere nivå. Det at det er en økning i antall *titler* som utgis, men en nedgang i antall *eksemplarer* som selges, kan ha flere årsaker. Én årsak kan være Kvalitetsreformen for høyere utdanning som ble innført fra studieåret 2003/04, med endringer i studiestrukturen. Innenfor flere fag ble en innføringsbok i stort opplag erstattet av

flere innføringsbøker i mindre opplag. Det blir da utgitt flere titler, men færre eksemplarer av hver tittel.

En annen forklaring på at det selges færre eksemplarer av hver tittel, kan være en endring i studentenes oppførsel, lik den Kjell Bohlund (epost, 16. juni 2015) beskriver den for Sverige: «*Från att ha varit en stabil marknad har kurslitteraturen de senaste åren blivit mer komplicerad. 2014 sjönk försäljningen något trots stabilt antal studenter.*»

Bohlund sier videre det kan være flere grunner til nedgangen: en grunn kan være endret oppførsel hos studentene. De er ikke lenger så opptatt av å eie sine lærebøker. En annen grunn kan være økt bruktboksalg gjennom campusbokhandlere og sosiale nettverk.

En mulig forklaring kan også være økt kompendiebruk bestående av materiale fra utvalgte lærebøker ved studiestedene. Kopinor har et godt system for kompensering av forlag og forfatter, men det har likevel en innvirkning på antall solgte eksemplarer av hver tittel.

Når det gjelder e-bøker, viser tall fra *Litteratur i tall 2013* at omsetningen av digital litteratur i 2013 utgjorde 4 % av den totale omsetningen. I bransjestatistikken rapporteres det for omsetning av E-bøker, men det blir kun rapportert for allmennmarkedet, ikke for skolemarkedet. Grunnen til dette er at E-bok-markedet for lærebøker og fagbøker i praksis er ikke-eksisterende. Dette samsvarer med informasjon innhentet fra en aktør i bransjen:

«E-bøker innen gruppe 2 finnes det nesten ingen av. Det er intet marked. De 50 titlene til sammen har vel solgt 38 eksemplarer eller noe slikt.»

Det er altså foreløpig ikke noen stor interesse for e-versjoner av lærebøker og fagbøker for høyere utdanning. En grunn kan være at lærebøker og fagbøker ikke egner seg så godt til digital lesing, og at de fleste foretrekker å lese lengre fagtekster på papir. I en artikkel i Dagbladet med tittelen: *Les papirbøker sakte og gjør hjernen skarpere*, omtales en undersøkelse utført ved Universitet i Stavanger:

«Mens salgstall og lesevaner taler for seg, dukker stadig flere argumenter for papirboka opp fra akademisk hold. Forskeren Anne Mangen ved Lesesenteret på Universitetet i Stavanger har gjort undersøkelser som viser at forståelsen både for skjønnlitterære tekster og sakprosa er større hos dem som leser på papir» (Mangen, A., 2015).

6.2.4.3 Tolkning i forhold til måloppnåelse

Utviklingen i antall solgte, fysiske *eksemplarer*, indikerer isolert sett at det *ikke* er måloppnåelse i forhold til det litteraturpolitiske målet. Hvis vi imidlertid sammenholder statistikken med at det i samme tidsrom er en økning av utgivelser av både nye og øvrig antall *titler*, og vi samtidig ser det i sammenheng med Kvalitetsreformen med endret studiestruktur, så er bildet noe mer nyansert. Like fullt er det en negativ utvikling i forhold til antall eksemplarer av fagbøker som blir solgt, og det indikerer en negativ utvikling i forhold til tilgjengelighet, og altså ikke en måloppnåelse i forhold til det litteraturpolitiske målet om bevaring av norsk som fagspråk.

6.2.5 Bokhandlerutsalg

6.2.5.1 Fysiske utsalg

Statistikken viser et stabilt svakt økende antall fysiske bokhandlerutsalg fra 2006 frem til 2010, mens det fra 2010 til 2015 har vært en nedgang på 48 utsalg.

Det finnes store bokhandlere som både har allmennlitteratur og akademisk litteratur, og det finnes spesialiserte *akademiske* bokhandlere. Med akademiske bokhandlere menes bokhandlere som har spesialisert seg på litteratur til universitet og høyskoler. Akademiske bokhandlere som blir etablert ved de forskjellige studiestedene, blir med en samlebetegnelse ofte kalt «Campusbokhandlere». Ifølge Sidsel Henriksen i Bokhandlerforeningen (e-post 19. juni 2015) har det gjennom de siste årene skjedd store endringer i de akademiske bokhandlerne: oppkjøp og fusjoner, kjededannelser og oppløsninger.

På grunn av alle disse endringene er det vanskelig å få eksakte opplysninger om antall akademiske bokhandlere. Men ut fra tallene kan vi likevel slå fast at det er en nedgang i antall fysiske utsalgssteder.

6.2.5.2 Nettbutikker

De fleste av kjedene tilknyttet Bokhandlerforeningen har etter hvert både fysiske utsalg og nettbutikker. I tillegg har det vokst frem en del rene nettbaserte bokhandlere, både norske og internasjonale, f. eks. Bokkilden, Capris, Bokfeber og Adlibris. Blant de mest kjente internasjonale nettbokhandlere er amazon.com.

Det har vært vanskelig å få tak i eksakte tall over antall nettbutikker, og det er likeledes problematisk å få oversikt over salgstall fra disse. Hverken Forleggerforeningens bransjestatistikk, eller Forlagssentralen, som står for distribusjon av bøker for flere av Forleggerforeningens medlemmer, har oversikter over dette.

Jeg har imidlertid innhentet omsetningstall fra en større selvstendig nettbokhandel, men med den begrensning at tallene er konfidensielle og kun kan brukes som bakgrunnsdata.

Tallene fra denne enkelte aktøren viser omsetningen fra 2009 og frem t.o.m. 2014, både totalomsetningen generelt og omsetningen for bokgruppe 2 spesielt. Tallene viser en totalomsetning i sterk vekst, og som ble doblet i 2011. Det er fortsatt en økning i 2012 og 2013, mens 2014 viser en svak nedgang. Når det gjelder omsetningen for bøker i bokgruppe 2, viser omsetningen en dobling allerede i 2010, og en dobling av dette igjen allerede i 2011.

Omsetningen er også for denne bokgruppen på topp i 2012, med en svak nedgang i 2013 og 2014.

Tabell 3 viser bokgruppe 2s *andel* av omsetningen fra 2009 til 2014.

Tabell 3.

2009	2010	2011	2012	2103	2014
21,31 %	29,32 %	38,69 %	39,07 %	37,45 %	41,71 %

Tallene viser at lærebøker og fagbøker for høyere utdanning står for en stor andel av denne nettbutikkens omsetning. I og med at dette er en av de største nettbokhandlene i Norge, tyder dette på at disse også er en viktig del av andre nettbutikkers omsetning. Av dette vil jeg trekke den slutning at nettbutikker har en viktig rolle når det gjelder *tilgjengeliggjøring* for lærebøker og fagbøker for høyere utdanning.

6.2.5.3 Tolkning i forhold til måloppnåelse

Ut fra mine kriterier indikerer en nedgang i antall *fysiske* utsalgssteder en *nedgang i tilgjengelighet*, dvs. en dårligere måloppnåelse i forhold til det litteraturpolitiske målet.

En økning i omsetning gjennom nettbokhandlere tilsier derimot en måloppnåelse av *økt tilgjengelighet*.

Spørsmålet er imidlertid om fremveksten av nettbutikkene erstatter nedgangen i fysiske utsalgssteder. Dette er en kompleks problemstilling. Nettbutikkens store fordel er at de i forhold til fysiske utvalg, lettere kan konkurrere på pris, selv om de må vente med å senke prisene til fastprisperioden er over. Størstedelen av porteføljen er også i fripris (ca. 90 % av alle tilgjengelige titler i det norske markedet).

Rapporten Litteratur i tall 2013, viser at 84 % av den totale omsetningen i litteraturmarkedet foregår i fysiske utsalgssteder, dvs. 16 % omsettes via digitale utsalgssteder. Skolebokmarkedet (gruppe 1) og fagbokmarkedet (gruppe 2) har den høyeste andelen salg gjennom digitale utsalgssteder. For gruppe 1 er det hele 33 % som foregår gjennom digitale utsalgssteder, mens det for gruppe 2 er 21 % (Kavli et al., 2015a).

Andelen av den totale omsetningen i litteraturmarkedet som foregår gjennom digitale utsalgssteder, er ikke stor, men gruppe 1 og 2 står for en forholdsvis stor andel av denne omsetningen. Dette samsvarer også med tallene i tabell 3.

Ulempen med nedgang i fysiske utsalgssteder for gruppe 2, dvs. i hovedsak Campusbokhandlere, i forhold til måloppnåelsen, er etter min oppfatning noe større enn *fordelen* med økning i antall nettbokhandlere. Grunnen til dette er at jeg mener verdien av tilgang til personlig veiledning og informasjon er noe høyere enn verdien av tilgang til flere titler. Særlig mener jeg dette er verdifullt for lærebøker og fagbøker. Min konklusjon i forhold til kriteriene er derfor at det er en viss nedgang i tilgjengelighet, og at det dermed er en negativ utvikling i forhold til det litteraturpolitiske målet om bevaring av norsk som fagspråk.

Dette punktet vil bli utdypet ytterligere i den kvalitative undersøkelsen i forbindelse med drøftingen om fastprisens verdi for bevaring av bokhandlernettet.

6.2.6 Prisutvikling

6.2.6.1 Utvikling for bokgruppe 2

Forleggerforeningen tar forbehold om at tallene i bransjestatistikken over utsalgspriser for hele bokmarkedet viser noen opp- og nedturer som sannsynligvis ikke er reelle. Bruttoomsetningen og priser er beregnet ut fra en antatt gjennomsnittsrabatt fra forlag til forhandler, og må ikke anses som eksakte tall. Endringer i antall medlemsforlag, og i forlagenes utgivelseprofil, og gjennomføringene av større publiseringsoppdrag for enkeltkunder, vil kunne påvirke statistikkgrunnlaget med hensyn til volum og beregnede gjennomsnittspriser.

For bokgruppe 2,1, lærebøker for høyere utdanning, har det vært en jevn prisstigning. Beregnet gjennomsnittspris i 2005 var kr. 352,-, i 2014 kr. 478,-. Dette er en prisstigning på ca. 36 %.

For gruppe 2.2, fagbøker for profesjonsmarkedet, derimot, ser vi at det i praksis ikke har vært noen nevneverdig prisstigning. Beregnet pris var i 2005, kr. 279,- og i 2014, kr. 283,-. Dette gir en prisstigning på ca. 1,5 %. Til sammenligning viser konsumprisindeksen en prisstigning på 18,9 % siden 2005 (Statistisk sentralbyrå, udatert).

Fagbøker for profesjonsmarkedet har derfor hatt en mye lavere prisstigning enn samfunnet ellers. Ser man imidlertid på prisstigningen for bøker i gruppe 2, 1 i forhold til prisstigningen ellers i samfunnet, har den for denne gruppen vært dobbelt så høy. Én forklaring kan være at lærebøker for høyere utdanning er spesielt ressurs- og kostnadskrevende å fremstille, særlig fordi bøkene i stor grad må utvikles spesielt for norske forhold (Jf. Schwach et al., 2012). De forskjellige elementene i produksjonen av disse bøkene, ikke minst honorarer til forfatterne, blir også naturlig nok påvirket av prisstigningen ellers i samfunnet. En av årsakene til den lave prisstigningen for gruppe 2.2, kan nok være at bøker spesielt i denne gruppen får stadig større konkurranse fra utenlandske, særlig engelske, fagbøker, slik at prisene blir ekstra presset. Denne typen bøker blir heller ikke like stor grad utviklet helt fra bunnen, slik som lærebøkene.

6.2.6.2 Tolkning i forhold til måloppnåelse

I forhold til kriteriene indikerer dette at utviklingen av bokprisene for bokgruppe 2,1, fører til *mindre tilgjengelighet*, og dermed ikke bidrar til måloppnåelse av det litteraturpolitiske målet, mens utviklingen av prisen for bokgruppe 2.2 derimot bidrar til måloppnåelse av målet.

6.3 Oppsummering av den kvantitative undersøkelsen

Bokgruppe 1 og 2 har en del fellestrekk, men det er bare Bokgruppe 1 som holdes utenfor fastprisordningen. Er det sider ved Bokgruppe 2 tilsier at den bør være innenfor ordningen, eller bør den også holdes utenfor?

6.3.1 Sammenligning av bokgruppe 1 og 2

Statistikken viser at gjennomføringen av reformen Kunnskapsløftet i grunnskolen (2006) fikk en markant betydning for begge bokgruppene. For gruppe 1 var det en ventet topp i antall nyutgivelser i 2006. Effekten av reformen varte ut 2008, dog med en jevn nedgang.

Det er imidlertid interessant å se hvor stor betydning reformen også fikk for gruppe 2.

Statistikken viser at det i de årene det var en kraftig økning i nyutgivelser i gruppe 1, var det samtidig en nedgang for utgivelser i gruppe 2. Vi ser den samme tendensen hele veien, om enn i en lavere skala for gruppe 2. Dette er spesielt merkbart for undergruppe 2.1, som inneholder pensumbøker for de lavere gradene ved universitet og høyskoler. Dette er naturlig, fordi det nok er denne typen bøker som har mest til felles med bøkene i gruppe 1.2, bøker for videregående skole. Denne utviklingen kan tyde på at bøkene i disse to bokgruppene konkurrerer om de samme ressursene både hos forfattere og forlag. Gruppe 2-bøker kan nok derfor i perioden med størst produksjon av bøker til Kunnskapsløftet, ha blitt offer for kapasitet- og ressursmangel hos forlagene.

Vi ser også at bøker i gruppe 2 i motsetning til gruppe 1 også blir påvirket av andre faktorer enn Kunnskapsløftet. En kraftig nedgang i utgivelsene i 2009 falt sammen med stor direkte import av faglitteratur for profesjonsmarkedet. Ut fra dette kan vi slutte at utviklingen i samfunnet ellers, globalisering, digital utvikling, f.eks. Mooc-løsninger, og større internasjonal konkurranse vil ha stor betydning for denne bokgruppen.

6.3.2 Tolkning i forhold til måloppnåelse

Den kvantitative analysen viser, med visse unntak, en utvikling av utgivelser og salg av bøker i bokgruppe 2 som indikerer en måloppnåelse i forhold til det litteraturpolitiske målet om bevaring av norsk fagspråk.

7 Kvalitativ undersøkelse

Min problemstilling slik den ble presentert i kapittel 1, lyder: **Hvilke grunner tilsier at lærebøker og fagbøker for høyere utdanning fortsatt bør omfattes av fastprisordningen?**

Problemstillingen hadde flg. underspørsmål:

Forskningsspørsmål 1:

Bokgruppe 1 og 2 har en del fellestrekk, men det er bare Bokgruppe 1 som holdes utenfor fastprisordningen. Er det sider ved Bokgruppe 2 tilsier at den bør være innenfor ordningen, eller bør den også holdes utenfor?

Forskningsspørsmål 2:

I hvilken grad bidrar fastpris for lærebøker og fagbøker til å nå det statlige litteraturpolitiske målet om å styrke det norske språket, og legge til rette for et tilgjengelig, bredt og variert tilbud for faglitteratur på norsk?

7.1 Analyse og drøfting av forskningsspørsmål 1

7.1.1 Likheter mellom bokgruppe 1 og 2

Disse to bokgruppene har en del fellestrekk. Begge omfatter lærebøker og fagbøker til skole- og utdanningsmarkedet. I motsetning til bokgruppe 3–9, som betjener det vi kaller *allmenmarkedet*, betjener bokgruppe 1 og 2 *skolemarkedet og fagbokmarkedet*. Dette er også hovedgrunnen til at disse gruppene tradisjonelt ikke blitt inkludert i diskusjonen om litteratur- og kulturpolitiske verdier.

Disse to bokgruppene tar, som nevnt, heller ikke del i innkjøpsordningene.

Et annet viktig fellestrekk ved bøkene i gruppe 1 og 2, er at i motsetning til bøkene i de andre gruppene, blir bøkene disse to gruppene i stor grad utviklet spesielt for norske forhold. For gruppe 2 gjelder dette særlig bøkene i undergruppe 2.1, lærebøker til høyere utdanning, og herunder særlig det som blir regnet *grunnbøkene* innenfor et fag. Å utvikle bøker på dette nivået er naturlig nok både mer tidkrevende og mer kostnadskrevende for utgiver enn å oversette en bok fra et annet språk (Jf. Schwach, et al., 2012).

I forhold til målet om å bevare det norske språket, er utgivelse av oversatte bøker også verdifullt. Men det at bøker som skal brukes i skole og utdanning i Norge, er utviklet spesielt for norske forhold, er en tilleggsverdi, og bidrar til å bevare både språket og den kulturelle og samfunnsmessige virkeligheten. Det bidrar også til å opprettholde et miljø av norske faglige forfattere.

Bokgruppe 1 og 2 har også det felles at etterspørselen påvirkes av andre faktorer enn bøkene i gruppe 3-6.: For både gruppe 1 og 2 er det avgjørende hvilke titler utdanningsinstitusjonene setter på sine pensumlister.

Begge gruppene blir også påvirket av reformer innenfor skole- og utdanningssektoren, f.eks.

Kunnskapsløftet i grunnskolen, og Kvalitetsreformen for høyere utdanning.

7.1.2 Forskjeller mellom bokgruppe 1 og 2

Bøkene i bokgruppe 1 har opplag som er jevnt over mye større enn for bøkene i bokgruppe 2. Skolebokmarkedet har ifølge Campusbok ofte opplagsstørrelser på over 5000 bøker, mens opplagene for lærebøker og fagbøker sjelden er over 1200 bøker (Campusbok, 2013). Grunnen til denne forskjellen er at bøkene i de to bokgruppene blir omsatt på vidt forskjellig måte. Etter innføringen av Kunnskapsløftet, ble bøkene i bokgruppe 1 en del av en offentlig anbuds- og innkjøpsprosess med innkjøp til et stort antall elever i grunn- og videregående skole. Dette gjør at det er mye enklere å få lønnsomhet i bøkene til bokgruppe 1. Dette på grunn av de faste kostnadene som følger med en produksjon, og som er uavhengig av opplagsstørrelse. Dette skaper større forutsigbarhet for forlagene når det gjelder omsetningen til en bok. (Det finnes vel å merke både vinnere og tapere i dette markedet. Titler som vinner frem i anbudsrundene, vinner store markedsandeler, og kan gi meget store opplag og leve lenge, mens de som ikke vinner frem i anbudsrundene er taperne.)

Bøker i bokgruppe 2 er på sin side *ikke* er del av en slik anbudsprosess. Disse bøkene omsettes via forhandler, og har dermed helt andre markedsmessige vilkår enn bokgruppe 1. Fordi utviklingsperioden for fagbøker er lang og det er lave opplag, trenger disse bøkene lenger tid i markedet for å dekke inn produksjonskostnadene. Ifølge kulturpolitisk teori har bøker karakter som et *informasjonsgode* (Kingma, 2001). En egenskap ved et informasjonsgode er at man som regel ikke kjenner verdien av en bok før etter at den er kjøpt/lest. Etterspørselen er dermed særlig følsom for hvordan salget foregår, f.eks. i hvilken grad informasjon, anbefalinger og anmeldelser er en del av det. Informasjon og veiledning vil være av stor betydning for at markedet skal fungere. Ifølge økonomisk teori er et særtrekk ved et informasjonsgode at salg av et slikt gode i det store og hele er *lite forutsigbart*. Produksjon av bøker innebærer høye faste kostnader, og kombinasjonen av disse nevnte elementene har ifølge teorien en tendens til å føre til *markedssvikt*, dvs. at markedet ikke er tilstrekkelig som mekanisme for at produksjonen vil være lønnsom (Kingma, 2001, s. 7).

7.1.3 Konklusjon på forskningsspørsmål 1

I og med at bøkene i bokgruppe 2 omsettes gjennom detaljist/bokhandel på lik linje med bokgruppe 3-9, og av den grunn utsettes for de samme markedsmekanismene som bøkene i disse gruppene, mener jeg at argumentet om at bokgruppe 2 bør holdes utenfor fastprisordningen fordi den er nær beslektet med bokgruppe 1, ikke er holdbart.

De samme argumentene som brukes i forhold til fastpris som et litteraturpolitisk virkemiddel for bokgruppe 3-9, bør derfor også langt på vei være gjeldende også for bokgruppe 2.

7.2 Analyse og drøfting av forskningsspørsmål 2

7.2.1 Avgrensning i drøftingen

Jeg vil nevne andre virkemidler i den grad de blir fremsatt som konkrete alternativ til fastpris. Jeg vil imidlertid i utgangspunktet *ikke* drøfte nærmere de andre virkemidlene. Dette blir for omfattende i denne sammenheng, og min problemstilling er også avgrenset til å vurdere om fastpris isolert sett er et godt virkemiddel for bokgruppe 2.

7.2.1 Det norske fagspråket

En sentral del av diskusjonen om fastpris for lærebøker og fagbøker er hvorfor det er viktig å styrke det norske fagspråket:

For det første er det et overordnede politisk mål uttrykt i St.prp.nr.1 (2012) hvor det sies at å styrke det norske språk, både bokmål og nynorsk, med en offensiv språkpolitikk er prioritert. Norge er et lite språksamfunn, og det er viktig å ta vare på nasjonalspråket gjennom en bevissthet på når og hvordan språket brukes. Bevaring og utvikling av språket er avhengig av bruk. Ifølge Stortingsmelding 35 (2007-2008) *Mål og mening* er fag- og pensumlitteratur for høyere utdanning (bokgruppe 2) det strategisk viktigste feltet for å opprettholde norsk – bokmål og nynorsk – som samfunnsbærende språk.

Det er gjennom arbeidet med å utforme lærestoff på norsk at fagtermer i stor grad utvikles, og det er fremfor alt gjennom pensum og i opplæringen at termene blir spredt. Pensum er tekster som inngår i «grunnfjellet» av den norske skriftkulturen, og hvis disse typene av tekster får

svekket sin stilling ved at de blir borte fra pensumlistene, innebærer det en forringelse av norsk skriftkultur (Scwach, et al., 2012).

En annen grunn til at bevaring av norsk fagspråk er viktig, er at kombinasjonen av fremmedspråk i pensum og innlæring av fagspråk gjør studiene vanskelige, og at dette taler i favør av mest mulig norsk på pensum. Ifølge Schwach et al. (2012), hevder flere faglige ansatte ved universitet og høyskoler at norsk fagspråk gir studentene en faglig trygghet. Ifølge kognitive leseteorier tar det 5-7 år å lære et språk så godt at det er egnet til et opplæringspråk.

Som Monica Fjeld (2012) også hevder i sin avhandling, er det det å skrive på andrespråk en kompleks aktivitet. Å kunne uttrykke seg muntlig på et andrespråk er noe helt annet enn å tilegne seg fagkunnskaper og kunne uttrykke disse på en fullgod måte. For å kunne uttrykke seg godt faglig bør elever ha både lingvistisk kunnskap, et relevant faglig ordforråd, emnekunnskap og sjangerkunnskap. I tillegg må de være i stand til å bearbeide kunnskapen kognitivt (s. 6). Dette kan være utfordrende på et språk man behersker i varierende grad. For å få fullt utbytte av læringen, og virkelig forstå det man leser, er det derfor avgjørende at læringspråket beherskes på et høyt nivå.

Når det gjelder den pågående debatten om fastpris og fripris, så kan det synes som det er enighet om *målet* om bevaring av norsk fagspråk, men at det til dels kan være uenighet i *hvordan* man best oppnår dette. Hvorvidt fastpris er et godt hjelpemiddel, eller om det er andre virkemidler som er bedre for å oppnå dette litteraturpolitiske målet, er et av de spørsmålene det er størst uenighet om.

7.2.2 Sentrale argumenter for og mot fastpris

Gjennom analysen av den kvalitative informasjonen har jeg identifisert og systematisert de mest sentrale argumentene for og imot fastpris generelt og for lærebøker og fagbøker spesielt (Tabell 4). Grunnen til at jeg her tar med også den mest sentrale argumentasjonen for fastprisen generelt, er at jeg gjennom forskningsspørsmål 1 kom frem til at de samme argumentene som gjelder for eller mot fastpris for bokgruppe 3–9, også langt på vei må gjelde for bokgruppe 2. Dessuten er hele diskusjonen om gruppe 2 skal være med i ordningen, avhengig av at selve ordningen består. Gjennom analysen av den kvalitative informasjonen fant jeg så pass grunnleggende og prinsipielle argumenter for og imot fastprisordningens eksistens, at jeg mener det også er nødvendig å se nærmere på den diskusjonen.

7.2.2.1 Tabell 4 - Sentrale argumenter for og mot fastpris

Argumenter for fastpris	Argumenter mot fastpris
<p>Fastpris vil bidra til å sikre en forutsigbarhet og en forutsigbar inntekt for forfatterne (DnF, 2012)</p>	<p>Direkte støtte er et bedre virkemiddel, og fripris kan gi høyere inntekt (Forbrukerrådet 2012, Konkurransetilsynet, 2012)</p>
<p>Fastpris vil sikre en aktiv og bred fagbokproduksjon både på norsk og nynorsk (Samlaget, 2012)</p>	<p>Direkte støtte til enkeltproduksjoner er et bedre virkemiddel enn fastpris (Forbrukerrådet, 2012 og Konkurransetilsynet, 2012)</p>
<p>En fastpris for fag og lærebøker bidrar til at litteraturtilbudet blir likestilt ved små og store læresteder, uavhengig av geografisk tilhørighet, og vil bidra til å styrke kunnskapsmiljøene (LO, 2012)</p>	<p>Nettbokhandlere vil sørge for tilgjengelighet uavhengig av geografisk tilgjengelighet (Forbrukerrådet, 2012)</p>
<p>Fastpris for fag og lærebøker kan bidra til å opprettholde et bokhandlernet med stor geografisk spredning. (DnF, 2012)</p>	<p>Fremveksten av nettbokhandlere gjør fysiske bokhandlere overflødige. (Forbrukerrådet, 2012)</p>

<p>Faste bokpriser er samfunnsøkonomisk <i>lønnsomt</i></p> <p>(Forleggerforeningen, 2012)</p>	<p>Faste bokpriser er samfunnsøkonomisk <i>ulønnsomt</i></p> <p>(Konkurransetilsynet, 2012)</p>
<p>Faste bokpriser bidrar til <i>bedre</i> kvalitet og <i>inspirerer</i> til innovasjon</p> <p>(Bokhandlerforeningen, 2012)</p>	<p>Faste bokpriser fører til dårligere kvalitet, mindre innovasjon og kreativitet</p> <p>(Konkurransetilsynet, 2012)</p>
<p>Faste bokpriser fører <i>ikke</i> automatisk til høyere bokpriser for konsumentene</p> <p>(Foros et al., 2014)</p>	<p>Faste bokpriser fører <i>alltid</i> til høyere bokpriser til konsumentene</p> <p>(Forbrukerrådet, 2012)</p>
<p>Faste bokpriser er <i>ikke</i> nødvendigvis i strid med konkurranseloven</p> <p>(Foros, et al., 2014)</p>	<p>Faste bokpriser er i strid med konkurranseloven og krever et unntak fra denne.</p> <p>(Konkurransetilsynet, 2012)</p>

Det synes å være to forholdsvis klare fronter i debatten om fastpris er et godt virkemiddel: Den norske Forleggerforening (Forleggerforeningen), Den norske bokhandlerforening (Bokhandlerforeningen), de forskjellige forfatterforeningene og studentorganisasjonene, UNIO, Kopinor og LO er tilhengere av fastprisordningen.

Forleggerforeningen organiserer de aller fleste forleggere, og uttaler seg i det store og hele på vegne av medlemmene. Foreningen har vært meget sentral i debatten og har avgitt flere høringsvar, og har i tillegg vært oppdragsgiver for flere utredninger. Tilsvarende er Bokhandlerforeningen en paraplyorganisasjon som organiserer de aller fleste bokhandlerne, og ofte uttaler seg på vegne av sine medlemmer.

Motstanderne av fastpris kan i praksis deles i to grupper, hvorav den ene gruppen består av folk innenfor bokbransjen, men utenfor Forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen, og den andre av aktører som Konkurransetilsynet og Forbrukerrådet.

Det kan synes som om det er stor uenighet, og begge sider mener deres løsninger best vil bidra til å oppfylle de litteraturpolitiske målene:

Pressemeldingen fra Forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen i forbindelse med Bokavtalen meldte at:

«Fastprissystemet har i lang tid vært benyttet som et av de viktigste litteraturpolitiske virkemidlene i mange land i Europa (...) De to utredningene av bokmarkedet i 2012 bekreftet at den norske fastprisordningen har fungert godt med tanke på å opprettholde et bredt boktilbud (Forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen, 2014).

Mens Forleggerforeningen hevder at fastpris er helt avgjørende for å sikre en bredde i bokproduksjonen, mener Forbrukerrådet at det er andre virkemidler som gir bedre måloppnåelse:

«Kulturpolitiske mål knyttet til tilgjengelighet og bredde må søkes oppnådd gjennom innkjøpsordninger, finansiering av skole- og folkebibliotek, støtte til konkrete utgivelser og støtteordninger for forfattere» (Forbrukerrådet, 2012).

For å sette de forskjellige argumentene inn i den rette sammenheng, er det vesentlig å være bevisst de forskjellige partenes agenda og hvem de representerer. Tilhengerne av fastpris representerer i stor grad de som har økonomiske interesser i livsløpet til boken, dvs. forfatter, forlag og bokhandel. Det er interessant at disse tre partene i andre tilfeller er motparter i forhandlinger: forfatter mot forlag når det gjelder avlønning og royalty, og forlag mot bokhandel f.eks. i med hensyn til rabatter og eksponering i bokhandlene. På den ene siden kan dette tolkes dit hen at her har disse gruppene gått sammen om å få til en avtale som mest ivaretar deres egne interesser, på bekostning av forbrukerne. På den andre siden kan man argumentere med at nettopp det at tre tradisjonelle motparter her står sammen, skal tilsi at dette er fornuftig og til

gavn for hele verdikjeden. Noe som taler for dette synet, er at også studentorganisasjonene er positive til fastpris: «Fastpris sikrer fagbøker på norsk, likeverdige tilbud og utvikling av norsk som akademisk språk» (Norsk studentorganisasjon, 2012).

Et viktig moment er også at den norske bokbransjen domineres av noen få store forlag, som alle er medlem i Forleggerforeningen. Et av motstandernes argumenter er også at disse forlagene, med sin dominerende posisjon, har kontroll med for store deler av verdikjeden.

«Forbrukerrådet finner det betenkelig at forlagenes økonomiske interesser, styrket gjennom vertikal integrasjon, er sammenfallende med de kulturpolitiske målene» (Forbrukerrådet, 2013). Den uorganiserte forleggeren Arve Juritzen mener at de tre store forlagshusene representerer en bokmafia og står for en grådig og usunn kultur:

«Uansett hvordan man velger å lese de forskjellige statistikkene, er maktkonsentrasjonen i bokbransjen stor. Ved en obligatorisk fastpris øker maktkonsentrasjonen, og små forlag vil ikke kunne hevde seg slik vi har sett de siste årene» (Juritzen, 2013).

Fastpris er et virkemiddel som en til en viss grad kan si blir lagt over på forbrukerne. Dette synes ikke Forbrukerrådet noe om og uttaler at de ser det som svært uheldig dersom forbrukere skal subsidiere en kommersiell bransje med det argument at det skal opprettholde en viktig kulturpolitisk oppgave i forbindelse med salg av breddeutgivelser og opprettholdelse av bokhandler i distriktene (Forbrukerrådet, 2013).

7.2.3 Fastpris og de faglige forfatterne

«Akademisk faglitteratur er bærebjelken i utvikling og vedlikehold av norsk fagterminologi, både for bokmål og nynorsk», uttaler Norsk studentorganisasjon i sitt høringssvar i forbindelse med høring til Bokloven (Norsk studentorganisasjon, 2013).

Helt avgjørende for opprettholdelse og produksjon av norske lærebøker og fagbøker er at de blir skrevet. Det å skrive lærebøker er svært tidkrevende, og gir som tidligere nevnt i liten grad faglig eller (med noen unntak) økonomisk uttelling. En av årsakene til dette er det tidligere nevnte Tellekantsystemet som ble innført for universitets- og høyskolesektoren i 2006, og som innebærer at forskningsmidlene tildeles på bakgrunn av forskningsproduksjon, og at systemet gir

liten grad uttelling for å skrive lærebøker. Konsekvensen er at det på mange måter heller lønner seg å publisere kortere artikler i forskjellige tidsskrifter enn å skrive en lærebok.

En forutsetning for å få forfatterne til å fortsette å skrive, mener NFF, derfor må være å gi forfatterne en forutsigbarhet for et minimum av økonomisk utbytte (NFF, 2012).

De økonomiske forholdene mellom forfatter og forlag reguleres av de såkalte normalkontraktene som inngås mellom forlag og forfatter. En slik kontrakt avtaler eventuelle forskudd og royalty. Fastprisen er et sentralt element i dette.

Både størrelsen på forskuddet og selve royalty-beregningen er knyttet til faste bokpriser. Dette fordi beregningen av forskudd og royalty er basert på antatt salg og inntjening for en bok.

Fagbokforfatterens forening hevder at et bortfall av faste bokpriser vil rukke ved grunnlaget for normalkontraktene (NFF, 2012).

Ika Kaminka, leder i Norsk Oversetterforening, uttaler:

«Fastprisen er en brikke i et intrikat puslespill» og «... fastprisen legger grunnlaget for hele forfatter- og oversetterøkonomien, og er en forutsetning for de normalavtaler som gjelder mellom skribentorganisasjonene og forleggerne og for andre støtteordninger som innkjøpsordningen» (E-post 28. april 2015).

Glenn Martinsen redaktør i Minerva, argumenterer på sin side med at frie priser ikke nødvendigvis vil føre til lavere royaltyinntekter. Dette fordi lavere priser per bok vil kunne føre til salg av flere eksemplarer, noe som igjen vil kunne føre til like stor, eller økt utbetaling av royalty til forfatterne (Martinsen, 2012). Juritzen påpeker også i sin høringsuttalelse, at høy bokpris x høy royalty x 0 salg faktisk blir 0 i inntekt (Juritzen, 2013).

Det er mange usikkerhetsmomenter her. Bokens egenskap som informasjonsgode fører til at det er en usikkerhet forbundet med salget av slike produkter. Dette gjør at salget vil være lite forutsigbart for både forlag og forfatter. Men, det kan være grunn til å påpeke her at det *kan* være fast pris til en forhandler, og beregning av royalty ut fra denne, selv om det ikke skulle være en fastpris til forbruker.

Rønning og Slaatta mener for øvrig også at deres rapport viser at forfatterens rettigheter er bedre ivaretatt i land med faste bokpriser:

«When it comes to the authors' situation, the report states that the authors' rights are threatened in Europe today. The authors of the report [Rønning og Slaatta] relate this to free book prices, open access and the free use principle. They also state that the protection of authors' rights is better in fixed price systems than in free price systems.”
(Fixed book prices as a policy element in a strategy on literature and language: Seminar summary, 2015, s. 1).

Både Forbrukerrådet og Konkurransetilsynet er enig i at det er viktig med incentiver i forhold til de faglige forfatterne. De mener imidlertid av direkte støtte til forfatterne er et bedre virkemiddel enn fastpris (Konkurransetilsynet, 2012).

Det kan her være grunn til å peke på at det ene ikke bør utelukke det andre.

7.2.4 Fastpris og produksjon av læremidler

Forleggerforeningen hevder at fastpris er helt avgjørende for å sikre en bredde i produksjonen av læremidler på norsk. De mener at fastpris vil sikre en forutsigbar inntekt for de store opplagene, noe som igjen vil muliggjøre kryss-subsidiering mellom bøker i store opplag og bøker i mindre opplag, og dermed sikre kvalitet, bredde og mangfold i tilbudet (Forleggerforeningen, 2012). Jessica Sängér, juridisk rådgiver og leder av juridisk avdeling for den tyske forlegger- og bokhandlerforeningen, hevdet i sitt innlegg på seminaret om fastpris, at bokloven i Tyskland (hvor fastpris er et sentralt element) har ført til en større variasjon/bredde i utgivelsene: «The German book law has contributed to a greater variation in titles offered, as it allows “cross subsidising” from best-selling books to other works” *(Fixed book prices as a policy element in a strategy on literature and language: Seminar summary, 2015, s. 1).*

Kryss-subsidiering vil si at overskuddet fra store lønnsomme produksjoner vil kunne brukes til å subsidiere mindre lønnsomme produksjoner. Det at kryss-subsidiering kan bidra til å styrke muligheten for å produsere bøker til mindre fag, finner vi støtte for i kulturteorien ved at bøker må regnes som et informasjonsgode, og det er ofte store faste kostnader forbundet med produksjon av et slikt gode (Ringstad, 2005a). Faste kostnader er kostnader forbundet med en produksjon, men som er uavhengige av opplagets størrelse. Et særtrekk ved informasjonsgoder er videre at salg av slike goder er lite forutsigbart, og derfor lett kan oppleve markedssvikt (Kingma, 2001, s. 7). En fastpris vil derfor kunne bøte på dette ved at det kan gi et overskudd fra

store opplag, noe som igjen kan brukes til å subsidiere mindre lønnsomme opplag, og slik bidra til inndekning av de faste kostnadene.

Både Konkurransetilsynet og Forbrukerrådet argumenterer på sin side med at man ikke har noen garanti for at et eventuelt overskudd går til å subsidiere mindre lønnsomme opplag, og ikke til å øke fortjenesten for forlagene:

«Samtidig er det viktig å se at bokbransjen også er en kommersiell bransje med kommersielle interesser. I dette ligger interesse for profittmaksimering ved salg av bøker.» (Forbrukerrådet, 2012).

«Det er ikke noen garanti for at det økte produsentoverskuddet brukes til å finansiere den smalere litteraturen» (Konkurransetilsynet, 2013). Deres løsning er derfor å bruke andre virkemidler, av typen direkte produksjonsstøtte til enkeltutgivelser.

Direkte støtte til forfattere vil også her være et godt virkemiddel, men jeg mener at på lik linje som direkte støtte til forfatterne, så bør det ene heller ikke her utelukke det andre. Ifølge Foros et al., er det også et grunnleggende teorem i økonomi at man primært bør velge virkemidler som går direkte i kjernen av problemet (2013, s. 9.) En ulempe med direkte støtte til forfatterne er imidlertid at ordningen kan bli byråkratisk, og vil kreve en kvalitetsvurdering fra myndighetenes side. En slik kvalitetsvurdering kan også tenkes å få et preg av sensur. En av fordelene med fastprissystemet er at det er enkelt og ubyråkratisk og ikke krever andre kvalitetsvurderinger enn de som foretas av forlagene selv. Bruk av faste priser i stedet for statlige inngrep er også i overensstemmelse med prinsippet om at det ikke bør være for tett avhengighetsforhold mellom myndigheter og aktører i mediebransjen (Foros, et al., 2013, s. 9).

Men, på den annen side, er det riktig at fastprisordningen i seg selv ikke gir noen garanti for at målet om bredde i utgivelsene nås. Det er viktig å være klar over fastpris bare gjør det *mulig* å kryss-subsidiere; det er ingenting i fastprisordningen i seg selv som pålegger forlagene å gjøre dette. Som Karine Nyborg (e-post, 14. april 2015) påpeker: «Forlagene har jo for eksempel fremdeles frihet til å kun prioritere titler de tror gir stort salg, om de skulle ønske det.» Det er derfor opp til forlagene å vise at de bruker overskudd fra lønnsomme opplag til å subsidiere mindre lønnsomme opplag, og ved det bidrar til å øke bredden i utgivelsene.

7.2.5 Fastpris og bevaring av bokhandlernettet

Studentforeningene fremhever særlig fastprisens bidrag til å opprettholde campusbokhandelen ved mindre studiesteder. De hevder dette er viktig for å sikre lik tilgang til

undervisningslitteratur, uavhengig av *geografisk tilhørighet*, og for å styrke *Kunnskapsmiljøene* i hele landet (Norsk studentorganisasjon, 2012).

Forbrukerrådet ser også at det er viktig at et bokhandlernetttverk i distriktene opprettholdes, og vurderer det som positivt at flest mulig har tilgang til bokhandel i sitt nærområde. Rådet presiserer imidlertid at utgangspunktet må være at det skal være bedriftsmessig lønnsomt. De understreker at bokhandlere *i seg selv* ikke er et kulturpolitisk gode, og at utviklingen i form av økt netthandel for bøker vil medføre at den fysiske bokhandelen blir mindre viktig for tilgjengeligheten for brukerne (Forbrukerrådet, 2013).

Fremveksten av nettbokhandlere øker i mange henseende tilgjengeligheten. På grunn av lavere kostnader i forhold til den fysiske bokhandelen, f.eks. butikk- og lagerkostnader, kan nettbokhandlene både ha et større utvalg, og selge bøkene billigere, noe som igjen vil komme studentene til gode. Billigere norskspråklige bøker vil også gjøre dem mer konkurransedyktige i forhold til engelskspråklige bøker. Man kan tenke seg tilfeller hvor en bokhandel kunne ønske å selge en bok til lavere pris fordi den er i direkte priskonkurranse med en engelskspråklig bok. I et slikt tilfelle vil fastprisen virker hemmende og gjøre den norske boken mindre konkurransedyktige.

Ifølge økonomisk teori har imidlertid markedskreftene en tendens til på sikt å føre til et smalere tilbud av kulturgoder enn ønskelig (Ringstad, 2005a). Over tid vil dette derfor kunne føre til at bestselgerne overlever, men at bredden forsvinner. Dette samsvarer også med konklusjonen i rapporten om virkemiddelbruken i Europa, hvor forfatterne kom frem til at et friprissystem fører til økt bestselgersalg og lavere priser på utvalgte bøker, men at fastpris fører til salg av et bredere utvalg bøker (Rønning et al., 2012). En slik utvikling ville overført på lærebøker og fagbøker føre til at bøker til de store fagene ville bli billigere, mens bøkene til de små fagene ville bli dyrere, og i verste fall ikke bli utgitt. Dette vil så igjen få konsekvenser for utviklingen og bevaringen av fagspråket for disse fagene.

Når det gjelder den fysiske bokhandelen, er Bokhandlerforeningen opptatt av bokhandlerens rolle *utover* det å være en ren salgskanal, og argumenterer med at bokhandelen også har en formidlings- og veiledningsfunksjon (Bokhandlerforeningen, 2012). Dette gjelder særlig den delen av pensum hvor studentene selv kan velge hva de vil lese, såkalt valgfritt pensum. Ansatte i bokhandlere vil her kunne ha en viktig rolle for å hjelpe studentene til å finne alternativ faglitteratur på norsk hvis det er mye engelsk på pensumlistene.

Formidling og veiledning blir naturlig nok ikke like godt ivaretatt i en nettbokhandel som i en fysisk bokhandel. Det som imidlertid kan fungere godt i en nettbokhandel, er at man kan få tilgang til anbefalinger fra andre, og også få anbefalinger på nye bøker basert på tidligere kjøp og ønsker. Dette kan i mange tilfeller være et meget godt alternativ, ikke minst fordi en nettbokhandel har et mye større utvalg av bøker. Hva som vil fungere best, vil derfor være avhengig av hvilket informasjonsbehov den enkelte student har.

7.2.6 Fastprisen og samfunnsmessige effekter

De største motsetningene i debatten kommer til syne i diskusjonen om de samfunnsmessige effektene av fastprisordningen.

«Det synes som uenigheten er stor på alle disse punktene, og argumentene er «vevd inn i hverandre på en måte som gjør det vanskelig med en oversiktlig situasjon» (Løyland et. al., 2009, s. 171).

Det kan argumenteres for både fordeler og ulemper ved en slik regulering av forholdet mellom forlag og bokhandel, som en fastprisordning er. Et annet ord for en slik regulering mellom produsent og distributør er vertikal integrasjon. Tilsvarende vil regulering av forhold mellom to eller flere forlag, eller produsenter, omtales som horisontal integrasjon. I en diskusjon om verdien av slike reguleringer, legges samfunnsmessige effektivitetskriterier til grunn, dvs. diskusjonen går på om effekten av en slik regulering gir samfunnsøkonomisk lønnsomhet eller ikke (Oslo Economics, 2012).

Fastprisen har også historisk sett vært både kommersielt og kulturelt begrunnet.

Forleggerforeningen mener at litteratur har positive eksterne virkninger, ved at det bl.a. fremmer kunnskap og kommunikasjon, og ved det også bidrar til å opprettholde og utvikle språket (Forleggerforeningen, 2012).

Vi finner støtte for dette i kulturøkonomisk teori, som sier at litteratur i tillegg til å være et *informasjonsgode* også har preg av å være et *kollektivt gode*. Med det menes at en bok er et privat gode i den grad den kjøpes og eies av den enkelte, men i og med at samme bok kan leses av flere, blir informasjonen den inneholder et kollektivt gode. Det antas videre at kollektive goder har *positive eksterne virkninger*, noe som betyr at de har en verdi utover seg selv, og at

dette derfor antas å ha samfunnsverdi. Et kjennetegn for kollektive goder er også at få enkeltaktører er interessert i å finansiere dette godet. Det er derfor ifølge Ringstad *samfunnsøkonomisk lønnsomt* å sette inn tiltak som opprettholder produksjonen av slike kollektive goder (Ringstad, 2005a).

Knyttet til min problemstilling kan vi si at norske lærebøker og fagbøker er et kollektivt gode i den forstand at de har positive eksterne virkninger. Utgivelse og bruk av lærebøker og fagbøker på norsk vil føre til at norsk fagspråk blir styrket, noe som i seg selv er positivt. I henhold til teorien om læring på førstespråket vil dette også føre til at studentene lærer mer og vil gjøre en bedre jobb, noe som igjen vil komme samfunnet til gode.

Motstanderne av fastpris hevder på sin side at faste bokpriser av flere grunner er samfunnsøkonomisk *ulønnsomt*. En grunn er at man ikke har noen garanti for at en eventuell fortjeneste forlagene oppnår ved fastpris på bøker, virkelig vil bli brukt til å subsidiere og produsere mindre lønnsomme kollektive goder, og ikke brukt for å øke fortjenesten for forlaget. Dette blir det også gitt uttrykk for blant motstanderne av fastpris:

«..en langt fra kan være sikker på at kulturens egne representanter ivaretar fellesskapets interesser når det er konflikt mellom dem og deres egne.» (Ringstad, 2005b).

”.. hevder det er til det beste for kulturen og det norske språket (...) det er sine egne næringsinteresser de forsvarer.” (Tronsmo, 2012).

Konkurransetilsynet mener også at det er samfunnsmessig ulønnsomt, fordi de mener at faste priser bidrar til *mindre innovasjon og kreativitet* enn et system med frie priser:

«Når seljarane ikkje kan tevla på pris, har dei mest effektive forhandlarane mista det viktigaste verkemidlet for å slå seg fram i konkurransen ... Innovasjon og nyskaping tar lengre tid.» (Konkurransetilsynet, 2004).

De hevder videre at bindende videresalgpriser kan være egnet til å begrense den dynamiske utviklingen, herunder graden av innovasjon i forhandlerleddet (Konkurransetilsynet, 2013).

Dette kan vi finne støtte for i økonomisk teori som sier at bindende videresalgpriser fører til mangel på incitament hos detaljistene. Med andre ord mener Konkurransetilsynet at fastpris på bøker vil føre til manglende interesse hos bokhandlerne for å yte ekstra god service, dette fordi de ikke trenger å tenke konkurranse eller fornye seg. Dette fører til *dårligere kvalitet* på tjenesten.

Dette vil kunne være tilfelle i en næring hvor produsentene ikke har noen interesse av at det tilbys ekstra service i detaljistleddet. I et slikt tilfelle vil bindende videresalgpris virke hemmende på service og innovasjon, og svekke effektiviteten i næringen. Dette vil typisk kunne oppstå dersom en detaljist mener at et produkt selges uansett, uavhengig om det gjøres noe salgsarbeid eller ikke. I en slik situasjon har detaljisten heller ikke noen grunn til å frykte at en annen detaljist blir gratispassasjer på ens egen service. I et slikt tilfelle, vil det ifølge økonomisk teori *ikke* være et gyldig argument for å innføre bindende videresalgpris (Sørgard, 1999). Overført til bokbransjen vil dette være tilfelle ved f.eks. salg av en etterlengtet ny bok av en kjent forfatter, eller en bok på pensumlisten for et stort fag. I disse tilfellene vil ikke salget av de enkelte bøkene være avhengig av noe nærmere informasjon- og salgsinnsats. I disse konkrete tilfellene vil nok også fastprisen virke hemmende på service og innovasjon hos bokhandleren.

Bokhandlerne er på sin side uenige i at bindende videresalgpris generelt virker hemmende på service og innovasjon. De hevder at en fastpris på bøker vil innebære at en bokhandler nettopp *må* konkurrere på kvalitet i tjenesten og ikke bare på pris. Det at man ikke kan konkurrere på pris, vil føre til at man *må* konkurrere på andre ting, og dette vil igjen føre til bedre *kvalitet* på servicen, og derfor *inspirere til innovasjon* (Bokhandlerforeningen, 2012).

Ifølge økonomisk teori vil et gyldig argument for å innføre bindende videresalgspriser være at produsentene har interesse av at det tilbys ekstra service i detaljistleddet (Sørgard, 1999).

Overført til bokbransjen vil det nettopp forholde seg slik at både forlag og kunder som regel *har* interesse av at det tilbys ekstra service i detaljistleddet. Dette fordi bokens egenskap som informasjonsgode gjør at den *må* informeres om og selges aktivt. Fordi litteratur har egenskaper både som et informasjonsgode og et kollektivt gode, vil det ifølge kulturøkonomisk teori ofte oppstå et «gratispassasjerproblem» (Ringstad, 2005a).

Man kan tenke seg en situasjon hvor en bokhandel bruker mye ressurser på å informere og reklamere for en bok. Dersom kunden etterpå kjøper boken billigere hos en annen bokhandler, er denne bokhandleren gratispassasjer på den første bokhandlerens service. Ifølge økonomisk teori vil dette altså være et gyldig argument for å innføre bindende videresalgspriser (fastpris) på bøker (Sørgard, 1999).

Ved fripris derimot, kan den situasjonen oppstå at konkurransen mellom bokhandlerne vil føre at marginene til bokhandelen skvises, og sluttprisene presses ned. Dette at bøkene får lavere pris, kan føre til økt salg for forlaget. Dette er isolert sett positivt, men dette vil igjen kunne føre til at

bokhandlerne bruker mindre ressurser på markedsføringen av boken, noe som igjen er negativt for både forlaget og bokhandelen.

Disse forholdene indikerer at det er viktig at forholdet mellom forlag og bokhandel fungerer best mulig, og gir mest mulig incentiv i alle ledd for å skape størst mulig verdiskaping gjennom hele verdikjeden. Dvs. at alle aktørene i kjeden er klar over og tar hensyn til effektene som deres beslutninger får for de andre aktørene i verdikjeden.

Eksempelvis er det er store faste kostnader forbundet med å produsere bøker, men kostnadene (marginalkostnadene) for å produsere hvert eksemplar er forholdsvis lav (Kingma, 2001). Det er derfor både bedriftsøkonomisk og samfunnsøkonomisk lønnsomt at det selges et stort antall eksemplarer av disse bøkene. For forlaget er det viktig at bokhandlerne betaler mer enn marginalkostnadene for boken, slik at de får mest mulig igjen for hver bok. Bokhandlerne på sin side ønsker selvfølgelig å betale minst mulig for boken fra forlaget, og ved stor fortjeneste per eksemplar er incitamentet for bokhandleren å drive salgsfremmende virksomhet stor. Dette er igjen positivt for forlaget. Bokhandleren er også avhengig av at forlagene som et resultat av gode inntekter produserer nye bøker av god kvalitet, som igjen bokhandlerne kan selge med god fortjeneste. Dette illustrerer hvor avgjørende det er at de vertikale relasjonene i verdikjeden fungerer best mulig.

Uenigheten mellom tilhengerne og motstanderne dreier seg da om fastprisen er et godt virkemiddel for at dette skal fungere best mulig.

Det synes også som om det, avhengig av ståsted og fokus, er mulig å forfekte støtte i den samme teorien for å bevise to forskjellige synspunkter, og dermed to motsatte konklusjoner.

7.2.8 Fastprisen og bokprisene

Et av Forbrukerrådets hovedargument mot fastpris er at de mener fastpris fører til en høyere *sluttpris* for forbrukerne:

Forbrukerrådet uttalte også i sitt høringsbrev til Fornyings- og administrasjonsdepartementet at de generelt er skeptiske til at aktører i en bransje gis anledning til å samarbeide om pris, da dette normalt vil medføre høyere priser for forbrukerne (Forbrukerrådet, 2013).

En av årsakene til dette, hevder de, er at faste bokpriser gjør det lettere for aktørene i bokbransjen å inngå hemmelige avtaler til egen fordel, og at dette ikke vil komme forbrukerne til gode. De hevder videre at faste priser senker effektiviteten i bransjen, noe som igjen kan lede til et høyere kostnadsnivå og dermed høyere bokpriser enn det ellers ville ha vært.

Konkurransetilsynet påstår også at forlagene driver en såkalt «prisskumming». Med det mener de at forlaget setter en høy pris når boken er «ferskvare». Boken går så gjennom ulike salgsfaser; første utgaven kommer i innbundet utgave til en høy fast pris, mens boken senere kommer i enklere og billigere utgaver, som alle får et nytt ISBN, og dermed en ny fastprisperiode. Formålet med prisskumming, mener Konkurransetilsynet, er som andre former for prisdiskriminering, å dra inn en størst mulig andel av ulike lesergruppens betalingsvillighet over tid. Prisskumming forutsetter at produsentene av en vare (i dette tilfellet forlagene) har en viss markedsrett, og det er viktig å ha kontroll med prisingen i de ulike salgskanaler. Faste bokpriser hjelper forlagene til å ha denne kontrollen, mener Konkurransetilsynet. Tilsynet mener at det ikke ville være mulig å praktisere en slik prisskumming med fripris (Konkurransetilsynet, 2013a).

Det er selvsagt riktig at forlagene ønsker å få inn mest mulig penger på en tittel, og at det å utgi nye utgaver med ny fastprisperiode er en måte å gjøre dette på. Dette er igjen en måte å få bedre dekning for de faste kostnadene ved første opplaget på, og et eventuelt overskudd her vil så videre kunne brukes til kryss-subsidiering av mindre lønnsomme utgivelser.

I sin argumentasjon mot faste bokpriser viser Forbrukerrådet også til at erfaring viser at bokprisene er mye lavere i land med fripris.

Dette stemmer nok for en del tilfeller. Sammenligning av bokpriser i f.eks. Danmark og Sverige med prisene i Norge viser at prisene i disse landene stort sett er lavere enn i Norge (Rønning, et al., 2012).

Rønning et al. (2012) konkluderer midlertid i sin rapport om virkemiddelbruken i Europa, at erfaring fra andre land i Europa viser at fripris på bøker riktignok skjerper priskonkurransen på få titler, mens mangfoldet forsvinner.

Konkurransetilsynet sier for øvrig også at «Dersom prisene vert sleppte fri, vil ein kan hende sjå noko høgare prisar på den smale litteraturen» (Konkurransetilsynet, 2012).

Karine Nyborg, professor i økonomi ved Universitetet i Oslo, påpeker at frie priser ifølge økonomisk teori har en tendens til å føre til priskrig, noe som kan føre til at aktører underbyr hverandre og at resultatet kan bli konkurser og monopolisering i bransjen (*Fixed book prices as a policy element in a strategy on literature and language: Seminar Summary*, 2015).

Forfatterforeningene hevder på sin side at det ikke er noe mål i seg selv at bøker skal være billigst mulig. «Det kulturpolitiske formålet er viktigere» (DnF, 2012). Samtidig argumenterer de også med at det ikke er noen automatikk i at faste priser vil føre til høyere sluttpriser.

Interessant i den sammenheng er min kvantitative undersøkelse, som viste at mens det for gruppe 2.1, lærebøker, har vært en jevn prisstigning, har det for gruppe 2.2, fagbøker, vært en lavere prisstigning enn i samfunnet ellers. Dette viser at konkurransen på mange måter er flyttet til forlagene:

«Norske lærebøker for høyere utdanning utvikles i dag i et marked med sterk konkurranse. Det er en situasjon som gir knallhard og kvalitetsforbedrende konkurranse som kommer leser, forfattere og samfunn til gode» (Skarheim, 2014).

7.2.9 Fastpris og konkurranseloven

Det at faste bokpriser er i strid med konkurranseloven, er og har vært et av motstandernes *hovedargumenter* mot fastpris. Dette har også tidligere mer eller mindre vært en oppfatning også hos tilhengerne. Forleggerforeningens og Bokhandlerforeningens søknader om dispensasjon fra loven har derfor i hovedsak vært kulturpolitisk begrunnet, dvs. at argumentene overfor myndighetene i stor grad har dreid seg om å vise betydningen av fastpris for å nå de statlige litteraturpolitiske målene. Dette for å overbevise myndighetene om at det er nødvendig å gi et unntak i forhold til fastprisordningen i konkurranseloven.

I min analyse av argumentasjonen som har vært ført i denne debatten, har jeg funnet at Forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen i den senere tid, i større grad enn tidligere, også har argumentert ut fra økonomisk teori, og at deres argumentasjon nå også går ut på å få gehør for at faste bokpriser ikke nødvendigvis er i strid med konkurranseretten. De henviser bl.a. til Fors et al. (2013), som hevder at man i det siste har sett en endring i konkurranseretten på dette området.

Konkurransetilsynet på sin side uttaler at faste priser er konkurransebegrensende, til skade for forbrukerne og alltid fører til høyere priser, og hevder «at ... en fastprisordning vil gi uheldige konkurransemessige virkninger. De mener videre at vertikale prisbindingsavtaler vil kunne legge forholdene til rette for koordinert atferd på både forleggerleddet og bokhandlerleddet ved at det øker gjennomsiktigheten i markedet» (Konkurransetilsynet, 2012).

Med koordinert atferd mener de her et samarbeid mellom forskjellige forlag, eller bokhandlere, slik at det ikke blir konkurranse på pris.

I sin artikkel *Fastpris på bøker*, viser på sin side Fors et al. (2014) til en mikroøkonomisk modell som fanger opp sentrale egenskaper ved bokmarkedet.

De mener modellen viser at man ikke kan utelukke at bindende videresalgspriser (fastpriser) faktisk kan bli *lavere* enn under fri pris på bokhandlernivå, og at fordeler og ulemper ved fastpris bare kan avgjøres gjennom empiriske undersøkelser i hvert enkelt tilfelle.

De hevder videre at det i gjeldende økonomisk teori ikke er teoretisk grunnlag for en påstand om at faste priser eliminerer konkurranse og medfører høyere sluttbrukerpriser. Forfatterne mener derfor at det er en grunnleggende misforståelse å tro at faste priser alltid fører til høyere bokpriser, og at den økonomiske modellen viser at man hverken empirisk eller teoretisk kan fastslå at gjeldende fastprissystem gir redusert priskonkurranse mellom salgsleddene.

De hevder at det som skjer, er at priskonkurransen på distribusjonsleddet forflyttes til produksjonsleddet, dvs. fra bokhandel til forlag, og at dette sikrer hardere konkurranse om utgivelsesmangfold og kunnskapsformidling enn andre regimer ville gjort. De mener det faktisk kan være tilfeller der prisene blir høyere ved fripris.

Dette kan også illustreres med det man i økonomisk teori kaller dobbelt prispåslag: Produsenten (forlaget) har prispåslag på varen, og det samme har alle etterfølgende ledd i distribusjonskjeden (distributør, bokhandel) helt frem til sluttforbruker. Summen av alle disse prispåslagene kan faktisk være at prisen blir for høy sett fra produsentens (forlagets) synspunkt. Dersom produsenten (forlaget) i dette tilfellet kunne sette en bindende videresalgspris, ville utsalgsprisen i et slikt tilfelle kunne bli lavere enn ved en fripris (Sørgard, 1999).

Ifølge økonomisk teori er det uheldig med bindende videresalgspriser dersom det kan brukes som et middel for å unngå konkurranse mellom produsenter (Sørgard, 1999). Overført til bokbransjen vil dette være tilfelle dersom fastprisen ble brukt til å gjennomføre et samarbeid mellom forskjellige forlag med den hensikt å holde bøkene på et høyt prisnivå.

Dette er etter min mening ikke så sannsynlig. Det at forlagene selger forskjellige titler, og er i konkurranse med hverandre om kundene, skulle tilsi at de ikke har interesse av å avtale seg imellom å holde et høyt prisnivå.

Sørgard sier videre at dersom markedssituasjonen på både produsent- og detaljistleddet best kan beskrives som monopollignende situasjoner, hvor det ikke er aktuelt med horisontal koordinering (samarbeid mellom et eller flere forlag), er det ikke grunn til å frykte at bindende videresalgspriser kan ha en uheldig samfunnsmessig effekt (1999).

Dette kan overføres til bokbransjen, på den måten at et forlag jo har enerett på utgivelsen av den enkelte tittel, og at det derfor er en monopolsituasjon mellom forlag og bokhandel i forhold til denne tittelen. Forlaget har i et slikt tilfelle ikke noen interesse av å samarbeide med et annet

forlag om utsalgsprisen for denne boken. I en slik situasjon skal faste bokpriser, ifølge økonomisk teori; ikke ha en uheldig samfunnseffekt.

Selve priskonkurransen er med andre ord flyttet fra bokhandel til forlaget, som må holde prisene nede for å kunne konkurrere, og selv om fastpris fører til en svekket konkurransen mellom bokhandlene, så vil dette til en viss grad erstattes av konkurranse på kvalitet.

Konkurransemyndighetene og tilhengerne av fastprisordningen er altså grunnleggende uenige når det gjelder om faste priser er i strid med Konkurranseloven. Mens konkurransemyndighetene mener faste bokpriser fjerner konkurranse og alltid leder til høyere sluttbrukerpriser, mener tilhengerne altså at konkurransen er flyttet fra bokhandel til forlag, fordeler og ulemper ved fastpris vs. fripris bare kan avgjøres gjennom empiriske undersøkelser og ses på sak til sak.

7.3 Sverige og Danmark i forhold til Norge

Vi har ikke sammenlignbare tall for markedet for lærebøker og fagbøker for høyere utdanning fra Sverige og Danmark.

Rønning et al., (2012) hevder også, at det i Europa er stor variasjon når det gjelder hvilke reguleringer og virkemidler de forskjellige landene opererer med i forhold til lærebøker og fagbøker for høyere utdanning.

I og med at bransjestrukturene også varierer mellom land, skal man derfor være forsiktig med å trekke internasjonale sammenligninger for langt.

I følge Rønning et. al. (2012), finnes det i de fleste europeiske land, modellkontrakter for å regulere forholdene mellom forlag og forfatter. Et problem er imidlertid, at disse kontraktene blir mer eller mindre respektert og at forfatterne ofte ikke er bevisst hvilke rettigheter de har. Det finnes ikke noen bindene avtaler mellom forfattere og forlag for dansk faglitteratur. Forlag bruker ofte egne og svært ulike kontrakter. I Sverige har fagbokforfatterne en normalavtale med produsentene av læremidler, men denne avtalen inneholder ikke minimumssatser for royalty (s. 162-163).

Tore Slaatta og Helge Rønning er spesielt opptatt av de faglige forfatteres kår, og hevder at forfatterens kår blir bedre ivaretatt i land med faste bokpriser enn i land med frie priser (*Fixed book prices as a policy element in a strategy on literature and language: Seminar Summary*, 2015, s. 2). I samtale med Helge Rønning 5. mars 2015 fremkom det også at han mener de faglige forfatterens situasjon er en av de viktigste grunnene for å opprettholde fastpris for lærebøker og fagbøker for høyere utdanning.

For bokmarkedet *generelt* kan vi nok si at bokprisene er gjennomgående lavere i både Sverige og Danmark enn i Norge.

Konkurransetilsynet har bl.a. sammenlignet bokpriser i Sverige og Norge, og konkluderer med at prisen på bøker i Norge er mellom to og tre ganger så høy som i Sverige på både innbundne og pocketbøker (Konkurransetilsynet, 2012a).

Rønning og Slaatta slo imidlertid fast i sin utredning at friprissystem fører til økt bestselgersalg og lavere priser på utvalgte bøker, mens fastpris fører til salg av et bredere utvalg bøker. De rapporterte også at det synes som om antallet bokhandlere går ned i både Danmark og Sverige (Rønning et al., 2012, s. 11), og at det er betydelig flere bokhandlere i Norge enn i Danmark og Sverige i forhold til innbyggertall. I tillegg produseres det flere nye titler i Norge sammenlignet med Sverige, og det selges flere bøker per innbygger i Norge, sammenlignet med Sverige og Danmark. Dette indikerer at både bredden og tilgjengeligheten i tilbudet trolig er bedre i Norge enn i Sverige og Danmark.

Oslo Economics konkluderte også i sin utredning med at Norge oppnår de litteraturpolitiske målene bedre enn Sverige og Danmark (Oslo Economics, 2012, s. 65).

Sverige har hatt fripris siden 1971. Kristenn Einarsson referer i sin artikkel *Fast- eller fripris på bøker i Norden?* (Einarsson, 2013a) til en rapport utarbeidet av Kjell Bohlund og Bengt Brodin for den Svenska Förläggareföreningen og Svenska Bokhandlareföreningen i 2012. Rapporten viser at i årene 2008 - 2010 utviklet bokmarkedet i Sverige seg dårligere enn de fleste landene i Vest-Europa og at den negative utviklingen for bokhandelen i land med frie bokpriser, fremfor alt i Sverige og England, forplantet seg bakover til forlagene som har hatt en dårligere omsetningsutvikling enn i fastprislandene: «Svakheten i den svenske modellen er att priskonkurransen har svekket bokbransjen økonomisk» (Bohlund, gjengitt etter Einarsson, 2013a).

Einarsson referer videre, at det pressede markedet for allmennlitteratur viste seg tydeligst i statistikken over nytgivelser, som har sunket kraftig i Sverige de siste årene, med en nedgang på hele 25 prosent fra 2005 til 2011. Størst er nedgangen for oversatt litteratur. Hos medlemmene av den svenske forleggerforeningen ble nye titler av oversatt litteratur nesten halvert fra 2007 til 2011 (Bohlund, gjengitt etter Einarsson, 2013a).

Interessant nok uttrykte Bohlund på seminaret om faste bokpriser at diskusjonen om prissystem nå er ikke-eksisterende i Sverige og at han ikke anser valg av prissystem som et avgjørende virkemiddel. Han mener at det er andre virkemidler det var viktigere å se på, slik som generelle rammebetingelser, copyrightlover, moms, støtteordninger osv.:

«Responding to this situation, the industry does not ask for fixed prices or important government measures to support the book industry. Instead they ask for moderate updates on the current system, that in brief is more focus on reading in the schools, legal protection against piracy and semi-illegal breach of copyright, the same VAT on e-books as on printed books and support for the direct grants to publishers for quality literature.» (*Fixed book prices as a policy element in a strategy on literature and language: Seminar Summary*, 2015, s. 7).

I Danmark er situasjonen den at faste bokpriser har blitt gradvis borte siden 2006, og frie priser ble gjeldende fra 1.1.2011. Motstanderne av fastpris trekker ofte frem Danmark som et godt eksempel på et land med fripris.

I kjølvannet av innføringene av frie priser i Danmark ble det mye diskusjon i Norge om hvorvidt det var vellykket. Tilhengerne og motstanderne var også her sterkt uenige. Ib Thomsen i Fremskrittspartiet uttalte til Klassekampen at erfaringer fra Danmark viser at flere leser med fripris enn med fastpris (Lillebø, S.D.E. 2011), mens Håkon Flemmen i en artikkel i Klassekampen 16.12.2012, skrev om det han kalte krise i den danske bokbransjen. Han trakk frem at konkurransen var beinhard, supermarkedene førte priskrig på bestselgere, at forlagene mistet inntekter og at bokhandlere måtte stenge (Flemmen, 2012).

Christine Bødtcher-Hansen, Direktør i den danske forleggerforeningen Danske Forlag, orienterte på fastpriseminaret om utviklingen i Danmark etter at faste bokpriser ble gradvis borte fra 2006, og frie priser ble gjeldene fra 1.1.2011. Hun opplyste blant annet at det fra 2007 har vært en stor

nedgang i bokmarkedet *Fixed book prices as a policy element in a strategy on literature and language: Seminar summary*, 2015, s. 10).

8 Oppsummering og konklusjon

Etter at Kunnskapsløftet ble innført i skolen, med endrede innkjøpsrutiner for skolebøker for grunnskolen og videregående skole, ble bokgruppe 1 tatt ut av avtalen om fastpris. I den sammenheng er det også stilt spørsmål ved om fag- og lærebøker for høyere utdanning (bokgruppe 2) også bør holdes utenfor ordningen.

Jeg ønsket derfor å se nærmere på fastprisens funksjon for nettopp denne bokgruppen, og om bøkene i denne gruppen fortsatt bør delta i fastprisordningen.

Min hypotese var at bøkene i denne bokgruppen har mer til felles med bokgruppe 1, skolebøker, enn med gruppe 3–9, allmennlitteratur. Både når det gjelder type bøker, og hvordan de blir produsert, men også fordi jeg mente det er helt andre mekanismer som påvirker etterspørselen av bøker i denne bokgruppen enn i de andre bokgruppene. For det første henger etterspørselen av bøkene i gruppe 2 sammen med hvilke bøker som kommer på pensumlistene til studiestedene. For det andre er lærebøker og fagbøker for høyere utdanning utsatt for en helt annen konkurranse fra engelskspråklig litteratur enn bøker til allmenntil markedet. Jeg mente det derfor ville være en fordel om disse bøkene kunne ha fripris, slik at de kunne være mere konkurransedyktige overfor dette markedet.

Min problemstilling er:

Hvilke grunner tilsier at lærebøker og fagbøker for høyere utdanning fortsatt bør omfattes av fastprisordningen?

For å få belyst min problemstilling, stilte jeg flg. underspørsmål:

Forskningsspørsmål 1:

Bokgruppe 1 og 2 har en del fellestrekk, men det er bare bokgruppe 1 som holdes utenfor fastprisordningen. Er det sider ved bokgruppe 2 tilsier at den bør være innenfor ordningen, eller bør den også holdes utenfor?

Forskningsspørsmål 2:

I hvilken grad bidrar fastpris for lærebøker og fagbøker til å nå det statlige litteraturpolitiske målet om å styrke det norske språket, og legge til rette for et tilgjengelig, bredt og variert tilbud for faglitteratur på norsk?

Jeg har brukt en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode.

Den kvantitative undersøkelsen har bestått av innsamling og analyse av diverse statistikk innhentet fra bokbransjen. I tillegg har jeg innhentet data ved hjelp av kvalitativ dokumentanalyse, ved direkte kontakt med andre aktører i bransjen samt deltagelse på et seminar om fastpris i regi av Forleggerforeningen.

De statistiske dataene ble brukt til å sammenligne utviklingen for bokgruppe 1 og bokgruppe 2, og for å belyse i hvilken grad de litteraturpolitiske målene blir nådd.

For å vurdere måloppnåelse av de litteraturpolitiske målene, identifiserte jeg ulike indikatorer som kunne bidra til å belyse om målene blir oppfylt (etter mønster av Oslo Economics, 2012, s. 29). Jeg undersøkte deretter utviklingen over tid (2005-2014) for de valgte indikatorene.

Forskningsspørsmål 1:

Analysen viste at de to bokgruppene har en del felles trekk: Kunnskapsløftet fikk en markant betydning for både bokgruppe 1 og 2. For bokgruppe 1 var dette ventet, men det var meget interessant å se hvor stor betydning reformen også fikk for bokgruppe 2. Statistikken viser at det i de årene det var en kraftig økning i nyutgivelser i bokgruppe 1, var det samtidig en nedgang for utgivelser i bokgruppe 2, og omvendt. Dette var spesielt merkbart for undergruppe 2.1, som inneholder pensumbøker for de lavere gradene ved universitet og høyskoler. Dette er naturlig, da det er denne typen bøker som nok har mest til felles med bøkene i gruppe 1.2 (bøker for videregående skole). Denne utviklingen tyder på at bøkene i disse to bokgruppene konkurrerer om de samme ressursene både hos forfattere og forlag. Gruppe 2-bøker kan nok derfor i perioden med produksjon av bøker til Kunnskapsløftet, ha blitt offer for kapasitet- og ressursmangel hos forlagene.

Begge bokgruppene har videre det felles at etterspørselen påvirkes av andre faktorer enn bøkene i bokgruppe 3-9. Begge bokgruppene blir påvirket av reformer i skolevesenet. For begge gruppene er det også helt avgjørende hvilke bøker utdanningsinstitusjonene setter på sine pensumlistene. Bokgruppe 2 har imidlertid en ytterligere utfordring i forhold til bokgruppe 1.

Mens pensumbøker til grunnskolen alt overveiende er på norsk (bortsett fra pensum til fremmedspråkfagene), blir bøkene i bokgruppe 2 utsatt for stadig større konkurranse fra utenlandske bøker.

Statistikken viste også en nedgang for bokgruppe 2, da det var et sammenfall med stor direkte import av faglitteratur for profesjonsmarkedet. Ut fra dette kan vi slutte at utviklingen i samfunnet ellers, med større internasjonal konkurranse, har stor betydning for denne bokgruppen. Gruppen har også en stor utfordring i forhold til den digitale utviklingen i samfunnet. Elektronisk tilgjengelige faglige artikler blir i stadig større grad satt opp på pensumlistene på bekostning av trykte lærebøker.

Den avgjørende *forskjellen* på bokgruppe 1 og 2, er imidlertid hvordan bøkene i de to gruppene blir *omsatt*. Bøkene i bokgruppe 1, ble etter innføringen av Kunnskapsløftet, en del av en offentlig anbuds- og innkjøpsprosess, mens bøker i gruppe 2 på sin side *ikke* er del av en slik innkjøpsprosess. Det at bøkene i bokgruppe 2 blir omsatt gjennom forhandler gjør at de langt på vei vil ha de samme vilkår og utsatt for de samme markedsmechanismene som bøker i bokgruppe 3-9. Bokens egenskaper som informasjonsgode, kan føre til at de lett kan oppleve markedssvikt. Dette tilsier at de samme argumentene for og mot fastpris for bokgruppe 3-9, langt på vei også må kunne gjelde for bokgruppe 2.

Min konklusjon er, at så lenge bøkene i denne bokgruppen omsettes gjennom detaljist/bokhandel på lik linje med bokgruppe 3-9, bør bokgruppe 2 *ikke* sidestilles med bokgruppe 1 når det gjelder deltagelse i fastprisordningen. Argumentet om at bokgruppe 2 bør holdes utenfor fastprisordningen *fordi* gruppe 1 er utenfor, er derfor ikke holdbart.

Forskningsspørsmål 2:

Grunnen til at det er viktig å bevare det norske fagspråket, er at Norge er et lite språkområde, og at språket er under konstant press. Det er viktig å ta vare på nasjonalspråket gjennom en bevissthet på når og hvordan språket brukes. En annen grunn til at bevaring av norsk fagspråk er viktig, er at kombinasjonen av fremmedspråk i pensum og innlæring av fagspråk gjør studiene vanskelige.

En alvorlig trussel mot pensum på norsk fremover synes også å være at forskere ikke prioriterer å skrive pensumbøker, dette fordi det er svært tidkrevende, og verken gir faglig eller økonomisk uttelling.

I den kvantitative undersøkelsen tyder analysen på at måloppnåelsen i forhold til det litteraturpolitiske målet stort sett er styrket.

Den kvalitative analysen av debatten rundt fastprisen viser at det er enighet blant tilhengerne og motstandere om at det litteraturpolitiske målet om bevaring av norsk fagspråk er viktig.

Det er imidlertid stor uenighet om fastpris er et godt virkemiddel for å nå dette målet.

Mens tilhengerne tradisjonelt har brukt mest kulturøkonomiske argumenter i sin argumentasjon, har motstanderne i større grad argumentert ut fra mer tradisjonell markedsteori. Dette har ført til at debatten og argumentasjonen foregår langs to forskjellige akser; én med argumentasjon ut fra kulturøkonomisk teori, og én ut fra en mer tradisjonell markedsteori, herunder særlig konkurransteori.

Både tilhengerne og motstanderne bruker interessant nok ofte den samme kulturøkonomiske og markedsøkonomiske teorien for å bygge opp under sitt syn. De har imidlertid til tider forskjellig oppfatning av *hvordan* teorien skal tolkes. Det kan også se ut til at de ofte har til dels motsatt oppfatning av *virkingen* av virkemiddelet, og der de har felles oppfatning av virkingen, er de til dels uenige om *betydningen* av dem.

Avhengig av ståsted og fokus ser det med andre ord ut til å være mulig å bruke den samme teorien for å bygge opp under stikk motsatt syn.

En av grunnene til det store spriket i oppfatningen av disse spørsmålene, ligger nok også noe i de forskjellige debattantenes bakgrunn og agenda; de store forlagene på den ene siden, og mindre forlag (stort sett utenfor Forleggerforeningen) og konkurranse- og forbrukermyndighetene på den andre siden.

Den kvalitative analysen viste at det kan både være positive og negative effekter av fastprisen, og at fastprisen også kan virke mot sin hensikt. Fastprisordningen gir i seg selv ingen garanti for at målet om bredde i utgivelsene nås. Fastprissystemet kan på sett og vis favorisere de store forlagene, som, i og med at det ikke er konkurranse på pris, kan ha stor inntjening på enkelte titler. Bokbransjen har derfor et stort ansvar for å opptre ryddig og ansvarlig. En politisk vilje til

å opprettholde fastprisordningen, krever en ansvarlighet fra bokbransjen, slik at ikke bransjen selv undergraver fastprisens intensjon ved å være for grådige.

Jeg er tilbøyelig til å mene at det kan være mange andre virkemidler som i enkelte tilfeller, kan være vel så bra fastprisordningen. Men, de forskjellige virkemidlene bidrar alle på sin måte, ofte i et samspill for å nå de litteraturpolitiske målene, og jeg mener at fastprisen i det store og hele bidrar positivt til å nå disse målene.

Hovedgrunnen for å opprettholde fastprisen for lærebøker og fagbøker for høyere utdanning, er fastprisens bidrag for å bevare og styrke det norske fagspråket.

Produksjon av norske fagbøker er avgjørende for å oppnå dette litteraturpolitiske målet, og det er viktig å gi forlagene mulighet for å få lønnsomhet i små produksjoner. Ved å muliggjøre en kryss-subsidiering mellom lønnsomme og mindre lønnsomme produksjoner, er fastprisen et viktig element for å oppnå dette

Fastprisen er også et viktig bidrag for å opprettholde et desentralisert bokhandlernet for akademisk litteratur, og ved det å styrke kunnskapsmiljøene i distriktene.

Men, viktigst er muligens fastprisen som et incentiv for å sikre at de faglige forfatterne fortsetter å produsere bøker. Forfatterne er avhengige av en viss økonomisk forutsigbarhet.

Normalkontrakten regulerer de økonomiske forhold mellom forfatter og forlag, og fastprisen er en sentral del av denne.

Når det gjelder konkurransen fra engelskspråklig litteratur, så kan den brukes som argument både for og imot fastpris. På den ene siden kan en fripris gjøre en konkret bok mer konkurransedyktig overfor en konkret engelskspråklig bok. Men, som helhet er lære- og fagbokmarkedet utsatt for press fra engelskspråklig litteratur, og en fastpris vil her kunne bidra til å sikre bredde og styrke fagmiljøene, og ved det bidra til det litteraturpolitiske målet om å bevare det norske fagspråket.

Min hypotese om at bokgruppe 2 bør holdes utenfor fastprisordningen fordi den har mye felles med bokgruppe 1, og fordi fripris ville gjøre bøkene mer konkurransedyktige i forhold til engelskspråklig litteratur, holder derfor ikke.

Problemstillingen:

Hvilke grunner tilsier at lærebøker og fagbøker for høyere utdanning fortsatt bør omfattes av fastprisordningen?

Min konklusjon er at fastpris på lærebøker og fagbøker er et godt virkemiddel, og bidrar til å nå det litteraturpolitiske målet om bevaring og styrking av det norske fagspråket.

8.1 Bransjens rammebetingelser

I og med at bokbransjens rammebetingelser og reguleringer blir fastsatt av myndighetene, vil det være interessant hva som skjer dersom det blir regjeringsskifte ved stortingsvalget 2017.

Arbeiderpartiets Demokrati- og medieutvalg la 17.11.2015 frem sin innstilling om fremtidas mediepolitikk. Utvalget har hatt som mål «å foreslå tiltak som sikrer et reelt mediemangfold over hele landet, som styrker den demokratiske samtalen i en digital tid, stimulerer kvalitetsjournalistikk og utvikler det norske språket».

Utvalget foreslår ti språkpolitiske tiltak som skal fremmes på partiets neste landsmøte. Blant disse er en gjeninnføring av Bokloven «med sentrale elementer som fastpris, uavhengig av plattform, og styrking av innkjøpsordningene», og plattformuavhengig momsfristak for bøker (Arbeiderpartiets demokrati- og medieutvalg, 2015, s. 10).

8.2 Forslag til videre forskning

Avhengig av ståsted og fokus ser det ut til å være mulig å bruke den samme teorien for å bygge opp under stikk motsatt syn. Det kan synes som om ytterligere teoretiske analyser, slik situasjonen er nå, bare vil bevise det den enkelte aktør ønsker å bevise.

For å komme videre i denne debatten, må det høstes mer erfaring ut fra faktiske forhold og suppleres med mer empirisk forskning.

Diskusjonen om hvorvidt fastprisen er i strid med konkurranseretten, er spesielt interessant.

Dersom det skulle vise seg at fastpris *ikke* er i strid med konkurranseretten, vil det ikke være nødvendig med et unntak fra konkurranseloven. Dette ville da være en avtale mellom parter i en bransje, og slike avtaler bør ikke offentlige myndigheter blande seg inn i. Det vil da bli en situasjon på lik linje med andre næringer, der myndighetene griper inn i enkeltsaker.

Diskusjonen om lærebøker og fagbøker fortsatt bør være med i fastprisordningen blir da en diskusjon internt mellom avtalepartene.

9 Litteratur

Andresen, M. E. & Idsø, J. (2014, 9. juni). Fullkommen Konkurransse. I *Store norske leksikon*. Hentet 6. desember 2015 fra https://snl.no/fullkommen_konkurransse.

Arbeiderpartiets demokrati- og medieutvalg (2015). *Morgendagens stemmer*. Hentet 13.12.2015 fra <http://www.nored.no/Redaktoernyheter/Ap-vil-styrke-kildevernet>

Arnestad, G. (2012, 9. mars). Ei boklov frå hovudstaden. *Aftenposten*. Hentet 4.12.2012 fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Ei-boklov-fra-hovudstaden-6780468.html>

Bjørnstad, J. (2009, 15. februar). Statistisk Metodelære. I *Store norske leksikon*. Hentet 11. august 2015 fra https://snl.no/statistisk_metodel%C3%A6re.

Blandingsøkonomi. (2014, 30. mai). I *Store norske leksikon*. Hentet 11. desember 2015 fra <https://snl.no/blandings%C3%B8konomi>.

Campusbok. (2013). *Høringsuttalelse fra Campusbok AS om høring om Lov om omsetning av bøker (Boklov)*. Hentet 12.12.2015 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-lov-om-omsetning-av/id713189/>

Døving, I. (2014, 11. juni). Aktuar. I *Store norske leksikon*. Hentet 15. september 2015 fra <https://snl.no/aktuar>.

Einarsson, K. (2012). *Det som ikke fungerer må repareres. Det som er bra må bevares*. Hentet 4.12.2015 fra <http://www.forleggerforeningen.no/publikasjoner/rapporter>

Einarsson, K. (2013a, 11. februar). Fast- eller fripris på bøker i Norden? *Aftenposten*. Hentet 14.12.2015 fra <http://www.forleggerforeningen.no/nyhetsarkiv/fast-eller-fripris-pa-boker-i-norden>

Einarsson, K. (2013b, 11. februar). Nedtur med fripris på bøker. *Aftenposten, Meninger*.

Hentet 4.12.2015 fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Nedtur-med-fripris-pa-boker-7117752.html>

EØS-avtalens art. 53 (2004). Hentet 15.12.2015 fra (krever innlogging)

https://lovdata.no/pro/auth/login#document/NLX2/avt-1992-05-02/KAPITTEL_2-4

EØS-konkurranseloven (2004). Lov om gjennomføring og kontroll av EØS-avtalens konkurranseregler mv. (EØS-konkurranseloven). Hentet 6.12.2015 fra

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2004-03-05-11>

Fixed book prices as a policy element in a strategy on literature and language: Seminar summary (2015). Hentet 4.12.2015 fra

http://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjS7I_8r8LJAhVHBiwKHQcNCXcQFggcMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.internationalpublishers.org%2Fimages%2FFBPOslo.pdf&usg=AFQjCNFAA1bUOZFX2-tL9KtR7JnDn5l9kA&sig2=dJ7Yodie78-CiEvuv7d3ig

Fjeld, M. (2012). *Å skrive fagtekster på andrespråket: Andrespråkelevers arbeid med skriving av yrkesfag i videregående skole* (Masteroppgave, Universitetet i Oslo).

Hentet 13.10.2015 fra <https://www.duo.uio.no/discover>

Flemmen, H. (2012, 16. november). Lær av Danmark. *Klassekampen*. s. 2.

Forbrukerrådet. (2012). *Uttalelse til høring av rapporten Til bokas pris – utredning av litteraturpolitiske virkemidler i Europa*. 2012. Hentet 4.12.2012 fra

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Forbrukerrådet. (2013). *Høring*. Hentet 12.12.2015 fra

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-lov-om-omsetning-av/id713189/>

Foros, Ø., Hjelmeng, E. J. og Kind, H. J. (2013). *Fastpris på bøker*. SNF. Arbeidsnotat Nr.

47/13. Hentet 14.12.2015 fra http://www.snf.no/Files/Filer/Publications/A47_13.pdf

Foros, Ø., Hjelmeng, E. J. og Kind, H. J. (2014). Fastpris på bøker. *Samfunnsøkonomen*, 4.

Hentet 6.12.2015 fra <http://samfunnsokonomene.no/magasin/samfunnsokonomener-nr-4-2014/?view=xml&id=samf-4-14-b-526>

Foros, Ø., og Kind, H. J. (2012). *Fastpris på bøker: Bransjeomfattende eller frivillig?*

Utarbeidet for Den norske Forleggerforening. Hentet 15.12.2015 fra

<http://www.forleggerforeningen.no/publikasjoner/rapporter>

Forskrift om gjennomføring av konkurransereglene i EØS-avtalen mv. (2012). Hentet

6.12.2015 fra <https://lovdata.no/register/forskrifter>

Forskrift om unntak fra konkurranseloven § 10 for samarbeid ved omsetning av bøker,

(2014). Hentet 5.12.2015 fra <https://lovdata.no/register/forskrifter>

Gisle, J. (2010). *Jusleksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget.

Idsø, J. (2014, 30. mai). Pareto optimalitet. I *Store norske leksikon*. Hentet 3.

september 2015 fra <https://snl.no/Pareto-optimalitet>.

Isaksen, U. S. (2013). Litterasitetsutvikling i en tospråklig kontekst. (Masteroppgave,

Høgskolen i Hedmark). Hentet 04.12.2015 fra

<http://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/194104?show=full>

Juritzen, A. (2013). *Høring: Lov om omsetning av bøker (boklov)*. Hentet fra

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-lov-om-omsetning-av/id713189/>

Karlsvik, M. (2012, 9. februar). De finsk-svenske: - *Ser ingen fordeler med fripris*. Hentet

4.12.2015 fra <http://www.forfatterforeningen.no/artikkel/de-finsk-svenske-ser-ingen-fordeler-med-fripris>

Kavli, H., Lorvik, Ø. N. og Sjøvold, J. M. (2015a). *Litteratur i tall*. Hentet 4.12.2015 fra

<http://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/litteratur-i-tall-2013>

Kavli, H., Lorvik, Ø. N. og Sjøvold, J. M. (2015b). *Metodenotat. Musikk og litteratur i tall*.

Hentet 4.12.2015 fra <http://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/metodenotat-musikk-og-litteratur-i-tall>

Kingma, B. R. (2001). *The economics of information: A guide to economics and cost-benefit analysis for information professionals*. 2nd ed. Englewood, Co.: Libraries Unlimited, 2001.

Konkurransen: økonomi. (2014, 28. mai). I Store norske leksikon. Hentet 6. desember 2015 fra

<https://snl.no/konkurransen%2F%C3%B8konomi>.

Konkurranseloven (2004). Lov om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger (konkurranseloven). Hentet fra

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2004-03-05-12>

Konkurransetilsynet (2004a). Kven lyt setje pris på boka. En vurdering av den norske bokmarknaden. Skrifter 2/2004. Hentet 13.12.2015 (ikke tilgjengelig 15.12.2015) fra

<http://docplayer.no/17014-Kven-lyt-setje-pris-pa-boka-ei-vurdering-av-den-norske-bokmarknaden.html>

Konkurransetilsynet (2012a, 13.april). Mer bok for pengene. *Aftenposten. Meninger*. Hentet

12.12.2015 fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Mer-bok-for-pengene-6803837.html>

Konkurransetilsynet (2012b). Svar på høring – utredning av litteratur- og språkpolitiske

virkemidler. Hentet 14.12.2015 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Konkurransetilsynet (2013a). Svar på høring – Lov om omsetning av bøker (boklov). Hentet

12.12.2015 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-lov-om-omsetning-av/id713189/>

- Konkurransetilsynet (2013b). *Veiledning om anvendelse av konkurranseloven § 10 – bindende videresalgspris*. Hentet 15.12.2015 fra <http://docplayer.no/107257-Veiledning-om-anvendelse-av-konkurranseloven-10-bindende-videresalgspris.html>
- Kopinor (2012). *Høring – utredning av språk- og litteraturpolitiske virkemidler*. Hentet 13.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>
- Korsvold, K. (2012, 17. Januar). Forskere slakter utredning om bokbransjen. *Aftenposten, Kultur*. Hentet 5.12.2015 fra <http://www.aftenposten.no/kultur/Forskere-slakter-utredning-om-bokbransjen-6743217.html>
- Kulturdepartementet. (2012a). *Høring av to utredninger om litteratur- og språkpolitiske virkemidler*. Hentet 25.11.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>
- Kulturdepartementet. (2012b). *Regjeringa set i gang arbeidet med boklov*. Hentet 4.12.2012 fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/pressemeldinger/2012/regjeringa-set-i-gang-arbeidet-med-boklo.html?id=704683>
- Kulturdepartementet. (2013). *Høring–forslag til lov om omsetning av bøker*. Hentet 2.12.2015 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-lov-om-omsetning-av/id713189/>
- Kunnskapsdepartementet. (2012). *Høring – utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler i Europa*. Hentet 3.12.2015 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---utredning-om-litteratur--og-spr/id673134/>
- Landsorganisasjonen i Norge. (2012). *Høring – Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler og Utredning om litteraturpolitiske virkemidler i Europa*. Hentet 9.12.2012 fra

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Leegin Creative Leather Products, Inc. v. PSKS, Inc. 551 U.S. 877 (2007). Hentet 4.12.2015 fra <http://www.justice.gov/atr/case-document/opinion-court-0>

Lillebø, S. og Larsen, D. E. U. (2011, 29. juni). Flertall for ny boklov. *Klassekampen*. Hentet 4.12.2012 fra <http://www.klassekampen.no/59001/article/item/null/flertall-for-ny-boklov>

Litteraturselskapet Det norske samlaget. (2012) *Høyring av to utgreiingar om litteratur- og språkpolitiske midlar*. Hentet 3.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Lov om oppheving av bokloven (2014). Hentet 5.12.2015 fra <https://lovdata.no/register/lover>

Lund, H. G. (2013). *Bindende videresalgpriser* [Lysarkpresentasjon]. Hentet 4.12.2015 fra <http://beccle.no/files/2013/06/Gard-Lund-Apr-2013-Bindende-Videresalgpriser.pdf>

Løyland, K., Hjelmbrække, S., Håkonsen, L., Lunder, T.E., og Ringstad, V. (2009). *Evaluering av bokavtalen*. (2009). Bø, Telemarksforskning.

Mangen, A. (2015, 17. januar). Les papirbøker sakte og gjør hjernen skarpere. *Dagbladet*. Hentet 6.12.2015 fra <http://www.dagbladet.no/2015/01/17/kultur/bok/litteratur/e-bok/meninger/37226073/>

Markedsøkonomi (2014, 30. mai). I *Store norske leksikon*. Hentet 15. mai 2015 fra <https://snl.no/markeds%C3%B8konomi>.

Martinsen, G. (2012). Skaper et litterært klasseskille. *Minerva*. Hentet 27. november 2012 fra <http://www.minervanett.no/skaper-et-litteraert-klasseskille/>

Moen, E. R., og C. Riis (2004). *Bransjeavtalen for bokomsetning. En samfunnsøkonomisk analyse av fastprisordningen og skolebokmonopolet*. Sandvika: Oeconomica. Hentet 13.12.2015 fra <http://www.oeconomica.no/vartarbeid.html>

Møller, I.K. (2012, 16. oktober). Lang vei igjen for boklov. *Klassekampen*. Hentet 5.12.2012 fra <http://www.klassekampen.no/60772/article/item/null/lang-vei-igjen-for-boklov>

Nasjonalbiblioteket. (2012). *Høring av Utredning av litteratur- og språkpolitiske virkemidler*. Hentet 13.11.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Nordic Book Statistics Report (2010-2015). Hentet 6.12.2015 fra <http://www.forleggerforeningen.no/arbeidsomrader/bransjestatistikk>

Noregs mållag. (2012). *Høyringsfråsegn om litteratur- og språkpolitiske verkemiddel*. Hentet 5.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening. (2012). *Høringssvar til «Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler i Europa» og «Utredning av litteratur- og språkpolitiske virkemidler»*. Hentet 5.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Norsk kulturråd. (2012). *Høringssvar til «Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler i Europa» og «Utredning av litteratur- og språkpolitiske virkemidler»*. Hentet 5.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Norsk Standard. (2015, 13. juli). I *Store norske leksikon*. Hentet 6. desember 2015 fra https://snl.no/Norsk_Standard.

Norsk studentorganisasjon. (2012). *Høringssvar til «Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler i Europa» og «Utredning av litteratur- og språkpolitiske virkemidler»*. Hentet 5.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Norske barne- og ungdomsførfattere. (2012). *Høringssvar til «Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler i Europa» og «Utredning av litteratur- og språkpolitiske virkemidler»*. Hentet 5.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Den norske Bokhandlerforening. (2012). *Høringssvar. Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler & Utredning av litteraturpolitiske virkemidler i Europa, "Til bokas pris"*. Hentet 25.11.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Den norske Forfatterforening. (2012). *Høringssvar til «Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler i Europa» og «Utredning av litteratur- og språkpolitiske virkemidler»*. Hentet 5.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Den norske Forfatterforening. (2013). *Høring – Forslag til lov om omsetting av bøker (boklov)*. Hentet 13.12.2015 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-lov-om-omsetning-av/id713189/>

Den norske Forleggerforening. (2012). *Høringssvar til «Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler i Europa» og «Utredning av litteratur- og språkpolitiske virkemidler»*. Hentet 5.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Den norske forleggerforening og Den norske bokhandlerforening (2014). *Enighet om ny bokavtale*. [Pressemelding]. Hentet 03.12.2015 fra <http://www.forleggerforeningen.no/publikasjoner/pressemeldinger>

Den norske forleggerforening og Den norske bokhandlerforening (2015). *Bokavtalen av 1.1.2015*. Hentet 5.12.2015 fra <http://www.forleggerforeningen.no/arbeidsomrader/avtaleverk/bokhandlerforeningen>

Den norske forleggerforening (udatert). Bransjestatistikk 2005-20014. Hentet 6.12.2015 fra <http://www.forleggerforeningen.no/arbeidsomrader/bransjestatistikk>

Den norske oversetterforening. (2012). *Hørings svar til «Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler i Europa» og «Utredning av litteratur- og språkpolitiske virkemidler»*. Hentet 13.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

NOU 2003: 34 (2003). *Mellom stat og marked*. Hentet 7.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2003-34/id383216/>

NOU 2010: 7 (2010). *Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, ungdom og voksne i opplærings systemet*. Hentet 4.12.2015 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/NOU-2010-7/id606151/>

Oslo Economics (2012). *Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler: Utarbeidet for Kulturdepartementet*. Hentet 14.12.2015 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/utredning-om-litteratur--og-sprakpolitis/id668572/?id=668572>

Ottosen, P. (2012, 26. juni). Angriper bokbransjen, *Dagbladet*. Hentet 7.12.2012 fra <http://www.dagbladet.no/2012/06/26/kultur/litteratur/bok/bokbransjen/debatt/22278393/>

Planøkonomi. (2014, 30. mai). I *Store norske leksikon*. Hentet 11. desember 2015 fra <https://snl.no/plan%C3%B8konomi>.

Ringstad, V. (2005a). *Kulturøkonomi*. Oslo, Cappelen.

- Ringstad, V. (2005b). Retorikk og litteraturpolitikk. *Magma*, 5. Hentet 4.12.2015 fra <http://www.magma.no/retorikk-og-litteraturpolitikk>
- Ringstad, V. og Løyland, K. (2002a). *Norsk bokbransje ved tusenårsskiftet*. Bø, Telemarksforskning.
- Ringstad, V. og Løyland, K. (2002b) . Ritualutredning om litteraturpolitikken. *Minerva*. Hentet 5.12.2015 fra <http://www.minervanett.no/ritualutredning-om-litteraturpolitikken/>
- Rodina, K. (2012, 10. februar). Lev Semjonovitsj Vygotskij. I *Store norske leksikon*. Hentet 6. 12.2015 fra https://snl.no/Lev_Semjonovitsj_Vygotskij.
- Rønning, H., Slaatta, T., Torvund, O., Larsen, H. og Colbjørnsen, T. (2012). *Til bokas pris: Utredning av litteraturpolitiske virkemidler I Europa*. Hentet 27.11.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/utredning-om-litteraturpolitiske-virkemi/id672677/>
- Samskipnadsrådet. (2012). *Hørings svar til «Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler i Europa» og «Utredning av litteratur- og språkpolitiske virkemidler»*. Hentet 5.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>
- Schwach, V. og Brandt, S. S (2005). *Norsk, engelsk og tospråklighet i høyre utdanning. En pilotstudie om bruk av engelsk i fem fagtilbud ved fire læresteder*. NIFU-rapport Hentet 4.12.2015 fra <http://www.nifu.no/publications/1027356/>
- Schwach, V., og Brandt, S. S. (2011, 19. Okt.). Engelsk som fagspråk I Norge?. *Aftenposten, Meninger*. Hentet 4.12.2015 fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Engelsk-som-fagsprak-i-Norge-6367624.html>

Schwach, V, Brandt, S. S. og Dalseng, C. F. (2012) *Det gikk på engelsk og norsk, engelsk og norsk*. NIFU-rapport. Hentet 14.12.2015 fra <http://www.nifu.no/publications/938332/>

Skarheim, S. (2012). Pris og politikk (Leder). *Klartekst*, 2/12. Hentet 14.12.2015 fra <http://www.universitetsforlaget.no/Om-forlaget/Klartekst>

Skarheim, S. (2014). Nå er det Mooc! (Leder). *Klartekst*, 1/14. Hentet 14.12.2015 fra <http://www.universitetsforlaget.no/Om-forlaget/Klartekst>

Solberg, P. O. (2011, 6. mai). Behov for ny fastpris (Leder), *Prosa*, 2/11. Hentet 27.11.2012 fra <http://www.prosa.no/2011/behov-for-ny-fastprisdebatt/>

Språk er kommunikasjon. (Udatert) [Lysarkpresentasjon] Hentet 6.12.2015 fra http://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwjkgL28n8fJAhXk6HIKHaoXAggQFgggMAE&url=http%3A%2F%2Fhome.hib.no%2Fmetronor%2Fkurs03_04%2FSpr%25C3%25A5k%2520Anne.ppt&usg=AFQjCNEF0_wfjJWgI5vw1LGH-8DPQEXG4g&sig2=ELwcXbTjr0YmMoq7KbtGqw&bvm=bv.108538919,d.bGQ

Språkrådet. (2012). *Hørings svar til «Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler i Europa» og «Utredning av litteratur- og språkpolitiske virkemidler»*. Hentet 5.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Statistisk sentralbyrå (udatert). Konsumprisindeksen. Hentet 4.12.2015 fra <https://www.ssb.no/kpi>

St.meld. nr. 14 (2008–2009). Internasjonalisering av utdanning. Hentet 4.12.2015 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-14-2008-2009-/id545749/>

St.meld. nr. 35 (2007–2008), Mål og mening. *Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*. Hentet

4.12.2015 fra [https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-35-2007-2008-
/id519923/](https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-35-2007-2008-/id519923/)

St.meld. nr. 48 (2002-2003). *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Hentet 4.12.2015 fra
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-48-2002-2003-/id432632/>

Studentmållagene. (2012). *Høyrings svar om litteratur- og språkpolitiske verkemiddel*. Hentet
5.12. fra [https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--
og-sp/id668561/](https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/)

Sørgard, L. (1999). Teori for vertikale bindinger. Hentet 4.12.2015 fra
[http://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwi
Z8OiCucLJAhUEXCwKHWw8DGUQFggcMAA&url=http%3A%2F%2Ffagbokforlaget
.no%2Ffilarkiv%2FVERTIKAL-
ARTIKKEL.pdf&usg=AFQjCNGERddqiYXSamGEupGSTRHfhrQFFA&sig2=xVo0tZf
yo7YWbz9GkZt6iw](http://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiZ8OiCucLJAhUEXCwKHWw8DGUQFggcMAA&url=http%3A%2F%2Ffagbokforlaget.no%2Ffilarkiv%2FVERTIKAL-ARTIKKEL.pdf&usg=AFQjCNGERddqiYXSamGEupGSTRHfhrQFFA&sig2=xVo0tZfyo7YWbz9GkZt6iw)

Torvatn, A. C. (udatert) Språk er kommunikasjon [Lysarkpresentasjon]. Hentet 6.12.2015 fra
[http://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwj
gqLyFocfJAhVhKXIKHVp1AqQQFgggMAE&url=http%3A%2F%2Fhome.hib.no%2F
metronor%2Fkurs03_04%2FSpr%25C3%25A5k%2520Anne.ppt&usg=AFQjCNEF0_wf
jJWgI5vw1LGH-
8DPQEXG4g&sig2=ZzeWWG42FJxcR2Sy2EB31g&bvm=bv.108538919,d.bGQ](http://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwjgqLyFocfJAhVhKXIKHVp1AqQQFgggMAE&url=http%3A%2F%2Fhome.hib.no%2Fmetronor%2Fkurs03_04%2FSpr%25C3%25A5k%2520Anne.ppt&usg=AFQjCNEF0_wfjJWgI5vw1LGH-8DPQEXG4g&sig2=ZzeWWG42FJxcR2Sy2EB31g&bvm=bv.108538919,d.bGQ)

Tronsmo, I. (2012, 6. januar). Boklov og e-bøker. *Dagbladet*. Hentet 4.12.2012 fra
<http://www.dagbladet.no/2012/01/06/kultur/debatt/litteratur/boklov/e-boker/19691162/>

Ufullkommen Konkurransen. (2014, 27. mai). I *Store norske leksikon*. Hentet 6. desember
2015 fra https://snl.no/ufullkommen_konkurransen.

Unio. (2012). *Høring – Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler og Utredning om litteraturpolitiske virkemidler i Europa*. Hentet 4.12.2012 fra

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Universitets- og høyskoleloven (2005). *Lov om universiteter og høyskoler*. Hentet 5.12.2015 fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-04-01-15>

Utdanningsdirektoratet. (2014, 14. sept.). *Begrepsdefinisjoner*. Hentet 6.12.2015 fra <http://www.udir.no/Spesielt-for/Minoritetsspraklige-elever/Minoritetsspraklige---nyttige-begreper/Nyttige-begreper/>

Velferdstinget i Oslo og Akershus. (2012). *Høring – Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler og Utredning om litteraturpolitiske virkemidler i Europa*. Hentet 4.12.2012 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-av-utredning-av-litteratur--og-sp/id668561/>

Aabø, S. (2002). *Bibliotek i samfunnsøkonomisk perspektiv*. Høgskolen i Vestfold. Hentet 4.12..20012 fra <http://www-bib.hive.no/tekster/ekstern/aaboe/index.html>

Personlig kommunikasjon:

Bohlund, Kjell, tidligere direktør i Norstedts forlag (e-post 6. juni 2015)

Henriksen, Sidsel, konsulent, Den norske Bokhandlerforening (e-post, 30. juni 2015)

Kaminka, Ika, leder i Norsk Oversetterforening (e-post, 28. april 2015)

Nyborg, Karine, professor i økonomi, UiO (e-post, 14. april 2015)

Rønning, Helge, professor ved UiO, Institutt for medier og kommunikasjon (samtale 5. mars 2015)

Slaattå, Tore, professor ved UiO, Institutt for medier og kommunikasjon (samtale 5. mars 2015)

Vedlegg 1

Epost sendt til sentrale aktører i bokbransjen:

Spørsmål ang. fastpris for fag- og lærebøker for høyere utdanning (Bokgruppe 2).

Bakgrunn for henvendelsen:

Jeg henvender meg til deg fordi du er en sentral aktør i bokbransjen.

Jeg arbeider med en masteroppgave i Bibliotek- og Informasjonsvitenskap ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

Oppgaven har arbeidstittel:

Bidrar fastpris for fag- og lærebøker for høyere utdanning til å nå de statlige litteraturpolitiske målene?

Jeg vil benytte en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode for å innhente relevant data. Den kvantitative delen vil være en analyse av statistiske data innhentet fra bokbransjen; primært tilgjengelig bransjestatistikk om bokpriser, bokinnkjøp, salgsvolum osv.

Den kvalitative delen vil bestå av en kvalitativ dokumentanalyse, samt innsamling av kvalitativ informasjon bl.a. gjennom intervjuer/spørsmål til sentrale aktører i bransjen.

Jeg ville være takknemlig hvis du har tid og mulighet for å svare på et par spørsmål om dette:

Spørsmål 1:

Mener du at fastprisordningen generelt er et godt virkemiddel for å oppnå de statlige litteraturpolitiske målene?

I så fall hvorfor, eller hvorfor ikke.

Spørsmål 2:

Mener du at fastprisordning for *fag- og lærebøker spesielt*, er et godt virkemiddel for å oppnå de statlige litteraturpolitiske målene?

Hvis svaret er Ja: Hva er de viktigste argumentene for å opprettholde fastpris på bøkene i denne bokgruppen?

Er det etter din mening noen av de litteraturpolitiske mål som nyter særskilt godt av fastpris for fag- og lærebøker?

Hvis nei: Hvorfor ikke?

Tusen takk for hjelpen,

Med vennlig hilsen
Bente Buer Johansen